

**ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ВИБУХОТЕХНІКІВ»
УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ З
ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ
ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО «НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
ПРОБЛЕМ НАДРОКОРИСТУВАННЯ «ГЕОРЕСУРС» НАН УКРАЇНИ**

**ПРОТИМІННА ДІЯЛЬНІСТЬ, ЯК СКЛADOVA
ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ**

Матеріали І-ї Науково-практичної конференції

(Україна, м. Київ 15 жовтня 2024 року)

Київ-2024

Редакційна колегія

1. **Фатєєв Валерій**, президент Громадської організації «Всеукраїнська асоціація вибухотехніків»
2. **Ботнаренко Олексій**, перший заступник голови Української національної асоціації з гуманітарного розмінування
3. **Приходько Юрій**, віце-президент Громадської організації «Всеукраїнська асоціація вибухотехніків»
4. **Кузнєцов Сергій**, директор Державного підприємства «Науково-дослідний центр проблем надрокористування «Георесурс»» НАН України

Рекомендовано до друку спільним засіданням Громадської організації «Всеукраїнська асоціація вибухотехніків», Української національної асоціації з гуманітарного розмінування, Державного підприємства «Науково-дослідний центр проблем надрокористування «Георесурс» НАН України від 30 жовтня 2024 року (протокол №1)

Матеріали подано в авторській редакції. Редакційна колегія не завжди поділяє висловлені позиції та не несе відповідальності за їх зміст.

Протимінна діяльність, як складова післявоєнної відбудови України [Текст]: матеріали І-ї Науково-практичної конференції (Україна, Київ, 15 жовтня 2024 р.) / [редкол.: В. М. Фатєєв, О. М. Ботнаренко, Ю. П. Приходько, С. М. Кузнєцов] – Київ: Міжн. виставковий центр. 2024. - 147 с.

ЗМІСТ

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

<i>Фатєєв В.М.</i>	6
--------------------------	---

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Мосов С.П.

ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ МІННОЇ ЗБРОЇ ТА ПРОБЛЕМИ
ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР7

Орлюк М.І., Кузнєцов С.М., Роменець А.О., Марченко А.В., Орлюк І.М.

МАГНІТОМЕТРИЧНИЙ МЕТОД ВИЯВЛЕННЯ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ
ПРЕДМЕТІВ: МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ.....10

Лобойченко В.М., Стрілець В.В., Букарева О.В.

ЩОДО МЕХАНІЗМІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОВОДЖЕННЯ З
ВІЙСЬКОВИМИ ВІДХОДАМИ НА РОЗМІНОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ
УКРАЇНИ.....15

Атаманчук В.М., Приходько Ю.П.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....19

Ворович Б.О.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....25

Юсупов В.В.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ВИБУХУ ТА
ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ В УКРАЇНІ.....31

Ботнаренко О.М.

ДО ПИТАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ....36

Байцур К.Ю.

ОСВІТА І ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПРОТИМІННОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В
УКРАЇНІ.....39

Базір В.Б.

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ
МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ.....44

Аль Асас П.А.

МОЖЛИВОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ В ПЕРІОД
ВОЄННОГО СТАНУ.....49

Волошин О.Г., Луковська К.Ю.

ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІКРООБ'ЄКТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....54

Волошин О.Г.	
МОЖЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ СУЧАСНИХ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ПРОВЕДЕННЯ ДНК АНАЛІЗУ.....	57
Даценко О.В.	
ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ЗАГИБЛИХ ОСІБ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	65
Воробей О.П.	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ.....	71
Дічек О.І.	
БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ, СУСПІЛЬСТВА, ЛЮДИНИ ТА ГУМАНІТАРНЕ РОЗМІНУВАННЯ.....	76
Зінченко Д.А.	
РОЗРОБКА ІНОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РОЗМІНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ:ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКИХ СТАРТАПІВ.....	81
Єрмак О.В., Малишенко Є.Л., Єсипенко О.Г.	
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	86
Іванцов В.О.	
ІНТЕГРАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ В СИСТЕМУ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ.....	91
Івасишин Т.М., Тонконог І.О.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ІНЖЕНЕРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС РОЗВІДУВАЛЬНО-ПОШУКОВИХ ДІЙ.....	96
Копин В.М.	
ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ЩОДО ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ.....	103
Сова Ю.М.	
СПОСОБИ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	109
Левицький А.О., Москалюк О.М.	
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У МЕЖАХ ПРОВЕДЕННЯ ДЕОКУПАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	116
Волошин О.Г., Ляшенко Є.І.	
СУРОГАТНІ МАТЕРІ ЯК ЖЕРТВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОТИПРАВНОСТІ.....	123
Приходько Ю.П., Опанасенко В.Р.	
ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ З ПИТАНЬ МІННОЇ НЕБЕЗПЕКИ.....	127

Чемерис А.О.

СПОСОБИ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ В УМОВАХ
ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ.....131

Юрченко А.О.

МЕТОДИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ОБ'ЄКТІВ.....137

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

Фатєєв Валерій Михайлович,
президент Громадської
організації «Всеукраїнська
асоціація вибухотехніків»

Шановні учасники конференції, співорганізатори, партнери та гості!

Радий вітати Вас з відкриттям I-ї Науково-практичної конференції на тему: «Протимінна діяльність, як складова післявоєнної відбудови України», яка організована у рамках міжнародної спеціалізованої виставки «AgroMachineryExpo-2024» і проходить у Міжнародному виставковому центрі.

Вважаю, що це чудова нагода для спеціалістів і науковців, не тільки обмінятися досвідом, новими напрацюваннями, досягненнями, відкриттями, а й ознайомитися із сучасними можливостями щодо питання гуманітарного розмінування та перспектив щодо післявоєнної відбудови України. Маю надію, що ця конференція стане вагомим внеском у розвиток післявоєнної відбудови нашої держави.

Перекоаний, що професіоналізм, знання, досвід і високі людські якості наших спеціалістів, потужний науковий, освітній та технологічний потенціал країни дають усі можливості реалізувати задумане і в найкоротші строки повернути країну до нормального життя.

У досягненні цієї мети велике значення має обмін досвідом. Тому висловлюю особливу подяку організаторам та учасникам за надану можливість поспілкуватися з колегами та збагатитися новими знаннями.

Бажаю всім учасникам конференції плідної роботи та нових творчих здобутків.

Мосов Сергій Петрович,
Лауреат Державної премії
України в галузі науки і техніки,
Заслужений діяч науки і техніки
України, доктор військових
наук, професор

ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ МІННОЇ ЗБРОЇ ТА ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Мінна зброя продовжує залишатися важливим фактором у сучасних війнах і прикордонних конфліктах. Як показує аналіз, наприкінці ХХ ст. було виявлено дві особливості щодо мінної війни. Перша полягає в тому, що традиційні міни, які встановлюються вручну або засобами механізації, не тільки не втратили своїх позицій, але стали більш досконалими і такими, що складно виявляються. До них додалися дистанційно встановлювані міни, що роблять мінну війну більш динамічною і такою, що вписується в сучасну маневрену війну. Разом взяті, ці дві категорії мін зробили мінну війну більш привабливою як для регулярних армій, так і для іррегулярних збройних формувань.

Друга особливість проявилася в значному відставанні засобів протимінної боротьби, входженні їх у стан затяжної системної кризи, що теж зробило мінну війну ще більш привабливою. На теперішній час немає жодного скільки-небудь надійного засобу пошуку мін. Навіть раніше абсолютно бездоганний спосіб пошуку за допомогою примітивного щупу на тлі неконтактних датчиків цілі (сейсмічних, геофонних, інфрачервоних, радіолокаційних) стає абсолютно незадовільним: міна не дає можливості

наблизитися до неї. Разом з тим, міни не завжди знаходяться тільки на мінному полі, бо їх часто ставлять, використовуючи засоби маскування, у стороні від нього.

Аналіз досвіду застосування мін у локальних війнах і збройних конфліктах, а також у прикордонних конфліктах показує, що мінній боротьбі притаманна низка характерних рис: замість протяжних мінних полів зазвичай ставлять невеликі групи мін і навіть окремі міни (останнє особливо характерно для мін-фугасів і мін-пасток); ці мінні групи й окремі міни найчастіше ставлять безсистемно, дуже часто – безграмотно; захоплюються установкою керованих мін (у т.ч. фугасів і пасток); мінні поля, групи мін, а тим більше окремі міни прикривають вогнем; встановлені мінні групи і поля не фіксують у документах; використовується величезна кількість мін, детонаторів і вибухових речовин кустарного та напівкустарного виготовлення, небезпечних у виробництві та застосуванні для самих виробників.

В умовах широкомасштабної війни в Україні розв'язання проблеми гуманітарного розмінування її територій стало пріоритетним питанням країни, яка внаслідок війни посіла перше місце в світі щодо забруднення її територій вибухонебезпечними предметами (ВНП). Статистика цивільних жертв від ВНП печальна. Так, їх число в Україні у 2022 р. зросло у 10 разів. Станом на 01.11.2024 р. через ворожі міни та інші ВНП постраждали 1068 осіб, з яких діти – 100, дорослі – 968. Найбільше від ВНП постраждали фермери – 199 осіб.

На теперішній час площа розмінованих територій сягнула розміру Бельгії. На початку 2024 р., згідно оновленого плану пріоритетного повернення у господарську експлуатацію сільськогосподарських земель шляхом першочергового обстеження, очищення та розмінування підлягало понад 512 тис. га сільгоспугідь. Цифра досить велика.

Гуманітарне розмінування потребуватиме значних витрат державних коштів та ресурсу. Значну допомогу в інтересах гуманітарного розмінування здійснюють країни-партнери. Створено коаліцію з розмінування на чолі з Литвою, метою якої є об'єднання та координування існуючої й майбутньої допомоги Україні з розмінування від країн-донорів. Тільки США у жовтні 2024 р. виділили додаткові \$100 млн Україні на розмінування, а загальна сума виділених коштів з боку США вже досягла \$300 млн. Країнами-партнерами передаються спеціальна техніка і засоби розмінування.

Разом з тим технології виявлення ВНП і розмінування територій не зовсім задовольняють ситуації, що склалась, і вимагають удосконалення та подальшого розвитку. Як показує аналіз, на теперішній час жоден з розроблених раніше методів виявлення ВНП з використанням відповідних технічних засобів і технологій за своїми основними параметрами (чутливість, вибірковість, швидкодія) не задовольняє вимогам стандартів ООН з гуманітарного розмінування. Небезпеки мінної ситуації для військ і населення вимагають розробки більш ефективних засобів і нових методів розмінування з урахуванням новітніх досягнень науково-технічного прогресу.

Сьогодні в інтересах гуманітарного розмінування в Україні вже використовуються наземні мобільні робототехнічні комплекси для розмінування, а також тестуються технології для виявлення ВНП на базі безпілотних літальних апаратів, оснащених сенсорами, що діють у різних довжинах хвиль електромагнітного спектру. Перспективним напрямком вважається розробка технологій на основі штучного інтелекту.

Орлюк Михайло Іванович,
доктор геологічних наук,
професор, член-кореспондент НАН
України, завідувач відділу
геомагнетизму Інститут геофізики
ім. С.І. Субботіна НАН України

Кузнєцов Сергій Миколайович,
директор Державного
підприємства «Науково-дослідний
центр проблем надрокористування
«Георесурс» НАН України

Роменець Андрій Олександрович,
кандидат геологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу геомагнетизму Інститут
геофізики ім. С.І. Субботіна НАН
України

Марченко Андрій Вікторович,
молодший науковий співробітник
відділу геомагнетизму Інститут
геофізики ім. С.І. Субботіна НАН
України

Орлюк Іван Михайлович,
провідний інженер відділу
геомагнетизму Інститут геофізики
ім. С.І. Субботіна НАН України

МАГНІТОМЕТРИЧНИЙ МЕТОД ВИЯВЛЕННЯ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРЕДМЕТІВ: МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ

Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України має багатий досвід магнітного картування та інтерпретації геомагнітних аномалій для вирішення фундаментальних та прикладних задач геофізики. Зокрема для території України розроблено карту модуля індукції геомагнітного поля та технологію

розрахунку його силових та кутових компонент, включно з цифровою картою магнітного схилення D, яка була передана і використовується на теперішній час топографічною службою ЗСУ [Orlyuk et.al., 2024; Орлюк та ін., 2015]. Іншим вагомим здобутком є побудова великомасштабних магнітних моделей структур металевих та вуглеводневих родовищ корисних копалин та картування трипільських та скіфських археологічних об'єктів за результатами інтерпретації аеро- та наземних детальних і мікромагнітних знімів [Burkart et.al., 207; Zollner et.al., 2007] . Методика комплексних магнітометричних дослідження археологічних об'єктів може бути прийнята за основу при розробці технології виявлення вибухонебезпечних предметів (мін та боєприпасів), (ВНП) на базі безпілотного літального апарату (БПЛА). Магнітні аномалії є суперпозицією природних та техногенних джерел. Природні магнітні аномалії відображаються на розроблених картах модуля індукції геомагнітного поля та його аномалій. Техногенні магнітні аномалії наявні в сумарному магнітному полі і можуть бути виявлені методами фільтрації модульних значень індукції геомагнітного поля, або його вертикального та горизонтального градієнту, отриманих за результатами сучасних високоточних магнітних знімів [Nikulin et.al., 2020; Kolster et.al., 2022].

Попередній аналіз та розрахунки показали, що в районах бойових дій техногенна компонента магнітного поля (з інтенсивністю окремих аномалій в $10 \div 500$ нТл і більше) співставна, або суттєво переважає за інтенсивністю природні аномалії, за рахунок насичення верхньої частини розрізу земної кори різного роду металобрухтом (бомбами, мінами, боєприпасами і т.ін). Одним з найефективніших і економних методів виявлення площ, забруднених боєприпасами, які не вибухнули, в тому числі мінами є метод дистанційної магнітної зйомки на базі БПЛА. Метод ґрунтується на основі використання сучасних магнітометрів та градієнтометрів, які кріпляться на БПЛА та вимірюють аномалії магнітного поля, які згідно з експериментальними дослідженнями на полігонах дозволяють ідентифікувати бомби, міни,

боєприпаси та скупчення різноманітних металевих залишків. Вимірювальний комплекс оснащується навігаційною системою з точною геоприв'язкою. Наразі існує декілька іноземних варіантів такого комплексу (MagDrone R3, (компанія STNSYS GmbH, Німеччина), DRONEmag (компанія GEM Systems, Канада), MagNIMBUS (SPH) та ін. Інститутом геофізики ім. С.І.Субботіна НАНУ спільно з Львівським центром Інституту космічних досліджень НАНУ-ДКАУ та ДП «Науково - дослідний центр проблем надрокористування "ГЕОРЕСУРС" розробляється комплекс для гуманітарного розмінування "СОКРАТ" з використанням магнітометру вітчизняного виробництва LEMI-026 [Пристаї, Ладанівський, 2017].

На сьогоднішній день співробітниками Інституту у співпраці із компанією "Агросем" виконано експериментальні дослідження комплексу з магнітометром LEMI-026 які засвідчили його високу ефективність щодо виявлення мін і боєприпасів. За результатами теоретичних розрахунків та пілотних досліджень на експериментальних та військових полігонах показано, що розроблений комплекс нарівні з комплексами, які використовують магнітометри та градієнтометри іноземного виробництва, дозволяє виявляти вибухонебезпечні предмети (ВНП) та їх залишки (у складі яких є залізо) на висотах до 1,0-1,5м.

Виконані заміри та розрахунки на висотах до 2м над різними типами мін та боєприпасів показали їх прояв в магнітному полі аномаліями з інтенсивністю 20-50 нТл, зокрема міни МОН-90, МОН-50 та ОЗМ проявляються позитивними аномаліями 80-250 нТл на висоті зйомки 0,5м; 20-100 нТл на висоті 1м; 5-40 нТл – на 2м. Пластикові міни ТМ-62, а також інші міни з пластиковими та дерев'яними корпусами не проявляються в магнітному полі.

Для оцінки прояву та можливості ідентифікації вибухонебезпечних предметів було проведено експериментальні дослідження на полігоні. Насамперед було виконано магнітну зйомку на ділянці, на якій в подальшому було розміщено низку мін різних типів. Висота зйомки – 1м. Відстань між

профілями – 2м, а крок вздовж профілю – 1м. Згідно з результатами зйомки на ділянці з розміром 10х50м модуль індукції геомагнітного поля змінюється в межах $B = (50096 \div 50134)$ нТл, а виділені шляхом фільтрації методом осереднення аномалії модуля індукції змінюються в межах $Ba = (-14 \div 22)$ нТл. За цього максимальні зміни модуля індукції та його аномалій зумовлені завадами в крайній лівій частині ділянки.

На експериментальній ділянці було розміщено різноманітні міни в межах 10х25 м її площі та виконано магнітну зйомку за тією ж мережею спостережень, що і в попередньому випадку.

Згідно з експериментом аномалії модуля індукції змінюються в межах $Ba = (-20 \text{ нТл} \div 110)$ нТл, а їхніми максимумами чітко ідентифікують міни, окрім пластикових.

Зауважимо, що виконані результати експериментальних досліджень свідчать про можливість виявлення не значних за розмірами ВНП на глибині до 1,0 м: якщо датчик розташований на висоті 0,5 м, а заміряна аномалія відповідає аномалії на висоті 1,5м, то можна прогнозувати пошуковий об'єкт на глибині 1 м. Згідно з розрахунками, починаючи з висоти 2 м та до висоти 10 і більше метрів, спостерігаються суперпозиційні аномалії від мін та боєприпасів, які дозволяють говорити тільки про загальну забрудненість території ВНП.

З наведеного вище можна зробити загальний висновок, що магнітометричні методи та створені на їх основі системи пошуку мін та боєприпасів доцільно використовувати на початкових стадіях для загальної оцінки забрудненості території, а в подальшому одним із основних методів комплексу для гуманітарного розмінування із застосуванням БПЛА. Головною перевагою використання магнітометричних систем є виявлення джерел аномалій у розрізі верхньої частини земної кори незалежно від типу вміщуючого середовища (грунт, вода і т.ін.) та погодних умов.

Пропоновані магнітометричні системи і інтерпретація отриманих даних дадуть важливі рекомендації та розрахунки щодо рекультивації земель. На

базі оцінки техногенної складової магнітного поля в області бойових дій повинні і будуть розроблятися методики відновлення довкілля в широкому спектрі питань.

Список використаних джерел:

1. Орлюк М.И., Роменец А.А., Марченко А.В., Орлюк И.М., Иващенко И.Н. Магнитное склонение на территории Украины: результаты наблюдений и вычислений// Геофизич. Журнал. — 2015. — т.37, № 2. — С.73-85.DOI: 10.24028/gzh.0203-3100.v37i2.2015.111307

2. Орлюк М.И., Ролле Р., Роменец А., Ульрих Б., Цольнер Х. Микромагнитная съемка Большого Бельского городища скифского времени, Полтавская область// Геофизич. Журнал. — 2016. — т.38, № 5. — С.25-39.

3. Пристай А., Ладанівський Б. Застосування безпілотних апаратів для геофізичних досліджень/ Геофізический журнал № 2, Т. 39, 2017.

4. Burkart Ullrich, Henning Zollner, Sergey Makhortykh, Mikhail Orliuk, Renate Rolle. Geophysical Prospection of the skythian Fortification of Belsk (Bolsoe Belskoe Gorodisce)//Studijne zvesti archeologickeho ustavu SAV 41, 2007. 7th Internationale Conference on Archeological Prospection. 11-15 September, 2007, NITRA, Slovakia. Topics and abstracts. — PP.254-256. Orlyuk Mykhailo, Marchenko Andriy, Romenets Andriy, Bakarzhieva Mariya, Orliuk Ivan. Development of geomagnetic field induction module maps for the territory of Ukraine//Geodynamics1(36)/2024.PP.74-84
<https://doi.org/10.23939/jgd2024.01.074>

Лобойченко Валентина Михайлівна,
доктор технічних наук, професор,
професор кафедри охорони праці та
техногенно-екологічної безпеки
Національний університет цивільного
захисту України
ID ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5188-647>

Стрілець Валерій Вікторович,
кандидат технічних наук,
Національний університет цивільного
захисту України

Букарева Ольга Володимирівна,
здобувачка вищої освіти Луцького
національного технічного
університету

ЩОДО МЕХАНІЗМІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВИМИ ВІДХОДАМИ НА РОЗМІНОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Військовий конфлікт в Україні, спричинений немотивованою агресією росії в 2022 р., призвів як до значних трансформацій в суспільстві, так і до масштабних руйнувань на території нашої держави. На початок 2024 р. сума прямих збитків інфраструктурі України складала близько 160 млрд. \$ [1], на жовтень 2024 збитки довіллю склали більше 2,6 трлн. грн [2]. Загибель військових та цивільного населення, порушення їх здоров'я внаслідок бойових дій, неможливість або ускладненість функціонування багатьох підприємства та господарств також є частиною сучасного життя нашої держави.

Ще одним негативним аспектом є наявність значної кількості вибухонебезпечних предметів на територіях, де точились бойові дії. Ці заміновані території представляють собою значну загрозу для життя і здоров'я населення, а також погіршують соціально-економічне зростання в постконфліктних державах. Зокрема, втрати національної економіки через снаряди, міни, бомби та інші боєприпаси на території України, що є наслідком російської агресії, складають щорічно 11, 2 млрд. \$ за даними Інституту глобальних змін Тоні Блера [3].

Очевидно, що післявоєнне відновлення України повинне включати соціальний, економічний та екологічний аспекти та охоплювати всі сфери діяльності, в тому числі, в напрямку розмінування та відновлення порушеної території та об'єктів. Слід зазначити, що здійснення гуманітарного розмінування територій, де велись бойові дії, виступає одним з ключових напрямків відновлення нашої держави після війни. Як наслідок, можна відмітити, що наявність величезного об'єму військових відходів на території України підтверджує актуальність пошуку ефективних способів їх утилізації, в тому числі, й на місцях [4]. Необхідність збереження природних екосистем та їх відновлення, а також сучасна світова тенденція на екологізацію економіки вказує на додаткову потребу врахування принципів циркулярної економіки та забезпечення Цілей Сталого Розвитку, проголошених ООН в 2015 р.

Метою дослідження є розробка механізмів до поводження з військовими відходами, що враховують екологічний аспект.

В роботі запропоновано низку механізмів екологічного поводження з військовими відходами, в тому числі, й що утворились внаслідок розмінування територій [5]. Вони включають законодавчий, цифровий [6], організаційний та технічний та технологічний напрямки [7], а також передбачають взаємодію між різними учасниками сфери розмінування (територіальними громадами, операторами ринку розмінування, спецпідприємствами з переробки військових відходів, представниками влади

тощо). Поводження з вибухонебезпечними предметами повинно включати етапи виявлення (інформування), ідентифікації, локалізації (з/без транспортування(м)), знешкодження, ліквідації (утилізації чи переробки), з подальшим відновленням замінованої території (об'єктів).

Ще одним важливим напрямком досліджень є розмінування акваторій морів та водних об'єктів та відновлення водних екосистем, в яке також повинно бути надалі включено механізми екологічного поведіння з військовими відходами.

Таким чином, запропоновані механізми екологічного поведіння з військовими відходами повинні стати обов'язковою складовою процедури розмінування територій України як складової її післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. Київська школа економіки. https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf.

2. Наслідки воєнних дій та вплив на довкілля. Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. <https://ecozagroza.gov.ua/>.

3. В Україні презентували дослідження Інституту глобальних змін Тоні Блера щодо проблеми замінованих територій. 12.09.2024. <https://mvs.gov.ua/news/v-ukrayini-predstavili-zvit-institutu-globalnix-zmin-toni-blera-shhodo-problemi-zaminovanix-teritorii>.

4. Вибухонебезпечні предмети можна утилізувати на місці розмінування, продукти переробки використовувати для Сил оборони - постанова КМУ. Міністерство оборони України. <https://www.kmu.gov.ua/news/vybukhonebezpechni-predmety-mozhna-utylizovuvaty-na-mistsi-rozminuvannia-produkty-pererobky-vykorystovuvaty-dlia-syl-oborony-postanova-kmu>.

5. Lyovin D., Strelets V., Shevchenko R., Loboichenko V., Divizinyuk M., Strelets V., Pruskyi A. A dataset on the features of the elimination of explosive objects using a dome-shaped protective device with a load. Data in Brief, 2023, 109602, <https://doi.org/10.1016/j.dib.2023.109602>.

6. Лобойченко В., Груздова В., Колошко Ю., Стрілець В., Мирошник О. Розробка механізмів екологізації процесів поводження з відходами в повоєнній Україні як складова підвищення стану її цивільної безпеки. «Надзвичайні ситуації: попередження та ліквідація», 7(2), 2023, 152-164.

7. Павлів В., Букарева О., Михалюк А., н.к. В.М. Лобойченко. Цифрові технології в забезпеченні мінної небезпеки в Україні. Студентський науковий вісник. Student Scientific Bulletin, Studencki Biuletyn Naukowy. Фаховий науковий збірник. Вип. 50. Луцьк: Видавництво «Вежа-Друк», 2023. С. 246-252.

Атаманчук Володимир Миколайович,
завідувач кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,
підполковник поліції

Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Глобальна політика безпеки людства в сучасному світі зосереджена не тільки на виготовленні сучасних зразків зброї, з використанням нових технологій, а й на вмінні утилізації застарілого, надлишкового озброєння та розмінуванні території, що постраждали від збройних конфліктів. На нашу думку це завдання є одним з найважливіших, адже на забруднених небезпечними предметами територіях проживає велика кількість людей, котрі кожного дня, ризикують наразитись на вибухову небезпеку.

Розмінування – це процес повного знешкодження та видалення різного типу мін, саморобних вибухових пристроїв, боєприпасів які не розірвалися, інших вибухонебезпечних предметів з певного району місцевості з метою забезпечення безпеки населення та виконання оперативних завдань службовими особами [1].

Гуманітарне розмінування - процес знешкодження та видалення мін, вибухових пристроїв, інших вибухонебезпечних предметів з території, де тривали бойові дії. Мета гуманітарного розмінування полягає у зменшенні шкоди для цивільного населення.

Протимінна діяльність – це широкий комплекс заходів, спрямований на вирішення та попередження проблем, пов'язаних із мінами, касетними боєприпасами, снарядами та іншими вибухонебезпечними предметами, який діє на подолання негативного впливу вибухонебезпечних предметів зокрема на людей і суспільство в цілому.

Метою протимінної діяльності (ПМД) є зменшення ризиків, що виникають внаслідок підризу вибухонебезпечних предметів, до рівня безпечного для населення. Як результат, такий підхід дозволить використовувати земельні та інші ресурси очищених територій від вибухонебезпечних предметів (ВНП) з господарською метою, мінімізувати загрози нещасних випадків від несанкціонованих вибухів, знизити соціальну напругу в суспільстві та зберегти довкілля і унікальні екосистеми [2].

Міжнародні стандарти для програм у сфері протимінної діяльності були вперше запропоновані робочими групами на міжнародній технічній конференції, яка проводилася у Данії в липні 1996 року. Ними були встановлені критерії для всіх аспектів процесу розмінування, а також рекомендоване й узгоджене нове універсальне визначення поняття "розмінування". Наприкінці 1996 року принципи, запропоновані у Данії, були розвинуті робочою групою під керівництвом Організації Об'єднаних Націй (ООН) і з'явилися "Міжнародні стандарти для проведення операцій з розмінування". Перше видання було опубліковане Службою Організації Об'єднаних Націй з питань протимінної діяльності (ЮНМАС) у березні 1997 року [3].

На даний час ООН взяла на себе загальну відповідальність щодо створення умов і забезпечення ефективного управління протимінними програмами, включаючи розробку і затвердження стандартів. Служба ООН з питань протимінної діяльності (United Nations Mine Action Service – UNMAS), яка є підрозділом Секретаріату ООН, працює над створенням стандартів разом з Женевським міжнародним центром гуманітарного розмінування (Geneva International Centre for Humanitarian Demining –

GICHD). Підготовку, огляд і перегляд стандартів здійснюють технічні комітети експертів при підтримці міжнародних, урядових і громадських організацій.

Приєднання України до таких міжнародно-правових актів, як Протокол II-1980 року і Протокол II з поправками 1996 року «Про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток та інших пристроїв», Протокол V «Про вибухонебезпечні предмети – наслідки війни» Конвенції «Про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію», Оттавської Конвенції «Про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін і про їх знищення» зобов'язують Україну вжити невідкладних загальнодержавних заходів, передбачених цими документами [2].

На сьогодні міжнародна спільнота все більше усвідомлює масштаби та гостроту проблеми, що стосується мін та вибухонебезпечних залишків війни. Міжнародне товариство дійшло висновку, що це є глобальною проблемою, яка

потребує глобальних скоординованих дій у відповідь, зокрема за допомогою діяльності Організації Об'єднаних Націй.

За міжнародними стандартами протимінну діяльність складають п'ять груп заходів, що взаємно доповнюють одна одну:

- а) інформування про мінну небезпеку та небезпеку вибухових залишків війни (ВЗВ);
- б) проведення заходів з гуманітарного розмінування;
- в) допомога постраждалим, включаючи реабілітацію та реінтеграцію;
- г) знищення запасів протипіхотних мін;
- д) інформаційно-пропагандистська діяльність проти використання протипіхотних мін.

Міжнародні стандарти протимінної діяльності (МСПМД) публікуються Службою ООН з питань протимінної діяльності (ЮНМАС) з жовтня 2001

року і не рідше, ніж раз на три роки переглядаються для відображення змін, які мають місце у нормах і практиці протимінної діяльності, а також для введення цих змін до міжнародних правил і вимог.

Міжнародне право послуговується у цьому питанні наступними документами:

- Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їх знищення (1997 р.);

- Конвенція ООН про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що наносять надмірні пошкодження або мають невибіркову дію (1980 р.);

- Протокол про заборону або обмеження застосування мін, мін пасток та інших пристроїв з поправками, внесеними 3 травня 1996 р., що додається до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї;

- Протокол про вибухонебезпечні предмети — наслідки війни від 28.11.2003р., що додається до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї [6].

На необхідності дотримання вказаних стандартів наголошено у Протоколі про вибухонебезпечні предмети — наслідки війни, ратифікованому Законом України від 22.12.2004 № 2281-IV (далі — Протокол). У зазначеному документі є декілька посилань на вищенаведені МСПМД, наприклад стаття 7 протоколу п.2. Кожна Висока Договірна Сторона, яка спроможна це зробити, надає, наскільки це є необхідним і можливим, допомогу у вирішенні проблем, спричинюваних існуючими вибухонебезпечними предметами - наслідками війни. При цьому Високі Договірні Сторони також беруть до уваги гуманітарні цілі цього Протоколу, а також міжнародні стандарти, у тому числі Міжнародні стандарти протимінної діяльності [4].

За даними Головного управління протимінної діяльності, цивільного захисту та екологічної безпеки у 2024 році в Україні було проведено нетехнічне обстеження в 165 територіальних громадах, при цьому ідентифіковано понад 300 кв. кілометрів забруднених територій, що потребують подальшого гуманітарного розмінування. За весь минулий рік підрозділи розмінування Сил безпеки та оборони України під час виконання заходів з очищення місцевості виявили та знищили 227 502 одиниці вибухонебезпечних предметів, а оператори протимінної діяльності під час гуманітарного розмінування — 10 923.

Враховуючи вищевикладене можна сказати, що вирішення проблеми розмінування і очищення забруднених територій України від вибухонебезпечних предметів можливо, але необхідно враховувати міжнародний досвід та залучати з об'єднанням зусиль різних міжнародних, національних урядових, а також неурядових організацій.

На сьогоднішній день в нашій державі напрацьовано необхідну нормативно-правову базу, більше того міжнародне співтовариство готове підтримати Україну в здійсненні необхідних політичних, регуляторних та практичних заходів із вирішення проблеми очищення території від вибухонебезпечних предметів.

Список використаних джерел:

1. Посібник з використання міжнародних стандартів протимінної діяльності (МСПМД) (IMAS) 01.10 Друге видання 1 січня 2003 р. Поправка 8, червень 2013 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <http://www.mineactionstandards.org/>

2. Окіпняк Д.А., Окіпняк А.С., Зубаль М.В. Педагогічні аспекти підготовки майбутніх фахівців із розмінування з урахуванням вимог сьогодення. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету

імені івана Огієнка. Випуск 11. С.274-282. [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://visnyk-sport.kpnu.edu.ua/article/viewFile/137205/134114>.

3. Служба Організації Об'єднаних Націй з питань протимінної діяльності (ЮНМАС) [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://www.mineactionstandards.org/>

4. Закону України "Про прийняття Протоколу про вибухонебезпечні предмети – наслідки війни" [Електронний ресурс]. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2281-15#Text>.

5. Дужа І., Мельник Л. Глобальне лідерство США в розмінуванні та знищенні озброєння. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2021. Випуск 36, с. 196–208.

6. Дуцик Д., Черниш В., Вороніна В., Рюче Н., Мороз І., Паперняк О., Калупаха І. АБВ. Збройний конфлікт в термінах (Путівник для України). К-2019. 90 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/1542875.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

7. Міністерство оборони України, офіційний сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу URL: www.mil.gov.ua/diyalnist/protiminna-diyalnist

Ворович Борис Олександрович,
провідний науковий співробітник
Центру військово-стратегічних
досліджень Національного
університету оборони України
генерал-майор у відставці,
кандидат військових наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалась ще у 2014 році із окупації та ведення активних бойових дій у східних регіонах призвела до суттєвого забруднення території України вибухонебезпечними предметами (ВНП), серед яких міни залишки штатних боєприпасів, саморобні вибухові пристрої та міни-пастки.

Агресія Російської Федерації суттєво загострила вже існуючу проблему забруднення ВНП, що була актуальною для України ще з часів Другої Світової війни.

За даними Світового Банку, станом на лютий 2023-го року загальна площа територій, що піддалися військовим діям та можуть містити забруднення ВНП, становить 187,732 кв. км. У той же час, зазначена оцінка не є остаточною, оскільки картографування і визначення меж територій, які можуть становити ризик ВНП, триває. За оцінками Світового Банку, станом на лютий 2023-го року забруднення ВНП також призвело до необхідності інвестицій у розмірі 37,897.4 млн. дол. США. За оцінками організацій у сфері протимінної діяльності (ПМД), до 2030 року кількість постраждалих осіб може зрости до 30 тис. людей.

Для реагування на вказані виклики Україна як демократична, соціальна, правова держава приділяє багато зусиль щодо забезпечення органів виконавчої влади та громадян всім необхідним для відповіді на них, однак такі виклики мають у своєму підґрунті широке коло проблем, які неможливо

вирішити у короткостроковій перспективі, адже їх вирішення потребує системного підходу до планування заходів та ресурсів.

Враховуючи вищезазначене, поточний стан державної політики у сфері ПМД та її реалізації не повною мірою відповідає наявним викликам. Зокрема, такі невідповідності можна звести до наступних проблем у сфері ПМД:

забезпечення звільнення територій від ВМП для їх безпечного і продуктивного використання;

визначення обсягів і меж забруднення незавершено, що призводить до ряду негативних наслідків;

значна кількість територій, яка не має ознак забруднення ВМП, не може бути повернута до продуктивного використання до завершення обстеження, ідентифікації наявних та імовірно забруднених територій та виведення решти територій в межах територіальної громади з-під підозри забруднення ВМП;

існуючі економічні реалії, повноцінне функціонування ринку послуг ПМД вимагають державного стимулювання;

відсутність системної та централізованої роботи з впровадження інноваційних технологій у сфері ПМД, зокрема безпілотних літальних апаратів, використання супутникових знімків, штучного інтелекту, систем збору та аналізу масивів даних;

виробництво товарів у сфері ПМД в Україні, яке вимагає системної підтримки, як через стимулювання такого виробництва і попиту на вироблені в Україні товари, так і через забезпечення доступних процесів їх сертифікації;

кількість фахівців з ПМД та наявних спроможностей з їх підготовки на сьогодні не відповідає масштабу викликів;

система управління ПМД потребує удосконалення;

відсутність необхідної спроможності у системи управління якістю у сфері ПМД, в якій наразі існують прогалини в компонентах контролю якості та гарантії якості, що сповільнює широке застосування процесів розблокування територій та передачі розблокованих територій;

планування та розподіл задач у сфері ПМД, що побудовані не на визначенні пріоритетів та забезпеченні їх виконання, а виходячи із пропозицій та спроможностей операторів ПМД;

системи організації ПМД на місцевих рівнях, відрізняється між собою та не є уніфікованою. Також, відсутня єдина лінія комунікації між органами, які здійснюють управління ПМД та місцевими органами державної влади;

відсутність серед суб'єктів ПМД єдиного порядку сертифікації операторів ПМД, у зв'язку із чим адміністративні процеси є технічно складними, тривалими та непрозорими;

на сьогодні відсутнє правове регулювання питання повноважень щодо збору відповідної інформації, управління нею та визначення відповідальності за забезпечення безпеки відповідних даних та за їх неналежне розповсюдження;

має місце критична нестача ресурсів, як людських так і матеріальних у системі управління ПМД. Залучення спеціалістів до управління ПМД відбувається на рівні, що не відповідає існуючим задачам управління ПМД;

спостерігається суттєва різниця у рівні забезпеченості засобами ПМД у різних суб'єктів ПМД, у тому числі державних, що не завжди відображає нагальність та пріоритетність потреб відповідних суб'єктів;

відсутні механізми контролю та відповідальності щодо осіб, які провадять діяльність у сфері ПМД без дотримання стандартів та інших вимог системи управління у сфері ПМД.

На сьогодні дійсне законодавство України у сфері протимінної діяльності включає:

Закон України “Про протимінну діяльність в Україні”;

Постанову Кабінету Міністрів України від 10 листопада 2021 р. № 1207 “Про утворення Національного органу з питань протимінної діяльності”;

Постанову Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 р. № 1150 “Про затвердження Порядку ведення обліку операторів протимінної діяльності”;

Постанову Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1020 “Деякі питання призначення і виплати одноразової компенсації та щорічної допомоги, передбачених Законом України “Про протимінну діяльність в Україні”;

Постанову Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 372 “Про затвердження Правил позначення небезпек, пов’язаних з мінами та вибухонебезпечними предметами - наслідками війни”;

Постанову Кабінету Міністрів України від 28 липня 2023 р. № 783 “Деякі питання функціонування сервісу фіксації фактів заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу внаслідок надзвичайних ситуацій, подій, збройної агресії Російської Федерації “ЕкоЗагроза”;

Постанову Кабінету Міністрів України від 07 червня 2006 року № 812 “Про затвердження Порядку утилізації ракет, боєприпасів і вибухових речовин”;

Постанову Кабінету Міністрів України від 11 грудня 1999 року № 2294 “Про упорядкування робіт з виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів”;

Постанову Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2023 року № 1188 “Про внесення до деяких постанов Кабінету Міністрів України змін з питань протимінної діяльності”

Наказ МНС, Міноборони, Мінтрансзв’язку та Адміністрації Державної Прикордонної Служби від 27 травня 2008 року № 405/223/625/455 “Про організацію робіт з виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів на території України та взаємодію під час їх виконання”;

Наказ Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 09.01.2023 № 9/3/5 “Про затвердження Порядку здійснення координації діяльності центру протимінної діяльності, центру гуманітарного розмінування та центру соціально-гуманітарного реагування секретаріатом Національного органу з питань протимінної діяльності”;

Наказ Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України від 21.12.2022 № 833/443 “Про затвердження Порядку здійснення першочергових заходів щодо знешкодження (знищення) вибухонебезпечних предметів на території України та організації взаємодії під час їх виконання”.

Незважаючи на значну кількість законодавчих актів, вини потребують уточнення та удосконалення.

Вирішити проблеми, пов’язані із забрудненням вибухонебезпечними предметами територій України, пропонується шляхом реалізації Національної стратегії протимінної діяльності.

Ця Стратегія спрямована на визначення проблем і ризиків, пов’язаних із забрудненням ВВП територій України, встановлення цілей у сфері протимінної діяльності, взаємопов’язаних завдань і заходів, напрямів, методів і ресурсів, необхідних для їх досягнення.

Ця Стратегія є комплексним національним програмним документом у сфері протимінної діяльності, реалізація якого потребує взаємодії органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, міжнародних партнерів і гуманітарних організацій, операторів протимінної діяльності ПМД та громадянського суспільства.

Вирішення вище окреслених проблем у сфері ПМД ускладняється відсутністю будь яких досліджень у сфері ПМД. З огляду на це, у рамках виконання цієї Стратегії важливим є проведення комплексного огляду задля визначення вимірюваних показників наведених проблем та інших важливих обставин, що впливають на сферу ПМД.

Масштаби викликів у сфері ПМД вимагають високого рівня фінансування, у тому числі для забезпечення достатньої матеріально-технічної бази. У той же час, виробництво товарів для ПМД в Україні та створення можливостей для їх ремонту дозволило би забезпечити достатню кількість відповідних товарів за, потенційно, нижчими цінами, усунути необхідність транспортування таких товарів до України в ускладнених логістичних умовах, а також забезпечити їх оперативний ремонт.

Ефективне вирішення задач ПМД, з огляду на масштаби пов'язаних викликів, вимагають значної кількості спеціалістів у сфері ПМД для здійснення усіх заходів ПМД, серед яких заходи з обстеження, навчання населення ризикам, пов'язаним з вибухонебезпечними предметами, допомоги постраждалим особам, ручного та механізованого розмінування. У той же час, можливості для нарощування числа спеціалістів з протимінної діяльності обмежені рядом чинників.

Перш за все, підготовка на державному рівні здійснюється лише за спеціальністю «Сапер (розмінування)» за відповідним освітнім стандартом. Зазначений стандарт не відповідає вимогам підготовки фахівців з ПМД, оскільки з одного боку є занадто вузьким та не охоплює питання нетехнічного та технічного обстеження, які є складовими ПМД - з іншого боку, вказаний стандарт передбачає поглиблене вивчення саперної справи, що не знаходить свого застосування при виконанні більшості із робіт у сфері ПМД, однак потребує суттєвого часу та матеріальних ресурсів для засвоєння.

Окрім цього, на сьогодні навчання за стандартом “Сапер (розмінування)” здійснюється лише у п'яти навчальних закладах. В Україні є наявний потенціал для широкого розширення навчальної спроможності у сфері ПМД за рахунок окремих операторів ПМД, які мають і необхідну технічну спроможність, і донорську підтримку. У той же час, перешкодою для цього є відсутність професійного освітнього стандарту “спеціаліст з протимінної діяльності” або “демінер”, який забезпечував би навчання, відповідне роботі у сфері ПМД та виключав би матеріал, який не є відповідним для такої роботи, проте вимагає додаткових часових та інших витрат. Іншою проблемою є відсутність ефективного механізму для здобуття такими операторами статусу суб'єкта, уповноваженого проводити відповідне навчання.

Юсупов Володимир Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з
проблем криміналістичного
забезпечення та судової
експертології ННІ № 2
Національна академія внутрішніх
справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ВИБУХУ ТА ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Під час збройної агресії РФ в нашій державі актуальним залишається питання розслідування особливо тяжких і тяжких злочинів, вчинених із застосуванням ракетно-реактивної зброї, гранат, вибухових пристроїв, оскільки їх наслідком є загибель, поранення людей, значні збитки, викликані руйнуванням або пошкодженням майна. Аналіз експертної, слідчої та судової практики засвідчує важливість поширення правил безпеки при поводженні з такими об'єктами на місці події і удосконалення криміналістичних методів їх огляду.

Безпосереднє обстеження місця вибуху здійснюють спеціалісти-вибухотехніки. До їх прибуття огляд місця події (приміщення, транспорту, багажу тощо) не проводиться.

Спеціалісти-вибухотехніки разом зі слідчим визначають межі огляду та оптимальні маршрути підходу та відходу до місця події. За необхідності даються вказівки щодо розширення меж огляду.

З урахуванням конкретних обставин вирішується питання про необхідність залучення додаткових сил і засобів, захисного спорядження, автотранспорту тощо.

У разі наявності іншого вибухонебезпечного або підозрілого предмета визначається радіус зовнішньої небезпечної зони та, за потреби, надаються рекомендації керівнику органу (відповідальному від керівництва), старшому слідчо-оперативної групи щодо її збільшення відповідно до прогнозування можливих зон ураження від вибуху, утворення вторинних осколків і завалів від споруд; визначається радіус внутрішньої небезпечної зони.

Працівники поліції, які задіяні в проведенні огляду місця події, пов'язаного з вибухом, повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту (бронежилети, шоломи тощо).

Розпорядження спеціалістів-вибухотехніків на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поводження з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх працівників поліції.

Залежно від конкретних обставин події спеціаліст-вибухотехнік перед безпосереднім оглядом виявленого вибухового пристрою:

- вибирає приміщення і обладнує робоче місце, де проводитиметься огляд виявлених вибухонебезпечних предметів та їх частин;
- готує спеціальну вибухотехнічну і криміналістичну техніку, освітлювальні засоби;
- детально з'ясовує обставини поводження з вибухонебезпечними предметами до початку огляду, характер пошкоджень і змін, які були заподіяні предмету сторонніми особами й іншими спеціалістами при його обстеженні і знешкодженні;
- визначає послідовність огляду деталей і складових частин вибухонебезпечного об'єкту.

При виявленні вибухового пристрою (який не спрацював або мав призначення вторинного вибуху) вживаються додаткові заходи безпеки, що забезпечують можливість вести детальний огляд вибухонебезпечного предмету і його складових частин без ризику вибуху. У всіх випадках небезпечним є такий стан предмету, коли заряд вибухової речовини і засіб ініціювання контактують один з одним або знаходяться в безпосередній

близькості один від одного. У такому вигляді деталі вибухового пристрою не можуть бути піддані криміналістичному огляду, тому слідчий повинен переконатися, чи були спеціалістом-вибухотехніком зроблені конкретні дії, направлені на роз'єднання заряду вибухової речовини і засобу ініціювання. Наприклад, якщо огляду підлягає ручна граната, то її запал повинен бути вигвинчений з корпусу; якщо оглядається протипіхотна міна, то з її корпусу, залежно від конструкції, повинен бути вилучений підривач.

Слідчий і залучені ним спеціалісти проводять *огляд вибухового пристрою* або вибухонебезпечних виробів *лише після переведення їх у безпечний стан* спеціалістами-вибухотехніками.

Роз'єднання заряду вибухової речовини і засобу ініціювання у всіх випадках повинен виконувати спеціаліст-вибухотехнік з дотриманням запобіжних заходів. Під час цих робіт слідчому, учасникам огляду та понятим необхідно знаходитися на безпечній відстані.

При детальному огляді вибухового пристрою виявляються сліди і мікрооб'єкти. Метою огляду є пошук видимих і слабо видимих слідів рук, волосся людини і тварин, часток ґрунту і рослин, текстильних волокон, слідів знарядь та інструментів. Придатні для ідентифікації сліди рук можуть залишатися на липкій стрічці (скотч, лейкопластир), яка використовується при виготовленні вибухового пристрою. Там же реально виявити волосся і мікрочастинки з тіла, одягу або приміщення, де злочинець виготовлював вибуховий пристрій. У роботі зі слідами, передусім, повинно бути дотримано правило фіксації ознак всіх ідентифікаційних полів, які відобразилися у слідах об'єкта, який ототожнюється.

Деталі вибухового пристрою й інші частини вибухонебезпечного предмету спочатку оглядаються *в статистиці*, а потім беруться в руки з дотриманням загальних криміналістичних правил і прийомів (за ребра, кути та інші місця, де не може бути мікрооб'єктів і слідів рук) та відбувається їх *динамічний огляд*.

Пошук ведеться візуально і з використанням криміналістичних луп

різної кратності. Застосовуються різноманітні варіанти освітлення і способи огляду поверхні об'єктів: фронтальне освітлення і огляд під різними точками зору, бічне або тіньове освітлення. Крім того, всі об'єкти оглядаються при ультрафіолетовому освітленні, а також в інфрачервоному світлі, для чого використовуються електронно-оптичний перетворювач, ультрафіолетові лампи і інші наявні криміналістичні засоби. Для пошуку частинок, що мають магнітні властивості, застосовують криміналістичні магніти із змінним положенням робочої поверхні.

Алгоритм дій з фіксації процесу огляду вибухового пристрою:

1) після забезпечення безпеки місце розташування і стан вибухонебезпечного предмету фіксуються відео, фотографічним і графічним способами;

2) після консультацій із спеціалістом-вибухотехніком предмет переміщається в наперед обладнане робоче місце, де за правилами криміналістичної масштабної зйомки фіксуються загальний вид вибухонебезпечного предмету, стан конструкції вибухового пристрою, його корпусу, камуфляжу, інших деталей і частин;

3) виготовляється схематична зарисовка (схема або ескіз) вибухонебезпечного предмету. На ній відображається стан вибухонебезпечного виробу або знешкодженого вибухового пристрою на момент огляду, фіксуються всі пошкодження корпусу, оболонки заряду, камуфляжу, деталей механізму приведення в дію, які були заподіяні сторонніми особами, або спеціалістом при розкритті предмету і знешкодженні пристрою. На схемі також фіксується точне положення бойка, ударника, замкача, взаємне розташування вибухової речовини і засобів ініціювання, точне положення інших рухомих деталей і частин пристрою. Схема (схематична зарисовка) виконується або в масштабі, або з дотриманням пропорцій по основних деталях пристрою. Дрібні деталі і частини зображаються умовно і нумеруються. У нижній частині схеми даються розшифровка прийнятих позначень і точні назви всіх деталей і

частин пристрою.

На наступних етапах роботи на цю схему наносяться умовні позначення знайдених слідів і мікрооб'єктів, тому необхідно наперед передбачити місце на схемі для внесення відповідних записів. Також детально фіксується розташування, стан і взаємне розташування деформованих деталей і частин пристрою, коли огляду підлягають частини вибухового пристрою, знешкодженого фахівцем з використанням дистанційного гідродинамічного руйнівника або іншої спеціальної техніки.

Список використаних джерел:

1. Дії поліції у разі виявлення зброї та вибухових пристроїв або слідів їх застосування / кол. авторів; за заг. ред. С. С. Чернявського, О. Г. Рувіна, Б. Б. Теплицького [Текст] : практ. посіб. Київ, 2019. 148 с.

2. Технічні характеристики та матеріальна частина ручних гранат, гранатометів і боеприпасів до них: метод. посіб. / [Луценко С. Г., Приходько Ю. П., Багрій В. П., Васін О. М., Дралюк В. В., Багдасарян Н. К., Коцюруба В. І., Юсупов В. В., Войтенко М. І., Цвик Л. В.]. Київ : УкрДГРІ, 2018. 291 с.: іл. (Серія «Бібліотека вибухотехніка»).

3. Юсупов В. В. Криміналістичні методи огляду вибухового пристрою на місці події. *Особливості розслідування злочинів, пов'язаних з використанням вибухонебезпечних матеріалів: криміналістичні аспекти* [Текст]: матеріали І-го Міжнар. круглого столу (Україна, Київ, 18 лютого 2021 р.) / [редкол.: А. А. Саковський, Є. В. Білозьоров, Р. М. Примах та ін.]. – Київ: Навч.-наук. інст. № 2, Нац. акад. внутр. справ. 2021. С. 168–172.

Ботнаренко Олексій Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент,
докторант Харківського національного
університету внутрішніх справ, перший
заступник голови Української
національної асоціації з гуманітарного
розмінування

ДО ПИТАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Основними цілями протимінної діяльності в Україні відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про протимінну діяльність в Україні» є зменшення ризиків, які можуть виникати внаслідок підризу вибухонебезпечних предметів, до безпечного для життя і здоров'я населення рівня, що дасть змогу використовувати природні ресурси очищених від вибухонебезпечних предметів територій у господарських цілях; мінімізація та відвернення загроз настання нещасних випадків від несанкціонованого поводження з вибухонебезпечними предметами; зниження соціальної напруженості серед населення, яке проживає на територіях або поблизу територій, забруднених вибухонебезпечними предметами; збереження і забезпечення відтворення унікальних екосистем у межах територій, забруднених вибухонебезпечними предметами, без залучення додаткових інвестицій [1].

Протимінна діяльність забезпечується відповідними суб'єктами до яких належить держава, в особі її інститутів (міністерства, відомства тощо), а також підприємства, установи й організації як державного, так і приватного сектора економіки.

Так, ч. 2 ст. 6 Закону України «Про протимінну діяльність в Україні» передбачено, що суб'єктами протимінної діяльності є:

- 1) національний орган з питань протимінної діяльності;

2) уповноважені органи виконавчої влади у сфері протимінної діяльності, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування;

3) центр протимінної діяльності та центр гуманітарного розмінування;

4) оператори протимінної діяльності [1].

Слід звернути увагу, що наведена законодавча норма не виокремлює фізичну особу, як самостійного суб'єкта протимінної діяльності.

В межах реалізації цілей діяльності, суб'єкти протимінної діяльності здійснюють заходи в межах її основних складових, зокрема:

1) інформування про небезпеки від вибухонебезпечних предметів та навчання з попередження ризикам, пов'язаним із вибухонебезпечними предметами;

2) розмінування (гуманітарне розмінування);

3) надання допомоги постраждалим особам та здійснення заходів щодо їх реабілітації;

4) знищення надлишкових боєприпасів, боєприпасів непридатних для подальшого використання та зберігання, а також боєприпасів, що підлягають знищенню відповідно до міжнародних зобов'язань;

5) агітаційно-просвітницька робота щодо незастосування протипіхотних мін [1].

Враховуючи наведене вище, можна визначити, що **суб'єктами забезпечення протимінної діяльності** є законодавчо-визначена система відокремлених органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного та приватного права і громадських об'єднань, наділених повноваженнями за напрямом забезпечення національних інтересів у сфері протимінної діяльності, що полягають у забезпеченні безпеки населення та його життєдіяльності; мінімізації негативного впливу вибухонебезпечних предметів на довкілля та господарську діяльність, їх знешкодження, вилучення, знищення та утилізація; запобіганні виникненню надзвичайних ситуацій, пов'язаних із

небезпекою вибухонебезпечних предметів, загибелі та травмуванню людей внаслідок таких подій; забезпеченню гарантій реалізації права людини і громадянина на достовірну інформацію про наявність загрози для життя і здоров'я на територіях та об'єктах, забруднених та (або) імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами; додержанні та виконанні міжнародних зобов'язань у сфері протимінної діяльності.

До основних ознак суб'єктів протимінної діяльності можна віднести:

1) суб'єктом протимінної діяльності може бути лише орган державної виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, юридична особа публічного (приватного) права чи громадське об'єднання;

2) системність, яка полягає в тому, що останні об'єднанні метою – забезпечення безпеки населення від ризиків пов'язаних з поводженням з вибухонебезпечними предметами;

3) наділення публічних інституцій відповідним правовим інструментарієм, необхідним для реалізації заходів протимінної діяльності;

4) взаємозалежність, взаємодія і координація всіх суб'єктів для досягнення мети протимінної діяльності;

5) створення для сприяння реалізації функцій держави в частині забезпечення національної безпеки;

6) чітка правова регламентація діяльності із визначенням відповідної компетенції кожного окремого суб'єкта щодо реалізації заходів протимінної діяльності.

Ключовим суб'єктом протимінної діяльності є держава, від імені якої діють її органи, і саме від держави залежить побудова адміністративно-правової системи регулювання відносин у вказаній галузі.

Загалом, система суб'єктів протимінної діяльності в Україні базується на підході, що передбачає взаємодію, координацію дій та правову регламентацію їхніх повноважень. Водночас ефективність такого підходу залежить від узгодженості заходів, спрямованих на забезпечення безпеки

населення та зменшення ризиків, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами.

Список використаних джерел

1. Про протимінну діяльність в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 06.12.2018 № 2642-VIII: станом на 01 січня 2024 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text> (дата звернення: 07.10.2024). – Назва з екрана.

Байцур Катерина Юрївна,

старший науковий співробітник
відділу аспірантури (ад'юнктури) і
докторантури Харківського
національного університету
внутрішніх справ

ОСВІТА І ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Протимінна діяльність є важливою складовою забезпечення безпеки та стабільності в Україні, особливо в умовах тривалого збройного конфлікту на сході країни. Забруднення територій мінами та вибухонебезпечними залишками війни створює значні ризики для цивільного населення, ускладнює відновлення інфраструктури й перешкоджає сталому розвитку регіонів. У цьому контексті освіта та підготовка фахівців у сфері протимінної діяльності набувають ключового значення.

Україна стикається з масштабною проблемою забруднення територій вибухонебезпечними предметами, що є наслідком тривалих бойових дій у східних регіонах. Величезні площі земель залишаються небезпечними для цивільного населення, інфраструктури та економічного відновлення. У таких

умовах потреба у кваліфікованих фахівцях у сфері протимінної діяльності є не лише актуальною, але й життєво необхідною. Їхня підготовка повинна відповідати високим стандартам, щоб гарантувати безпеку під час роботи та забезпечувати ефективність проведення заходів з розмінування. Однак система підготовки спеціалістів у цій сфері стикається з низкою значних викликів. Однією з основних проблем є відсутність достатньої кількості спеціалізованих освітніх програм, що охоплювали б весь спектр знань, необхідних для роботи у складних умовах. Національні навчальні заклади лише частково пропонують курси, пов'язані з розмінуванням, а такі програми, як правило, мають вузьке спрямування та не охоплюють усіх аспектів гуманітарної протимінної діяльності. Ще однією важливою проблемою є відсутність уніфікованих стандартів підготовки, які б відповідали міжнародним нормам. Світова практика передбачає єдиний підхід до навчання фахівців, що дозволяє стандартизувати процес розмінування та робити його максимально ефективним. В Україні ж система підготовки досі перебуває на етапі становлення, що ускладнює процес інтеграції з міжнародними партнерами та реалізації спільних проєктів. Критичним фактором також є брак практичної бази, яка необхідна для відпрацювання навичок роботи з вибухонебезпечними предметами. Сучасне обладнання, тренувальні полігони та симулятори, що імітують реальні ситуації, відіграють важливу роль у підготовці фахівців. Проте наявні навчальні заклади та тренінгові центри України часто не мають таких ресурсів, що суттєво обмежує можливості студентів та слухачів курсів[1]. Дефіцит досвідчених кадрів для викладання залишається ще однією гострою проблемою. Викладачі, які працюють у сфері протимінної діяльності, повинні мати не лише теоретичну підготовку, а й практичний досвід роботи у зонах конфлікту. В умовах України це завдання ускладнюється тим, що більшість фахівців з реальним досвідом залучені до виконання оперативних завдань, а не до викладацької діяльності.

Ми вважаємо, що ефективна система підготовки кадрів є основою для формування національної програми з розмінування та гуманітарної безпеки. Подолання викликів, пов'язаних із недостатністю освітніх програм, впровадження міжнародних стандартів, створення сучасної практичної бази та залучення кваліфікованих кадрів, є ключовими кроками для забезпечення безпечного та сталого розвитку регіонів України, постраждалих від конфлікту.

Для забезпечення якісної підготовки фахівців у сфері протимінної діяльності Україні необхідно розробити стратегічний підхід, який враховуватиме світовий досвід та національні особливості. Одним із ключових напрямів є інтеграція міжнародного досвіду. Країни, які пройшли шлях вирішення подібних проблем, як-от Норвегія, Камбоджа чи Боснія і Герцеговина, можуть слугувати прикладами для створення ефективної освітньої системи. Запозичення найкращих практик цих держав дозволить адаптувати українські програми підготовки до міжнародних стандартів, що включає використання сучасних методів навчання, таких як симуляції, польові тренінги, інтерактивні модулі та залучення досвідчених міжнародних фахівців до викладання. Розвиток вищої освіти є ще одним важливим кроком на шляху до формування ефективної системи підготовки спеціалістів. Університети та інші навчальні заклади мають запроваджувати спеціалізовані програми, що охоплюють широкий спектр тем, включаючи технології розмінування, аналіз ризиків, гуманітарну допомогу та впровадження новітніх технологій. Важливим є міждисциплінарний підхід, який би дозволяв поєднувати технічні, гуманітарні та управлінські аспекти протимінної діяльності. Інтеграція таких програм у систему вищої освіти забезпечить підготовку професіоналів, здатних відповідати сучасним викликам.

Створення тренінгових центрів, обладнаних сучасними полігонами та симуляторами, стане основою для отримання практичних навичок. Такі центри можуть моделювати реальні умови, в яких працюють сапери та

фахівці з гуманітарного розмінування[2]. Використання спеціального обладнання, включаючи макети мін і вибухонебезпечних пристроїв, дозволить студентам набути цінного досвіду у безпечному середовищі. Крім того, будівництво таких центрів сприятиме створенню майданчиків для обміну досвідом між українськими та іноземними фахівцями. Впровадження інновацій та цифрових технологій у навчальний процес відкриває нові можливості для підготовки спеціалістів. Сучасні засоби, такі як дрони, геоінформаційні системи, сенсори та роботизовані пристрої, дозволяють значно підвищити ефективність як навчання, так і практичної роботи в полі. Застосування технологій доповненої реальності може забезпечити моделювання складних ситуацій, які важко відтворити в реальних умовах, надаючи студентам можливість відпрацьовувати алгоритми дій у критичних ситуаціях. Важливу роль відіграє міжнародне партнерство, що забезпечує доступ до передових методик, фінансової підтримки та технічних ресурсів. Співпраця з організаціями, такими як UNMAS, дозволяє реалізовувати спільні проєкти, спрямовані на підвищення професійного рівня українських спеціалістів. Залучення іноземних експертів, участь у міжнародних конференціях та тренінгах створює умови для обміну знаннями та досвідом[3]. Крім того, така взаємодія сприяє укріпленню міжнародної репутації України у сфері протимінної діяльності.

На нашу думку, усі ці заходи є необхідними для формування сучасної та ефективної системи підготовки кадрів у сфері протимінної діяльності. Інтеграція міжнародного досвіду, розвиток вищої освіти, створення тренінгових майданчиків, використання інновацій та міжнародне співробітництво створюють основу для сталого розвитку цієї сфери в Україні.

Можемо зробити висновок, що система освіти та підготовки фахівців у сфері протимінної діяльності є важливим елементом національної безпеки України. Для забезпечення якісної підготовки кадрів необхідно врахувати міжнародний досвід, розробити сучасні освітні програми, інвестувати в

інфраструктуру та сприяти інтеграції інновацій. Розвиток цього напрямку сприятиме не лише зниженню ризиків для населення, а й відновленню територій, стимулюючи економічне та соціальне зростання в регіонах. Впровадження системного підходу до підготовки фахівців дозволить Україні зміцнити свої позиції на міжнародній арені як країни, здатної ефективно вирішувати складні виклики гуманітарного характеру.

Список використаних джерел:

1. Білецький Є. І. Підготовка фахівців для сектору безпеки і оборони. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.- практ. конф. Дніпро. ДДУВС. 2024. Ч. II. С.646-647.
2. Васильченко К.І. Оптимізація підготовки правоохоронців. *Організаційно-правове забезпечення підрозділів превентивної діяльності Національної поліції : матеріали Регіонал. кругл. Столу. Дніпро. ДДДУС. 2021. С. 167-169*
3. Малиш Н.В. Проблемні аспекти вивчення професійних дисциплін для майбутніх працівників поліції. *Організаційно-правове забезпечення підрозділів превентивної діяльності Національної поліції : матеріали Регіонал. кругл. Столу. Дніпро. ДДДУС. 2021. С. 131-134*

Базір Вікторія Богданівна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавр, навчально-наукового
інституту №2 Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення
та судових експертиз Національної
академії внутрішніх справ

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Експертна служба МВС України є провідним національним центром судової експертизи, який відіграє ключову роль у забезпеченні правосуддя в країні. Завдяки своїй великій кількості висококваліфікованих фахівців (понад 3000 експертів), Служба щорічно проводить масштабні дослідження за різноманітними напрямками (понад 75), загальна кількість яких перевищує 200 тисяч. Основна мета діяльності Служби – надання правоохоронним органам України об'єктивних і науково обґрунтованих експертних висновків.

Судова експертиза в Україні переживає період бурхливого розвитку. За останні роки спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості проводимих експертиз та розширення спектру досліджень. Цей прогрес обумовлений не лише зростанням кількості злочинів, а й постійним удосконаленням методів та технологій, які застосовуються в судовій експертизі.

Важливим аспектом розвитку судової експертизи в Україні є міжнародне співробітництво. Членство Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України в Європейській мережі

судово-експертних установ (ENFSI) відкриває широкі можливості для українських експертів, зокрема українські експерти беруть активну участь у формуванні міжнародних норм та правил у сфері судової експертизи, сприяючи підвищенню якості експертних досліджень в Україні; співпраця з експертами з різних держав дозволяє ділитися досвідом, обговорювати складні випадки та впроваджувати нові підходи до проведення експертиз. Судова експертиза в Україні активно розвивається, а міжнародне співробітництво відіграє в цьому процесі важливу роль. Завдяки спільним зусиллям українських та зарубіжних експертів, судова експертиза в Україні стає все більш сучасною, ефективною та інтегрованою в європейський простір.

Міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи в Україні має чітке правове регулювання. Діяльність українських експертів на міжнародній арені здійснюється відповідно до національного законодавства, зокрема Конституції України та низки спеціалізованих законів.

Ключовим нормативним документом у цій сфері є Закон України «Про судову експертизу». Саме цей закон детально визначає механізми та принципи міжнародного співробітництва українських експертів. Зокрема, статтю 22-24 цього Закону передбачено три основні форми міжнародного співробітництва: проведення експертиз на замовлення іноземних органів; спільна робота з іноземними фахівцями; розвиток міжнародних наукових зв'язків: українські експерти активно співпрацюють з науковими установами інших країн, беруть участь у міжнародних конференціях, семінарах та публікують результати своїх досліджень у зарубіжних виданнях. [5]

Міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи в Україні здійснюється на системній основі і спрямоване на: підвищення якості судових експертиз в Україні; інтеграцію української судової експертизи в міжнародний простір: участь у розробці міжнародних стандартів та обмін досвідом з колегами з інших країн; сприяння міжнародному співробітництву в боротьбі зі злочинністю: спільна робота з іноземними експертами дозволяє

ефективніше розслідувати міжнародні злочини. Завдяки чіткому правовому регулюванню та активній позиції українських експертів, Україна займає гідне місце в міжнародному співтоваристві судових експертів.

Експертна служба МВС України має широкі повноваження щодо міжнародного співробітництва. Згідно з чинним законодавством, зокрема Положенням про Експертну службу, затвердженим наказом МВС України № 1343 від 03.11.2015 року, Служба має право:

- встановлювати міжнародні контакти: експертна служба може налагоджувати зв'язки з правоохоронними органами, експертними установами та іншими організаціями з різних країн світу. Це дозволяє обмінюватися досвідом, інформацією та спільно працювати над розв'язанням складних криміналістичних задач;
- бути членом міжнародних об'єднань: служба може вступати до міжнародних організацій, які об'єднують експертів з різних країн. Членство в таких об'єднаннях надає доступ до новітніх розробок, дозволяє брати участь у розробці міжнародних стандартів та обмінюватися досвідом з колегами з інших країн;
- користуватися міжнародними інформаційними ресурсами: Служба має право використовувати різноманітні інформаційні ресурси, такі як бази даних, наукові публікації та інші матеріали, які необхідні для виконання завдань міжнародного співробітництва. [4]

Таким чином, Експертна служба МВС України має всі необхідні повноваження для активної участі в міжнародному співробітництві в галузі судової експертизи. Це сприяє підвищенню якості експертних досліджень, інтеграції української судової експертизи в міжнародний простір та зміцненню міжнародного авторитету України.

Основні цілі міжнародного співробітництва Експертної служби:

- навчання новим методам і технологіям, обмін інформацією про останні досягнення в галузі судової експертизи.
- розробка нових методів дослідження, створення спільних баз даних, проведення спільних експертиз.
- надання можливості українським експертам підвищувати свою кваліфікацію шляхом участі в міжнародних конференціях, семінарах та стажуваннях.

Завдяки міжнародному співробітництву Експертна служба МВС України сприяє зміцненню правопорядку в Україні та підвищенню ефективності боротьби зі злочинністю.[3]

Сьогодні Експертна служба МВС України є потужним центром експертної діяльності, який забезпечує проведення різноманітних експертиз на замовлення правоохоронних органів. Завдяки використанню сучасних технологій та тісній співпраці з міжнародними партнерами, Служба постійно вдосконалюється та розвивається. Участь у програмі CEPOL EXCHANGE у 2021 році дозволила Службі значно поглибити співпрацю з правоохоронними органами Грузії, Португалії та Туреччини. Цей досвід дав змогу українським експертам ознайомитися з новими підходами до проведення судових експертиз, що використовуються в цих країнах, та перейняти найкращі практики.

Завдяки такому співробітництву Експертна служба МВС України:

- підвищує якість своїх послуг;
- інтегрується в європейський простір: співпраця з ENFSI сприяє інтеграції української судової експертизи в європейську систему;
- зміцнює свій авторитет: участь у міжнародних проектах підвищує репутацію Експертної служби МВС України як сучасного та ефективного органу;

Завдяки участі в таких програмах, як CEPOL EXCHANGE та співпраці з ENFSI, Служба постійно вдосконалюється та забезпечує високий рівень якості своїх послуг. [2]

На сьогоднішній день Експертна служба МВС України як самостійний суб'єкт судово-експертної діяльності здійснює взаємодію з міжнародними судово-експертними установами, серед яких: Міжнародна асоціація судових наук (International Association of Forensic Science), Міжнародна асоціація з ідентифікації (International Association for Identification), Асоціація експертів з вогнепальної зброї та слідів інструментів (Association of Firearm and Tool Mark Examiners), Дактилоскопічне товариство (Fingerprint Society), Міжнародне товариство судової генетики (International Society of Forensic Genetics), Міжнародне товариство судових експертів з комп'ютерної техніки (International Society of Computer Forensic Examiners), Міжнародний інститут кримінальних розслідувань (International Institute of Criminal Investigations) та багато ін. [1]

Початкові кроки Експертної служби МВС України у сфері міжнародного співробітництва стали вирішальними для подальшого розвитку. Завдяки встановленню міцних міжнародних зв'язків, обміну досвідом з колегами з інших країн та впровадженню інноваційних технологій, Служба змогла значно покращити якість своїх послуг та зайняти гідне місце серед провідних експертних установ світу.

Співпраця з міжнародними експертними установами є ключовим фактором у боротьбі зі злочинністю в глобальному масштабі. Експертна служба МВС України активно розвиває міжнародні зв'язки, що сприяє не лише підвищенню ефективності розслідувань в Україні, а й зміцненню її міжнародного авторитету як країни, яка впроваджує сучасні підходи у сфері судової експертизи.

Список використаних джерел:

1. Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
2. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України.
URL:<http://mvs.gov.ua/>

3. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878.

URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/383/2011>

4. Про судову експертизу Закон України № 4038-XII від 25.02.1994

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

Аль Асас Поліна Ахмадівна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавр, навчально-наукового
інституту №2 Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення
та судових експертиз Національної
академії внутрішніх справ

МОЖЛИВОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Однією з головних ознак цивілізованої держави є забезпечення екологічної безпеки країни. Вона є компонентом національної безпеки, визначає ступінь захищеності людини, суспільства, є таким станом навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та виникненню небезпеки для здоров'я людей.

Українська природа є ще однією жертвою російської агресії. Війна вплинула на кожний компонент довкілля. Наслідки цього негативного впливу будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний, а й глобальний характер. Після повномасштабного вторгнення країни агресора на Україну призвело до жахливих наслідків: руйнування й атаки на промисловість, захоплення атомних станцій, затоплення шахт, руйнування ландшафтів та екосистеми, поширення отруйних речовин, руйнування очисних споруд, дамб, мереж водопостачання, забруднення повітря, річок, ставків, озер та морів, розповсюдження нафтопродуктів та вибухових речовин, знищення заповідних територій, загибель тварин, птахів та чимало інших факторів є стійкими, поширеними і масштабними процесами, що вкрай негативно відображаються на стані довкілля, та, відповідно, на якості життя людей. Чим довше триває війна, тим більше шкоди вона завдасть довкіллю, і тим більше наслідків ми матимемо в майбутньому.

У процесі розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля доводиться проводити різноманітні експертизи, завдяки яким вдається одержувати відповіді на численні питання стосовно предмету правопорушення. Однак при всій їх різноманітності є відносно невелике коло типових завдань, спрямованих на встановлення пов'язаних із порушеннями вимог екологічного законодавства обставин і фактів про екологічну подію, що призвела до загибелі людей, заподіяння шкоди їхньому здоров'ю, великих матеріальних збитків, забруднення навколишнього середовища, а також до інших тяжких наслідків. Судові експертизи проводяться у передбаченому процесуальним законом порядку обізнаними в галузі екології та певних прикладних наук особами за дорученням органу, що проводить розслідування, чи суду з метою встановлення фактичних даних, які можуть стати доказом для встановлення істини у справі.

В цілому, можна виділити наступні групи судових експертиз, що проводяться при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля:

- 1) екологічна експертиза та експертизи екологічної спрямованості, 2)

технічні експертизи, 3) криміналістичні експертизи, 4) інші експертизи.

Так, судово-екологічна експертиза дає змогу встановити важливі фактичні обставини допущених правопорушень у сфері екології, розкрити причинні зв'язки між екологічними правопорушеннями та негативними наслідками, що настали в результаті. Об'єктами досліджень судово-екологічної експертизи можуть бути: локальна ділянка місцевості, де були виявлені ознаки негативного антропогенного впливу; проби атмосферного повітря, води, ґрунту, відібрані у межах антропогенно-порушеного об'єкта довкілля; зразки флори та фауни, що зазнали негативного антропогенного впливу; різноманітні механізми, обладнання та деталі з місця, де відбулася подія чи настали її наслідки; технічна документація, технологічні регламенти та акти перевірки екологічного стану об'єктів; результати обстеження об'єктів довкілля санітарно-епідеміологічними, природоохоронними та іншими спеціально уповноваженими органами Судово-екологічна експертиза, як правило, має комплексний характер та проводиться фахівцями різних галузей знань: екологами, хіміками, фізиками, біологами, агротехніками, судовими медиками, орнітологами та іншими фахівцями.

За допомогою судово-хімічної експертизи вирішуються питання, що стосуються природи й концентрації шкідливих речовин: чи є однотипними речовина, виявлена в атмосферному повітрі, проби якого вилучені з місця забруднення, і зразок речовини з певного об'єкта, і якщо так, то за ознаками якої групи, чи не належать вони до одного виду, сорту, марки; чи не надходили надані для порівняльного дослідження речовини з того самого джерела – чи виготовлені на одному заводі, чи випущені в складі однієї виробничої партії, чи зберігалися раніше в одній ємності. Вирішення цих питань є важливим, наприклад, при необхідності встановити транспортний засіб, з ємностей якого було зроблене викидання отруйних речовин в атмосферне повітря. Експерту-хіміку для дослідження надаються аналізи проби або предмети з нашаруваннями забруднюючих речовин, трупи загиблих організмів, а в необхідних випадках і показання про обставини

забруднення атмосферного повітря].

Для оцінки ступеня відповідальності порушників природоохоронних правил за допомогою експерта може бути встановлено, чи мало дане підприємство можливість забезпечити екологічну безпеку виробництва, з урахуванням наявного устаткування й фінансування. Окрему групу становлять питання, спрямовані на одержання уявлення про рівень технічного контролю на об'єкті, що, можливо, був джерелом забруднення: чи правильно здійснювався контроль за устаткуванням очисних споруд, чи забезпечувався їх своєчасний ремонт; чи перебуває на належному рівні якість контрольно-вимірювальних пристроїв і апаратури, яка використовувалася в аналітичній лабораторії підприємства, і чи відповідає якість проведених у ній аналізів пропонованим вимогам.

До групи технічних експертиз відносяться агротехнічні (проводяться у випадках забруднення водоймищ викидами сільськогосподарського виробництва, отрутними хімікатами тощо або коли забруднення навколишнього середовища завдали шкоди сільському господарству, лісовим масивам, тваринному світу), зоотехнічні (призначаються з метою встановлення причин та меж псування кормів для тварин, чи з метою встановлення, які правила було порушено під час виконання певних робіт по догляду за твариною тощо), лісотехнічні, будівельно-технічні (призначаються для встановлення причин аварій під час будівництва очисних споруд), судово-технологічні (встановлюють причини та межі порушення технології виробництва), гідротехнічні та інші.

Групу криміналістичних експертиз складають: дактилоскопічна (досліджуються сліди рук, ніг людини), трасологічна (досліджуються сліди взуття, використання знарядь вилучення природних ресурсів, сліди транспортних засобів, інструментів, технологічних знарядь обробки чи переробки тощо), почеркознавча, техніко-криміналістична експертиза документів (досліджуються документи з метою встановлення технічної підробки).

Четверту групу експертиз визначає конкретна слідча ситуація, з якою стикається суб'єкт розслідування при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля. Так, може виникнути необхідність в проведенні судово-медичної або ветеринарної експертизи для встановлення причин та умов загибелі або захворювання людей та тварин; токсикологічної для встановлення причин загибелі риби чи наявності шкоди здоров'ю людини тощо.

Висновок експерта є важливим та незамінним джерелом доказів у провадженнях по розслідуванню кримінальних правопорушень проти довкілля. А використання спеціальних знань у формі проведення судової експертизи – єдиним способом залучення наукових знань з різних галузей в процес доказування при встановленні істини щодо завдання шкоди навколишньому природному середовищу. Тому що тільки при компетентному кваліфікованому застосуванні спеціальних знань уповноваженою особою – судовим експертом – можливо встановити складні механізми завдання шкоди довкіллю, а також масштаб та розмір такої шкоди. Відтак важливо вже сьогодні подбати про ефективну систему моніторингу стану навколишнього природного середовища. Державним органам влади слід зафіксувати реальний обсяг завданої шкоди та залучити міжнародну спільноту для доведення факту екоциду в Україні. Все це буде вкрай необхідним для справи відшкодування збитків довкіллю за

Розуміння цього дозволяє слідчому правильно визначити вид експертизи, необхідний для з'ясування питань, що мають значення для провадження, експертну установу, якій доручається проведення експертизи, а також провести весь необхідний комплекс процесуальних заходів для забезпечення судового експерта необхідними об'єктами, зразками та порівняльним матеріалом.

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення
та судових експертиз навчально-
наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх
справ

Луковська Катерина Юріївна,
здобувачка вищої освіти ступеня
бакалавр Національна академія
внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІКРООБ'ЄКТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

З кожним днем людство розвивається, а тому злочинці вчиняють нові види злочинів, що потребують від правоохоронних органів застосування нових методів та прийомів задля їх розкриття. Завдяки сучасним методам та засобам дослідження, виявлення та вилучення мікрооб'єктів є досить важливими для виявлення та отримання доказової та розшукової інформації. Як свідчить практика, мікрооб'єкти найчастіше використовують при розслідуванні таких кримінальних правопорушень, як крадіжки, грабежі, вбивства та ще деякі види кримінальних правопорушень. Однак, на превеликий жаль, при огляді місця події вилучається досить мало мікрооб'єктів, оскільки їх роль при розслідуванні кримінальних правопорушень ще досить недооцінена.[1] При роботі з мікрооб'єктами можна виокремити такі недоліки:

- складність у виявленні та збиранні мікрооб'єктів, адже вони є досить маленькими, тому їх доволі нечасто можна помітити неозброєним оком;
- деякі мікрооб'єкти можуть бути небезпечними для життя і здоров'я людей;

- для того, щоб дослідити мікрооб'єкти, потрібно мати спеціальне обладнання, приміром мікроскопи, скануючі електронні мікроскопи та рентгенівські спектрометри. Однак це обладнання може бути дорогим та складним у використанні, тому необхідно підготувати кваліфікованих співробітників задля користування такою технікою;

- мікрооб'єкти не завжди повно даватимуть інформацію про обставини події, досить часто їх інформативність залежатиме від того в якому стані вони були знайдені та в яких умовах зберігалися;

- недостатньо вивчається та впроваджується в практику зарубіжний досвід використання мікрооб'єктів при розслідуванні кримінальних правопорушень. [4]

Мікрооб'єктами вважаються криміналістичні сліди, які внаслідок малих розмірів (маси) або слабовидимі, або взагалі невидимі неозброєним оком. Існує досить різноманітна їх класифікація, однак здебільшого виокремлюють такі види:

- волокна текстилю;
- біологічні об'єкти;
- мікрочастинки;
- вибухівкові речовини;
- вогнепальна зброя та боєприпаси. [2, с.11]

До найбільш розповсюджених методів дослідження мікрооб'єктів можна віднести такі:

- світлооптична мікроскопія: використовується задля візуального вивчення мікрооб'єктів;
- рентгеноспектральний аналіз: використовується задля визначення елементного складу мікрооб'єктів;
- скануюча електронна мікроскопія: використовується для більш детального вивчення усіх мікрооб'єктів, а також задля визначення їх елементного складу;

▪ полімеразно-ланцюгова реакція (ПЛР): використовується задля ідентифікації ДНК в мікрооб'єктах біологічного походження. [3]

Також варто зауважити, що важливою складовою для розслідування кримінальних правопорушень є проведення експертизи усіх мікрооб'єктів. Сама експертиза проводиться з метою отримання інформації про осіб, обставини події та знаряддя злочину. Виходячи із видів мікрооб'єктів, можна зазначити що саме буде досліджуватися. Так, за допомогою експертизи волокон текстилю можна визначити тип одягу, з якого вони походять, а також ідентифікувати людину, якій цей одяг належав; експертиза мікрочастинок допоможе допомогти встановити де знаходився потерпілий або злочинець; дослідження біологічних об'єктів допоможе ідентифікувати людину, а також встановити факт контакту між людьми; експертиза мікрочастинок з вогнепальної зброї та боєприпасів допоможе визначити тип зброї, яка використовувалася в ході вчиненого кримінального правопорушення, а також ідентифікувати особу, яка з неї стріляла; дослідження мікрочастинок з вибухівки може допомогти визначити її тип та встановити місце безпосереднього вибуху. [4]

Отже, значення мікрооб'єктів при дослідженні кримінальних правопорушень є надзвичайно великим. Адже завдяки аналізу, зібранню цих маленьких частинок можна встановити де, коли і як було вчинено злочин; ідентифікувати злочинця, потерпілого та інших осіб, які були присутні на місці події; виявити знаряддя вчинення кримінального правопорушення; мікрооб'єкти можуть також допомогти у підтвердженні або спростуванні свідчень підозрюваних та свідків. Тому важливим є ґрунтовне вивчення видів мікрооб'єктів та методів їх виявлення та вилучення задля того, щоб швидше та ефективніше розкривати різного роду кримінальні правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства

внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1339 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>»

2. Криміналістика: навчальний посібник / І. В. Гора, А. В. Іщенко, В. А. Колесник. Київ: Видавець Паливода А. В., 2007. 336 с.

3. Об'єкти та сліди. Мікрооб'єкти

URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/insp_krym/objects/object7.html

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення
та судових експертиз навчально-
наукового інституту №2
Національної академії
внутрішніх справ

МОЖЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ СУЧАСНИХ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ПРОВЕДЕННЯ ДНК АНАЛІЗУ

Молекулярно-генетична експертиза належить до розряду біологічних експертиз та вивчає структуру ДНК людини, що міститься в матеріалі біологічного походження: крові, слині, волоссі, кістках, тканинах та органах тощо. Отримані за результатами дослідження дані дозволяють встановити з максимально можливою точністю належність біологічних слідів конкретній особі, зразки ДНК якої були взяті у неї безпосередньо або які містяться в базах даних, сформованих правоохоронними органами.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» молекулярно-генетична експертиза біологічного матеріалу, відібраного для встановлення геномної інформації з метою її державної реєстрації проводиться суб'єктами судово-експертної

діяльності, визначеними Законом України «Про судову експертизу» на підставі реєстраційної картки і біологічного матеріалу (1)

Об'єктом молекулярно-генетичного дослідження є дезоксирибонуклеїнова кислота (ДНК), отримана з крові, виділень (сперми, слини, піхвових виділень тощо), волосся, лупи, епітеліальних клітин, а також з частин органів та інших тканин організму людини, вилучених під час огляду місця події. Основними завданнями експерта, який проводить молекулярно-генетичну експертизу є:

1. Визначення чи є в наданих об'єктах біологічного походження (кров, сперма, волосся, м'язова та кісткова тканини) та інші клітини з ядрами і чи належать вони певній особі.
2. Встановлення слідів біологічного походження конкретної особи у змішаних слідах.
3. Встановлення ідентичності останків у випадках розчленування трупа та ідентифікації жертв катастроф, коли живі близькі родичі.
4. Визначення чи є певні особи батьками дитини у випадках спірного батьківства, дітовбивства, підміни дітей тощо.

Таким чином, з метою обліку генетичних ознак людини 9 липня 2022 року Верховною Радою України був прийнятий важливий для правоохоронної системи та сфери експертно-криміналістичної діяльності Закон України «Про Державну реєстрацію геномної інформації людини», який ввели в дію 6 листопада 2023 року. Проте, окремі його положення, що стосуються відбору біологічного матеріалу у військовослужбовців, поліцейських, працівників служби цивільного захисту, членів добровольчих формувань територіальних громад, а також військовополонених, набрали чинності ще 6 листопада 2022 року. У зазначеній категорії осіб в період дії правового режиму воєнного стану відбір генетичного матеріалу здійснюється обов'язково. Основна мета Реєстру полягає в фіксації ДНК-профілів українців задля їх подальшого використання під час проведення ідентифікації невпізнаних трупів [1].

Загальним проблемам використання спеціальних знань в кримінальному провадженні присвячені праці таких провідних науковців: Ю.П. Аленіна, В.П. Бахіна, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, В.С. Кузьмічова, А.В. Іщенка, Н.І. Клименко, М.В. Салтевського, М.Я. Сегая, І.Я. Фрідмана, та інших.

Вивченню актуальних питань судово-медичної генетики в Україні та світі присвячені роботи Л.О. Аратамонова, О.П. Борзова, Л.В. Вербова, О. Дунаєва, Н.М. Дьяченко, П. Іванова, Г. Кривди, І.О. Перелиної, та інших.

Наразі можливості використання в Україні молекулярно-генетичних лабораторій не завжди задовольняють потреби МВС у розслідуванні тяжких і резонансних злочинів, а також воєнних злочинів вчинених військовослужбовцями рф. З метою підвищення ефективності використання результатів молекулярно-біологічної експертизи керівництвом МВС та Генеральної прокуратури України в 2000 році було прийнято рішення про формування в ДНДЕКЦ МВС України криміналістичного банку даних результатів ДНК-аналізу за нерозкритими злочинами на статевому ґрунті (вбивства із зґвалтуванням). Згодом, в ДНДЕКЦ МВС України створили й банк даних, який наповнюють біологічними зразками невстановлених трупів, а також осіб, родичі яких вважаються зниклими безвісти.

24 лютого 2022 року росія розпочала новий етап восьмирічної війни проти України – повномасштабний наступ. Кількість й локалізація масових обстрілів та бомбардувань ворогом українських сіл і міст значно збільшилася, а відповідно зросла і кількість жертв (обстріли залізничного вокзалу у м. Краматорськ, торгового центру у м. Кременчук, будинку офіцерів у м. Вінниця, закладу громадського харчування в селі Гроза, що на Харківщині та ін.).

Починаючи з першого дня війни в Україну регулярно повертають тіла загиблих військовослужбовців та цивільних. На деокупованих територіях постійно виявляють місця масових поховань, катівні тощо. В усіх випадках існує необхідність ідентифікації загиблих.

Генеральна директорка Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти (МКБЗ) Кетрін Бомбергер розповіла, що станом на жовтень 2023 року представникам МКЗБ відомо про понад 26 тисяч зниклих безвісти українців. В свою чергу, заступник міністра внутрішніх справ України Леонід Тимченко зауважив, що з них 11 тисяч – це цивільні громадяни і 15 тисяч – військові. Таким чином, вимоги сьогодення ставлять перед працівниками правоохоронних органів нелегке завдання ідентифікації усіх, хто став жертвами російської агресії.

3 грудня 2015 року ДНК-лабораторію ДНДЕКЦ МВС України оснащено системою для геномного секвенування «Ion PGM». Застосування даного приладу дозволяло вирішувати проблему ідентифікації осіб, які загинули чи зникли безвісти в зоні проведення АТО / ООС. За допомогою секвенатор HID Ion PGM system проводили аналіз деградованої і залишкової ДНК. За результатами проведеного аналізу встановлювали родинну спорідненість осіб, які зникли безвісти або загинули у зв'язку з бойовими діями на Сході України.

Проте, з початком нового етапу російсько-української війни – повномасштабним наступом, кількість артилерійських та ракетних обстрілів значно збільшилася, а території проведення активних бойових дій стала значно ширшою. Відповідно, кількість жертв, як серед військовослужбовців так і серед мирних жителів почала зростати, а отже з'явилася гостра необхідність в швидкому та достовірному встановленні кожного, хто загинув внаслідок російської агресії.

Вирішенням цієї проблеми, знову ж таки, стала молекулярно-генетична експертиза. Спочатку ідентифікація невпізнаних трупів проводилися лише класичним методом ДНК-аналізу. Проте з часом, існуючі лабораторні потужності перестали задовольняти потреби суспільства, оскільки обробка результатів потребувала тривалого часу, а саме дослідження могли проводити лише в лабораторних приміщеннях, що потребувало не лише значних часових витрат, а й витрат на закупівлю різного виду обладнання,

витратних матеріалів, сервісного обслуговування тощо. Для прикладу, за словами керівника Головного слідчого управління Харківської обласної поліції Сергія Болінова, витяг та аналіз ДНК з 400 тіл, знайдених в братській могилі Ізюму, з використання системи ДНК-ідентифікація, яка існувала раніше, зайняв би до 5 років [2].

Вирішити зазначену проблему допомогли іноземні партнери, які передали українським правоохоронцям новітні ДНК-лабораторії ANDE. Про це в травні 2022 року повідомила экс-заступниця міністра внутрішніх справ України Мері Акоюнн зазначивши, що американський уряд надав Україні першу мобільну лабораторію з системою експрес-аналізу ДНК – ANDE. Її одразу було передано до відділу криміналістичного забезпечення СУ ГУНП в м. Києві [3].

3 травня 2022 року в Україні почали використовувати мобільні лабораторії, які містять найновішу автоматичну систему ідентифікації особи – ANDE (США). Вони дозволяють проводити експрес-аналіз ДНК людини та отримувати результат дослідження за 94 хвилини, що значно прискорює процес ідентифікації.

Проте, варто пам'ятати, що спеціального обладнання недостатньо для успішного ДНК-аналізу. Особи, що беруть безпосередню участь в процесі ідентифікації мають володіти спеціальними знаннями, а їх діяльність потребує обов'язкового нормативного регулювання.

За допомогою автоматичної системи ідентифікації особи ANDE з'явилася можливість аналізувати зразки біологічного матеріалу одразу на місці виявленні трупів або їх решток. Крім того, тепер готовий результат дослідження отримували через 94 хвилини після початку роботи мобільної лабораторії.

Таким чином, система «ANDE» – це лише три простих компоненти: ємність для забору зразка, картридж та автоматизований прилад, що мінімізують «людський фактор». Аналіз, побудова ДНК-профілю та інтерпретація результатів робляться автоматично в режимі реального часу,

що запобігає довгим очікуванням на результати лабораторних досліджень [4].

Загалом, станом на березень 2023 року, в Україні є 12 повнопрофільних лабораторій у кожній області, за допомогою яких слідчі Національної поліції України ідентифікували понад три тисячі тіл. З середини 2022 року неідентифікованими залишаються понад 2800 тіл загиблих серед яких є як цивільні так і військовослужбовці. Так, ДНК-лабораторії використовувалися під час надзвичайних подій в Кременчуці, Вінниці, під час падіння вертольота з керівництвом МВС у Броварах тощо [5].

За даними сайту новин Zahid.net, на місці масового поховання в Лимані завершили ексгумацію. Працівники поліції виявили тіла 111 цивільних і 35 військових ЗСУ. Крім того, тіла українців ексгумували з одиничних могил. Загалом, станом на березень 2023 року на деокупованих територіях північної Донеччини ексгумовано 166 тіл, серед яких 5 – дитячі. Для ідентифікації близьких родичів просять звернутися до найближчого відділення поліції для відібрання біологічних зразків і проведення молекулярно генетичної експертизи [6].

За даними іншого сайту новин зазначається, що в Україну повернули більше 400 тіл загиблих військових у межах обмінів. Більшість з них уже впізнані. Переважно – це загиблі на «Азовсталі». Родичі захисників чітко розуміли, що їх рідні могли там загинути і здавали ДНК, тому ідентифікувати загиблих вдається швидше [7].

За словами директора Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС Сергія Кримчука, станом на березень 2023 року проведено близько 19 тисяч експертиз. Це 81% від призначених експертиз з кримінальних проваджень, пов'язаних з воєнними злочинами, із загибеллю солдатів ЗСУ [5].

Під час безпосередньої комунікації зі співробітниками відділу техніко-криміналістичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України нами була отримана інформація, що станом на

08.11.2023 було проведено 5778 досліджень об'єктів біологічного походження з використанням приладу швидкісного встановлення ДНК-профілю «ANDE RPID DNA 6C».

Загальна кількість ДНК-профілів, які вдалося встановити з біологічних зразків наданих на дослідження становить 3067, з яких:

- 265 ДНК-профілів встановлені зі зразків відібраних у невідомих тіл, фрагментів тіл виявлених на місцях масових ракетних (артилерійських) обстрілів у таких містах як Кременчук, Вінниця, Харків, Умань, Київ, Краматорськ, Констянтинівка, Запоріжжя, Дніпро тощо.

- 37 ДНК-профілів встановлені зі зразків, відібраних з тіл, фрагментів тіл знайдених в місці масового поховання, виявленого в Ізюмській територіальній громаді Харківської області.

- 492 ДНК-профілі встановлені зі зразків, відібраних з тіл, фрагментів тіл, виявлених в місцях активних бойових дій, що надійшли до територіальних бюро судово-медичної експертизи.

- 560 ДНК-профілі встановлені зі зразків, відібраних у військовослужбовців, які залучалися до контрнаступу.

За результатами усіх молекулярно-генетичних експертиз, що проводилися на основі відібраних ДНК-профілів, вдалося з вірогідністю 99,9999999% ідентифікувати особу загиблого. Також використання автоматичної системи експрес-аналізу ДНК – ANDE дає змогу пришвидшити проведення порівняльного дослідження ДНК-профілів, що є важливими кроком до вдосконалення процесу ідентифікації загиблих та зниклих безвісти осіб.

Таким чином, завдяки молекулярно-генетичній експертизі рідні мають змогу попрощатися зі своїми близькими, які загинули на війні. Родичі осіб, які вважаються зниклими безвісти здають генетичний матеріал щоб пришвидшити процес молекулярно-генетичної експертизи та віднайти тіла своїх родичів [8].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» від 09.07.2022 №2391-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text>
2. Геращенко Р. «Україна використовує нову ДНК-технологію для ідентифікації загиблих на фронті», Головна – UWN. URL – <https://uworld.news/news/ukraina-vykorystovuie-novu-dnk-tekhnologiiu-dlia-1001470.html> (дата звернення: 03.03.2023)
3. Понад 2000 неідентифікованих загиблих налічується в Україні. Головна – АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/11/10/ponad-2000-neidentyfikovanyh-zagyblyh-nalichuyetsya-v-ukrayini/> (дата звернення 10.11.2023)
4. Саковський А.А., Атаманчук В.М., Волошин О.Г. «Особливості встановлення загиблих осіб в умовах воєнного стану». Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матер. міжвід. Наук-практ. конф. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2022. С. 25-30.
5. Прізова В. «У кожному обласному центрі є хоча б мобільна лабораторія: як проводять ДНК-експертизи під час війни». Головна – Суспільне Новини. URL – <https://suspilne.media/421146-u-kozhnomu-oblasnomu-centri-e-hoca-b-mobilna-laboratoria-ak-provodat-dnk-ekspertizi-pid-cas-vijni/> (дата звернення: 22.03.2023)
6. Гринько О. «На місці найбільшого масового поховання в Лимані виявили 146 тіл.» Офіційний сайт новин - Zahid.net. URL – https://zaxid.net/na_mistsi_naybilshogo_masovogo_pohovannya_v_limani_viyavili_146_til_n1551508/amp (дата звернення: 20.10.2022)
7. Іванців А. «Пекло невідомості. Як в Україні шукають безвісти зниклих військових». Офіційний сайт новин – Суспільне Новини. URL – <https://suspilne.media/amp/260457-peklo-nevidomosti-ak-v-ukraini-sukaut-bezvisti-zniklih-vijskovih/> (дата звернення: 20.10.2022)

8. Давидюк П.П., Пелешок І.І., Якимчук М.Ю. «Сучасний стан розвитку молекулярно-генетичної експертизи». Науковий вісник Ужгородського університету: серія: право, т.2, вип.75. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». 2023. с. 171-176.

Даценко Олександр Вікторович,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавр, навчально-наукового
інституту №2 Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення
та судових експертиз Національної
академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ЗАГИБЛИХ ОСІБ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Жахливі події останніх років на території України, свідками та мимовільними учасниками яких ми стали, спричинили незворотні зміни у всіх сферах суспільного життя українців. Події, які раніше були знайомі нам лише як телевізійні хроніки, так з 2014 року стали реаліями нашого життя: запеклі бої, розірвані міни, зруйновані оселі, зруйновані долі, загиблі військовослужбовці та мирні жителі. 24 лютого 2022 року РФ розпочала новий етап восьмирічної війни проти України – повномасштабний наступ. Ще

більше наша країна зазнала масових обстрілів та бомбардування ворогом мирних українських міст та сіл: (обстріли залізничного вокзалу у м. Краматорськ, торгового центру у м. Кременчук, будинок офіцерів м. Вінниця, інфраструктури в містах і селах України, масові захоронення цивільних та військових у м. Ізюмі. На звільненій частині Херсонської області продовжують ексгумувати тіла загиблих, та інш.) Також 8 листопада Україна повернула тіла 38 загиблих військових. В усіх цих подіях та інших, необхідно встановити загиблу людину.

Завдяки розвитку наукових технологій в арсеналі сучасних криміналістичних методів з'явився метод ДНК-аналізу, стан розробленості якого дозволяє ідентифікувати людину не лише у випадках спотворення зовнішності, а також й за залишками людського організму.

Станом на 31 січня 2021 року, за даними Управління верховного комісара ООН з прав людини, загальна кількість людських втрат становить 42—44 тисяч осіб, з яких загинуло 13100—13300 осіб., серед яких є не встановлені особи.

За деякими оцінками, загальна кількість невстановлених осіб в зоні проведення АТО, ООС на період лютого місяця 2022 року становило 420 осіб.

Станом на 10.11.2022 р. в результаті повномасштабної війни в Україні. понад 2 тисячі неідентифікованих загиблих військових. Про це повідомила заступниця міністра внутрішніх справ України Мері Акопян на брифінгу в Military Media Center.

У невідкладному вирішенні проблеми загиблих учасників зацікавлене, передусім, Міністерство оборони України яким започаткована фактичне створення Єдиного державного реєстру військовозобов'язаних як автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи, призначеної для накопичення , зберігання, обробки даних, які містять передбачені цим проектом відомості, та користування ними.

Дуже часто вирішенням цієї проблеми є ідентифікація тіл загиблих завдяки проведенню молекулярно – генетичної експертизи. Такі дослідження для встановлення невпізнаних осіб проводилися класичним методом ДНК – аналізу і мають свої недоліки: існуючі лабораторні потужності не задовольняють потреб, потребує тривалого часу для обробки результату, потребує лабораторію приміщень зі спеціальною вентиляцією, дуже велика собівартість лабораторії (обладнання, сервісного обслуговування, витратних матеріалів).

При нагальній потребі, на основі наукових розробок даного методу та впровадження його в практичну діяльність 9 липня 2022 року прийнятий Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» (проект №4265). Особливо в умовах воєнного стану питання правового регулювання механізму збору, обробки та використання геномної інформації людини стало нагальною потребою для швидкої ідентифікації осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, розшуку осіб, які зникли безвісти, та ідентифікації невпізнаних тіл, а також чітку визначеність щодо гарантованого встановлення особи військовослужбовця із застосуванням усіх законних методів ідентифікації, у тому числі за допомогою методів генетичної ідентифікації біологічного матеріалу, що містить ДНК особи.

Тому відповідно до Закону, врегулювання як обов'язкової державної, так і добровільної реєстрації геномної інформації людини, чітко визначено категорії осіб, які підлягають обов'язковій реєстрації. наповнення банку даних криміналістичного обліку генетичних ознак людини порівняльними зразками та іншими необхідними для ідентифікації відомостями.

Крім того, Законом передбачається особливий порядок обов'язкового відбору біологічного матеріалу у поліцейських, осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, а також членів добровольчих формувань територіальних громад (не під час воєнного стану відбір буде здійснюється за бажанням особи, тобто лише за її згодою). Такий підхід дозволяє в умовах воєнного стану, у разі необхідності, проводити

молекулярно-генетичну експертизу загиблих осіб, а отже членам їх сімей отримати тіло загиблого захисника для поховання.

Зазвичай, у живих людей відбирають зразки крові, сперми, волосся, нігтів, епітелій з ротової порожнини, клітин шкіри та зразки слини (з цигарок, пляшок, склянок). Взяти зразки можуть безпосередньо у відділеннях судово-медичної лабораторії за дорученням процесуально уповноваженої особи, тобто слідчого, або за дорученням суду. У померлих зразки відбираються у відділі експертизи трупів так і спеціалістами на місці події. Це може бути будь-який біологічний матеріал: кров, м'які тканини, окремі кістки та їх фрагменти.

Для порівняння ДНК-профілю ДНК-картка направляється до Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України. Там її поміщають до бази централізованого обліку генетичних ознак людини під унікальним ідентифікатором. Його присвоюють і при реєстрації невстановлених осіб. Після цього встановлюються генетичні ознаки родичів загиблих, зниклих та невпізнаних осіб. Для цього у кожному управлінні поліції вже створені робочі групи, які приймають заяви.

Заступниця міністра внутрішніх справ України Мері Акопян повідомила, що американський уряд надав першу і єдину, поки що, мобільну лабораторію, найновішу автоматичну систему ідентифікації особи з системою експрес-аналізу ДНК- ANDE (США), яку в травні 2022 року отримав відділ криміналістичного забезпечення СУ ГУНПУ.

За допомогою якої можна:

- проаналізувати зразок біологічного матеріалу поки підозрюваний ще затриманий;
- готовий результат за 94 хв;
- не потребує спеціальної освіти для персоналу;
- аналіз можна проводити у будь якому місці(прилад повністю мобільний);
- дозволяє створити власну базу ДНК.

Система «ANDE» - це лише три простих компоненти, що мінімізують «людський фактор», куди входять:

- аналіз, побудова ДНК - профілю та інтерпретація результатів робляться автоматично в режимі реального часу, що запобігає довгим очікуванням на результати лабораторних досліджень.

Так, спеціалістами-криміналістами ГСУ НПУ із залученням пересувних криміналістичних лабораторій відділів криміналістичного забезпечення СУ ГУНП в Полтавській, Київській, Луганській областях, за допомогою технології швидкісного встановлення ДНК із використанням приладів «ANDE 6C» було встановлено за родинними зв'язками, сильно обгорілі, знівечені рештки трупів осіб, які були виявлені та вилучені в ході огляду місця події по факту порушення законів та звичаїв війни з боку збройних сил РФ яке виразилося у бомбардуванні незахищених міст, в наслідок чого 27.06.22 близько 15.50 ворожими ракетами здійснено обстріл цивільних об'єктів м. Кременчук, що поєднано з масовим вбивством.

Станом на 08.07.2022 всі об'єкти досліджено (78 об'єкта – з них 20 трупів та 53 рештки трупів, 2 фрагменти матеріалу з РБК, 3 фрагменти металевих труб з нашаруванням РБК), встановлено:

- 21 ДНК-профіль родичів (заявників) безвісті зниклих осіб з метою порівняння з виявленими невстановленими трупами та рештками; 20 унікальних ДНК- профілей загиблих осіб;

- не співпав ні з ким - 1 ДНК профіль (К. розшукує матір К).

Також по ряду об'єктів (які піддалися гнилісним змінам та дії високих температур) не можливо встановити ДНК профіль.

З метою встановлення за родинними зв'язками загиблих в торговому центрі «АМСТОР» було проведено 1607 співставлень між собою виділених ДНК профілів.

Підсумовуючи необхідно зазначити, що в теперішній період із-за нагальних потреб величезна увага приділяється ДНК-експертизам та розвитку криміналістичних лабораторій в Україні. Зокрема, прискорення

процесу ідентифікації особи в умовах воєнного стану, автоматичною системою експрес-аналізу ДНК- ANDE (США) дає змогу вчасно реагувати та швидше робити аналізи.

Список використаних джерел:

1.Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України: наказ МВС України від 10.09.2009 р. № 390. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09>. (дата звернення: 01.11.2019).

2.Інструкція про порядок формування та використання автоматизованого обліку генетичних ознак людини: наказ ДНДЕКЦ МВС України від 19.09.2013 р. № 19/50-227н.

3.Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Проект Закону України.URL:https://mvs.gov.ua/ua/pages/Pro_derzhavnu_restraciyu_genomnoi_informacii_lyudini.

4. Проект Закону України про державну реєстрацію геномної інформації людини (реєстр. № 4265), URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2202-20#Text>

5. Котляренко Л.Т. Новели законодавчого забезпечення генетичної (геномної) ідентифікації/ Л.Т. Котляренко. Теорія та практика судово-експертно діяльності: збірник матер. круглого столу (17 листопада 2019 року). Київ, 2013. С. 232–236.

Воробей Оксана Петрівна,
здобувачка вищої освіти ступеня
магістр Національна академія
внутрішніх справ

Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань – так зазначається в ст. 27 Конституції України [2].

Якщо людина володіє якоюсь річчю, вона є власником, то на неї поширюються конституційне право недоторканості, право приватної власності. Конституція України встановлює певні правила, дотримуючись яких ми можемо уникнути покарання або негативних наслідків.

Конституція України ст. 41 передбачає, що право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом, не інструкцією, так само і конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку встановлених законом [2]. Обмеження повинно бути встановлено законом. В Цивільному кодексі України зазначено, що всі речі є вільними в обігу, окрім видів об'єктів цивільних прав, перебування яких у цивільному обороті не допускається (об'єкти, вилучені з цивільного

обороту), мають бути прямо встановлені у законі. Види об'єктів цивільних прав, які можуть належати лише певним учасникам обороту або перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом (об'єкти, обмежено оборотоздатні), встановлюються законом.(ч. 2 ст. 178 ЦКУ). Де юре в Україні вільний обіг зброї, адже закон про заборону або обмеження обігу зброї відсутній [3].

Відповідно ст. 263 Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами Кримінального кодексу України, яка нібито охороняє правила та порядок поводження зі зброєю, а саме носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу, тобто якщо людина не дотримується цих правил, не отримувала дозвіл передбачений законом, то вона порушує цей закон, то повинна нести відповідальність згідно з КК України, але Закону "Про обіг зброї" немає, а тому об'єкт злочину передбачений ст. 263 ККУ відсутній. [4].

Станом на 2020 рік Україна залишається єдиною державою в Європі, яка не має власного Закону, який би регулював обіг цивільної вогнепальної зброї. На даний момент в Україні є можливість придбання довгоствольною мисливською зброєю у повнолітнього громадянина України, за умови спеціального дозволу. Відповідно застосувати таку зброю можна під час полювання. Працівники суду, журналісти, поліцейські можуть отримати короткоствольну травматичну зброю з гумовими кулями, а військові та правоохоронці можуть мати короткоствольну вогнепальну зброю. Але вогнепальна зброя може бути вручена як нагородна від Міністра внутрішніх справ, Міністра Збройних сил України та Президента України [1].

Згідно зі статтями 8 та 19 Конституції України, органи державної влади зобов'язані ухвалювати свої підзаконні акти з чітким посиланням на закони та нормативно-правові акти вищої сили. В Україні існує 3 нормативно-правових акти, це інструкція МВС № 622 «Про порядок виготовлення,

придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і вихолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів», Постанова ВРУ «Про право власності на окремі види майна» та Постанова КМУ № 576 «Про затвердження Положення про дозвільну систему».

Тобто ми можемо прослідкувати, що Інструкція МВС, Постанова ВРУ та Постанова КМУ укладені без посилання на закон або НПА вищої юридичної сили, що є порушенням Конституції України.

У 2014 році депутатами VIII скликання було подано законопроект про цивільну зброю і боєприпаси, але він не розглядався 5 років і 07.02.2019 був включений до порядку денного, але проєкт було відхилено.

У вересні 2019 року було зібрано понад 25000 підписів до електронної петиції про врегулювання обігу зброї серед населення, але президент України Володимир Зеленський зазначив, що легалізація обігу в державі зброї передчасна, а тому не може бути підтримана, аргументувавши це тривалою агресією з боку Російської Федерації, бойовими діями на Сході та великою кількістю зброї, що знаходиться у незаконному обігу, а тому комплексне та дійсно фахове вивчення ситуації у цій сфері, насамперед з урахуванням аналізу досвіду іноземних держав, а також стану військово-політичної і оперативної ситуації, громадського порядку та публічної безпеки в державі, може стати надійним підґрунтям для ухвалення правильних рішень у питаннях запобігання виникненню додаткових причин та умов для легковажного і зневажливого ставлення до людського життя [5].

02.09.2019 та 20.09.2019 подано законопроекти «Про зброю» порівнюючи їх доцільно зазначити, що метою проєкту № 1222, як зазначено в Пояснювальній записці до нього, є врегулювання правового режиму власності на зброю, закріплення основних прав та обов'язків громадян і

юридичних осіб щодо виробництва, набуття, володіння, розпорядження та використання зброї та боєприпасів, врегулювання інших суспільних відносин, що безпосередньо з цим пов'язані[6]. Проект № 1222-1, (що є альтернативою) спрямований на законодавче врегулювання відносин, що виникають під час обігу в Україні вогнепальної, холодної, пневматичної зброї, боєприпасів, а також конструктивно схожих зі зброєю та боєприпасами виробів; визначення правового режиму їх обігу, прав та обов'язків осіб, що ними володіють; встановлення вимог до вироблення, набуття, використання, відчуження та врегулювання інших суспільних відносин, пов'язаних з обігом зброї [7].

Залежно від технічних характеристик (так само, як і у проекті № 1222) в альтернативному проекті запропонований поділ зброї на 4 категорії, але на відміну від проекту № 1222 вказані категорії позначаються не цифрами, а буквами (А, Б, В, Г) і базуються на дещо інших критеріях.

Проектом № 1222-1 також пропонується запровадити Єдиний державний реєстр зброї, в якому систематизується інформація про кожну одиницю зброї та її обіг протягом всього життєвого циклу – від виробництва до знищення або утилізації. Держателем цього Реєстру має бути Міністерство внутрішніх справ України (у проекті № 1222 – Міністерство юстиції України). При цьому, на відміну від проекту № 1222, у якому передбачена можливість продажу цивільному населенню короткоствольної нарізної вогнепальної зброї проект № 1222-1 надає право набувати такий вид зброї лише обмеженому колу осіб [7].

Проект № 1222 містить механізм легалізації нелегальної зброї величезний обіг якої створює суттєву небезпеку для країни. З огляду на це можна було б запропонувати певний випробувальний термін, протягом якого право на набуття короткоствольної вогнепальної нарізної зброї буде надано спочатку лише тим особам, які вже мають у власності мисливську вогнепальну зброю і не притягались до відповідальності за використанням

вказаної зброї, а також суб'єктам охоронної діяльності за умов наявності у них відповідної ліцензії[6].

У проєкті № 1222-1 відсутній порядок створення та функціонування в Україні курсів підготовки власників зброї, їх фінансування та забезпечення діяльності, хоча однією з обов'язкових умов, за яких фізичні та юридичні особи мають право набувати у власність зброю, яка перебуває у цивільному обігу, є вивчення матеріальної частини зброї, правил поводження з нею та її застосуванні [7].

Можемо зазначити, що проєкти мають суттєві відмінності один від одного, адже суб'єкти (коло осіб, які можуть володіти зброєю різний) різні, окремі статті потребують вдосконалення, виправлення недоліків та уточнення певних дефініцій. На нашу думку, проєкт № 1222 знаходиться в правильному напрямку та надаватиме право, цивільному населенню, на захист, а не тільки обмеженому колу осіб.

Список використаних джерел:

1. Щодо кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України) URL:<https://lexinform.com.ua/yuridychna-praktyka/shhodo-kryminalnoyi-vidpovidalnosti-za-nezakonne-povodzhennya-zi-zbroyeu-bojovymu-prypasamy-abo-vybuhovymu-rechovynamy-st-263-kk-ukrayiny/> (дата звернення 11.10.2019);
2. Конституція України від 28 чер. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 11.10.2019);
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р з останніми змінами URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 11.10.2019);
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. зі змінами та доповненнями URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 11.10.2019);

5. Електронні петиції офіційне інтернет-представництво Президента України №22/053416-еп «Навести порядок з обігом зброї, а порядок - це закон» URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/53416> (дата звернення 11.10.2019);

6. Законопроект № 1222 від 02. 09. 2019 «Про зброю» URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66594&pf35401=516781> (дата звернення 11.10.2019);

7. Законопроект № 1222-1 від 20. 09. 2019 «Про обіг зброї» URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66918&pf35401=516884> (дата звернення 11.10.2019).

Дічек Олександр Іванович,

кандидат технічних наук,
заступник голови Української
національної асоціації з
гуманітарного розмінування

БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ, СУСПІЛЬСТВА, ЛЮДИНИ ТА ГУМАНІТАРНЕ РОЗМІНУВАННЯ

Безпека – поняття складне і багатоаспектне. Передусім, безпека – це за А.Маслоу, вітальна потреба людини на рівні з потребами у їжі, сні та сексі [1].

Узагальнено безпека це – відсутність загроз і небезпеки життю особистості, суспільства, держави. Можна стверджувати, що безпека – це стан захищеності від потенційних і реальних ризиків і загроз.

Важливість безпеки для життя людини глибоко і яскраво схарактеризував американський письменник Р.Шеклі: «Головне в житті кожної людини – це любов і безпека» [2].

Всесвітньо відомий британський фізик С.Хокінг філософськи наголосив: «У всесвіті не було б нічого особливого, якби він не був будинком для людей, яких ви любите» [3].

На жаль, людство переживає непростий період свого розвитку. Вчені – фізики, ядерники, фахівці з новітніх технологій із вивчення клімату, автори проєкту з Чиказького університету, серед яких 18 лауреатів Нобелівської премії, встановили стрілки Символічного Годинника Судного Дня на позначку 23 години 58 хвилин 30 секунд [4]. Отже, лишилося тільки 90 секунд до півночі, настання якої символізує глобальну катастрофу і фактично кінець людської цивілізації.

До початку широкомасштабного вторгнення російської армії в Україну, людство знаходилося у рекордних 2 хвилинах від апокаліпсису лише в розпал холодної війни у 1953 р., коли СРСР і США випробовували свої термоядерні бомби.

1991 року закінчення холодної війни відсунуло умовну стрілку на 17 хвилин. У січні 2018 р., на тлі загострення відносин між КНДР і США, Годинник Судного Дня повернувся до позначки 1953 р., показавши 23:58 [4].

2024 року згаданий показник ще погіршився, показавши тільки 90 секунд до кінця світу.

Війни і конфлікти у різних куточках світу – на Близькому Сході, у Південно-східній Азії, в Африці і звичайно війна в Україні – наблизили людство до реальної загрози застосування зброї масового ураження. У зв'язку з цим експерти відзначають високий рівень ядерної конфронтації.

Перед людством стоять дві основні вітальні загрози – ядерна зброя і зміна клімату. До речі глобальне потепління прогнозується на 3-5° С вже до 2050 року, і ще на 5-9° С – до 2080 року. Це призведе до танення арктичного льоду і затоплення територій багатьох країн і навіть материків.

Окрім цих загроз існують і такі глобальні виклики, як міжнародний тероризм, виснаження природних ресурсів, забруднення довкілля, епідемії і нові хвороби, негативний вплив штучного інтелекту і генної інженерії, інформаційні і гібридні війни. Саме ці виклики і загрози, а також розвиток військових технологій і нових видів зброї масового ураження можуть призвести до катастрофічних наслідків, що змусить людство, як казав С.Хокінг, створювати автономну колонію у космосі. Таке переселення людей може розпочатися вже у цьому столітті [3].

А в нас в Україні йде війна, порушена територіальна цілісність, гинуть люди, руйнуються будинки та об'єкти інфраструктури, земля забруднюється мінами і снарядами. Не зважаючи на те, що війна триває, необхідно вже сьогодні, зараз проводити роботи із якнайшвидшого очищення замінованих територій та земель від вибухонебезпечних предметів для повернення їх у соціальне, економічне й виробниче використання. Головною метою такої діяльності є забезпечення безпеки життя та збереження здоров'я наших громадян.

До 2014 р. Україна не була членом Клубу країн з мінною проблематикою. До цього Клубу входили країни, на території яких відбувалися збройні конфлікти, або релігійні та етнічні «чистки» - Афганістан, Бангладеш, Таджикистан, Хорватія, Боснія і Герцеговина, Азербайджан, Ірак, В'єтнам, Сирія, Сомалі, Еритрея, Ізраїль та інші. Однак, після початку війни на Донбасі територія України почала активно забруднюватися різноманітними снарядами і мінами, що вже 2016 року призвело до замінування 7 тис. кв. км контрольованої території та 15 тис. кв. км з боку окупованої території. А вже після 2022 року площа замінованих територій нараховує від 170 тис. кв. км до 180 тис. кв. км.

Міжнародний «мозковий трест» GLOBSEC назвав Україну найбільш замінованою територією у світі [5], а агенція ООН United Nations Development Programme стверджує, що Україна перетворилася на одне з найбільших у світі мінних полів. У зоні ризику ураження мінами перебуває

14 млн. людей [6]. Щоб уявити масштаб забруднення українських земель вибухонебезпечними предметами, можна у порівнянні зазначити, що це дорівнює:

половині території Німеччини, або
третині території Франції, або
8 територіям Ізраїлю, або
охопить весь Уругвай.

Українська територія настільки сильно замінована, а площі забруднень настільки величезні, що за оцінками експертів GLOBSEC 500 групам з розмінування доведеться працювати 757 років [5]. Але розмінування – це лише довгий, а ще й дуже дорогий процес. За оцінками Світового Банку на розмінування України потрібно буде щонайменше 37,4 млрд. доларів упродовж наступних 10 років [7]. Розмінування одного квадратного метра коштуватиме від 2 до 8 доларів.

Якнайшвидше очищення території України від вибухонебезпечних предметів серйозно впливатиме на темпи відновлення економіки та рівень продовольчої безпеки. Для підтримки звичайної життєдіяльності людини держава гарантує безперешкодний економічний доступ до продуктів харчування.

Таким чином захищаються життєві інтереси людини, що і формує поняття «продовольча безпека», яка є складником системи національної безпеки країни [8, с.58-59].

Міжнародною організацією Economist Intelligence Unit розроблений Глобальний індекс продовольчої безпеки – Global Food Security Index (GFSI), який визначає оцінку продовольчої безпеки у країнах світу. Він складається з 4 компонентів: економічна і фізична доступність продовольства, якість і безпечність, природні ресурси та стійкість. Цей Індекс розраховується для 213 країн світу і має на меті оцінити які країни є найбільш і найменш уразливими до продовольчої небезпеки [9].

До 2022 р. Україна займала 54 позицію у рейтингу GFSI [9]. На жаль, у 2024 році країна погіршила свої позиції внаслідок війни та високого ступеня замінування територій та земель сільськогосподарського призначення. Тому стратегічно важливе розв'язання проблеми гуманітарного розмінування має ґрунтуватися на соціальному партнерстві держави та суспільства.

Роль держави має полягати у формуванні сучасного законодавства в галузі протимінної діяльності, підготовці нормативно-правових документів, формуванні цивілізованого ринку послуг та у цілому – у створенні ефективної системи управління гуманітарним розмінуванням. В такій системі суб'єктами є сертифіковані оператори протимінної діяльності недержавної форми власності, освітні та наукові організації, профільні громадські асоціації, фонди, засоби масової інформації. Об'єктом системи управління гуманітарним розмінуванням є власники землі, фермери, сільськогосподарські об'єднання, територіальні громади.

Доцільно збудована система управління гуманітарним розмінуванням уможливить зміцнення продовольчої безпеки та стане вагомим чинником відновлення країни.

Список використаних джерел:

1. Maslow, A. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*. Vol. 50 #4, pp. 370–396.
2. Шеклі Роберт. Злочинна цивілізація / пер. з англ. Ол. Коваленко. Київ : Дніпро, 1991. 116 с.
3. Цокають стрілки: Годинник Судного Дня попереджає, що на світ чекає катастрофа у 2024 році. <https://focus.ua/uk/worldfun/611384-cokayut-strilki-godinnik-sudnogo-dnya-poperedzhaye-sho-na-svit-chekaye-katastrofa-u-2024-roci>
4. Хокінг Стівен. Короткі відповіді на великі питання / пер. з англ. Миколи Климчука. Харків: Вівсянка, 2019. 224 с.

5. Україна: гуманітарне реагування у 2024 році. Оперативне зведення.
<https://reports.unocha.org>

6. Україна – найбільш замінована країна світу: скільки української території забруднено мінами. «Слово і Діло» / Аналітичний портал. <https://Slovoidilo.ua>

7. Пустовіт Ю. Продовольча безпека як складова національної безпеки. *Публічне право*. 2023. №3. С.56-62.

Зінченко Данііл Анатолійович,
ад'юнкт відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури
Харківського національного
університету внутрішніх справ
старший лейтенант поліції

РОЗРОБКА ІНОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РОЗМІНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ: ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКИХ СТАРТАПІВ

Проблема розмінування територій є однією з найактуальніших для України, зважаючи на тривалі військові дії та заміновані території, що залишаються після конфліктів. Замінування не лише створює загрозу для життя населення, але й перешкоджає економічному розвитку, сільськогосподарському використанню земель та відновленню інфраструктури. У цьому контексті українські стартапи демонструють значний потенціал для розробки інноваційних рішень у сфері розмінування.

Розмінування територій є одним із найбільш складних і небезпечних завдань, яке постає перед Україною у зв'язку з тривалими військовими діями та їхніми наслідками. За даними міжнародних організацій, значна частина території країни залишається забрудненою мінами та іншими

вибухонебезпечними предметами. Це не лише створює постійну загрозу для життя та здоров'я людей, але й суттєво обмежує використання земель у сільському господарстві, уповільнює реконструкцію інфраструктури та відновлення економіки. Розмінування традиційно базується на використанні металодетекторів і ручному обстеженні місцевості. Хоча ці методи дозволяють виявляти вибухонебезпечні об'єкти, вони характеризуються низькою швидкістю і високим ризиком для саперів. Додатковим ускладненням є складність розпізнавання пластикових мін, які не мають значного вмісту металу. Також існує проблема з використанням спеціалізованої техніки, яка, хоча й прискорює процеси, має високу вартість, складна у транспортуванні та потребує технічного обслуговування. Обмеженість ресурсів і доступу до сучасного обладнання є однією з основних причин, що гальмують прогрес у цій сфері. Заміновані території часто охоплюють великі площі, зокрема, в районах із високим рівнем аграрної діяльності або поблизу населених пунктів, що збільшує ризик для місцевих жителів. У деяких випадках щільність мінування досягає критичного рівня, коли кожен квадратний метр потребує ретельного обстеження[1]. Це не лише ускладнює розмінування, а й значно збільшує його тривалість. Ще однією проблемою є брак фінансової підтримки, необхідної для масштабних операцій. Хоча міжнародні партнери надають певну допомогу, потреби значно перевищують доступні ресурси.

На нашу думку, у таких умовах особливе значення набуває розробка та впровадження інноваційних технологій, які могли б зменшити ризики для людей, прискорити процеси та зробити їх більш ефективними. Українські стартапи демонструють високий потенціал у вирішенні цих завдань. Використання сучасних технічних рішень, таких як роботизовані системи, дрони, сенсори та програмне забезпечення для аналізу даних, може кардинально змінити підхід до розмінування. Залучення таких технологій відкриває нові можливості для зниження витрат, мінімізації людських жертв і більш раціонального використання ресурсів. Таким чином, розвиток

інновацій у цій галузі є не просто важливим завданням, а й критично необхідним елементом на шляху до безпечного та успішного майбутнього України.

Українські стартапи демонструють значний прогрес у розробці інноваційних рішень для розмінування, попри складні умови, спричинені війною. Інженери, розробники та науковці активно впроваджують сучасні технології, що включають робототехніку, безпілотні літальні апарати та геоінформаційні системи, з метою створення безпечних і ефективних рішень для розв'язання проблеми замінування.

Одним із найперспективніших напрямів є використання безпілотних літальних апаратів, оснащених спеціальними сенсорами для виявлення вибухонебезпечних предметів. Українські компанії, такі як "DroneUA", активно працюють над створенням дронів, здатних обстежувати значні території в короткі терміни. Ці пристрої використовують інфрачервоні камери та магнітometri для визначення підозрілих об'єктів на поверхні чи під землею[2]. Висока точність отриманих даних дозволяє складати детальні мапи небезпечних зон, що суттєво спрощує планування операцій з розмінування. Використання дронів також зменшує ризики для саперів, оскільки обстеження проводиться дистанційно. Іншим важливим напрямом є розробка роботизованих платформ для наземного обстеження та знешкодження вибухівки. Ці автономні або дистанційно керовані машини здатні працювати у складних умовах, таких як важкодоступні райони або місцевості з високою щільністю замінованих об'єктів. Роботи оснащуються маніпуляторами для безпечного видалення мін, а також додатковими сенсорами для їх точного виявлення. Такі технології забезпечують не лише високу ефективність, але й значно підвищують безпеку операцій, мінімізуючи потребу в безпосередній участі людей у небезпечних зонах. Штучний інтелект відіграє важливу роль у процесі аналізу даних, отриманих із дронів та наземних сенсорів. Алгоритми машинного навчання здатні обробляти великі обсяги інформації та визначати потенційні загрози з

високою точністю[3]. Завдяки цьому вдалося зменшити кількість хибних спрацьовувань, що є поширеною проблемою у традиційних методах розмінування. Крім того, штучний інтелект дозволяє прогнозувати ймовірні місця замінування, що значно оптимізує планування операцій. Додаткову підтримку операцій забезпечують мобільні додатки, які спрямовані на покращення комунікації та координації між різними командами. Такі програми дозволяють обмінюватися геолокаційними даними та іншою критичною інформацією в режимі реального часу. Це сприяє підвищенню ефективності роботи саперів, знижуючи ризики помилок і затримок.

На наше переконання, українські розробники вже отримують міжнародне визнання завдяки своїм інноваціям. Численні проекти підтримуються грантами, програмами технічної допомоги та інвестиціями з боку світових донорів. Така підтримка підкреслює потенціал українських технологій не лише у вирішенні локальних проблем, але й у внеску до глобальної боротьби з мінною загрозою. У поєднанні з інноваційним підходом і прагненням до розвитку це відкриває можливості для України стати лідером у сфері технологій розмінування.

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що розмінування територій є одним із найбільш критичних завдань для відновлення України після військових конфліктів. У цьому контексті інноваційні технології, які розробляються українськими стартапами, мають великий потенціал для прискорення процесів розмінування, зменшення ризиків для людей і підвищення ефективності операцій. Впровадження дронів, робототехніки, штучного інтелекту та спеціалізованого програмного забезпечення може не лише вирішити внутрішні виклики, але й зробити Україну провідним експортером технологій у цій сфері. Для максимального розкриття цього потенціалу важливо забезпечити належну фінансову підтримку, співпрацю з міжнародними партнерами та створення сприятливого середовища для розвитку інновацій. Тож українські стартапи здатні стати важливим рушієм у

глобальній боротьбі з проблемою замінування, одночасно сприяючи відновленню та безпеці своєї країни.

Список використаних джерел:

1. Берестенко Д. О. Розвиток та використання Національною поліцією технологій БПЛА. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.- практ. конф. Дніпро. ДДУВС. 2024. Ч. II. С.477-478*
2. Новіков В. І. Використання технологій для розробки системи запобігання техногенним катастрофам. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.- практ. конф. Дніпро. ДДУВС. 2024. Ч. II. С.554-555.*
3. Пяничук М.С. Закордонний досвід застосування новітніх технологій в правоохоронній діяльності. *Сучасні інформаційні технології в діяльності Національної поліції України: матеріали Всеукр. наук.-практ. Семінару. Дніпро. ДДУВС. 2020. С. 115-117*

Єрмак Олексій Вікторович,

кандидат юридичних наук, старший
дослідник

доцент кафедри тактико-спеціальної
підготовки

Пенітенціарної академії України

Малишенко Євген Леонідович,

кандидат юридичних наук

доцент кафедри тактико-спеціальної
підготовки

Пенітенціарної академії України

Єсипенко Олександр Григорович,

старший викладач

кафедри тактико-спеціальної
підготовки

Пенітенціарної академії України

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

В сучасному світі простір вищої освіти, зокрема освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» зі спеціальності 081 Право і 262 Правоохоронна діяльність є фундаментом успішного демократичного суспільства майбутнього в Україні, де визнаються сучасні європейські практики з підготовки працівників слідчих та оперативних підрозділів органів державної влади, що здійснюють спеціальну протидію злочинності. Підготовка майбутніх фахівців в галузі права потребує обов'язкового врахування ідеї запровадження європейських правових цінностей, які засновані на домінуванні принципу верховенства права.

Вивчення криміналістики здобувачами відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня зі спеціальності 262 Правоохоронна діяльність і 081 Право як навчальної дисципліни у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, повинно слідувати не лише сучасній доктрині

верховенства права з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, але й букві законодавства та практиці використання в сучасних українських реаліях.

З огляду на необхідність адаптації законодавства України та практики його застосування в галузі запобігання кримінальним протиправним діям до законодавства Європейського Союзу, потребують перегляду усталені юридичні конструкції, у тому числі в процесі написання нових навчальних посібників і підручників з криміналістики. Обов'язковому врахуванню як авторами науково-навчальної літератури з курсу криміналістики, так і здобувачами освіти сучасна юридична термінологія: на зміну єдиній формі кримінального правопорушення – «злочину» в Кримінальному процесуальному кодексі України у 2012 році законодавець офіційно передбачив те, що кримінальне правопорушення може мати два види – злочин і кримінальний проступок.

Предмет та методи криміналістики є категоріями історично мінливими та залежить від рівня науково-технічного розвитку держави і права в певний час та на певній території, особливо від нових форм кримінальних протиправних діянь.

Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень – це одна з нових, але не менш важливих категорій сучасної криміналістичної науки. Вона посідає центральне місце в криміналістичній методиці (методиці розслідування кримінальних правопорушень). Елементи криміналістичної методики в свою чергу підпорядковується загальним закономірностям (положенням) криміналістики як науки, зокрема вченням про: про механізм скоєння кримінального правопорушення і «віддзеркалення» його повідомлень (інформації) про нього в навколишньому середовищі; обставини, що підлягають встановленню та доказуванню в кримінальному провадженні відповідно до вимог чинного кримінального процесуального права; питання, які пов'язані з процесом збирання, зберігання, пошуку, передавання, дослідження та використання інформації про відносність,

належність, достатність та допустимість доказів в кожному кримінальному провадженні про обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні згідно з вимогами чинного процесуального законодавства; знаряддя і засоби вчинення злочинів і кримінальних проступків тощо. Даний перелік не є вичерпним.

Кримінально-правова характеристика – одна з фундаментальних категорій українського кримінального права. Згідно з позицією Вознюка А.А., її слід розглядати нерозривно з криміналістичною, кримінально-виконавчою, оперативно-розшуковою та кримінологічною характеристиками [1, с. 154].

«Виникнення й розробку цього поняття як самостійного елемента в структурі окремої методики розслідування злочинів відносять до середини 60-х — початку 70-х років ХХ ст.» [2, с. 144].

Характеристика – це визначення (опис) істотних (відмінних) ознак, характерних особливостей якоїсь правової категорії або поняття [3, с. 265; 4 с. 161; 5, с. 1556] Оскільки категорія «правопорушення», у тому числі кримінальне у формі злочину і кримінального проступку, вивчається різними юридичними науками, то визначення елементів (істотних ознак) характеристики кримінальних правопорушень здійснюється, виходячи з завдань відповідної галузі права або суміжних учень, що досліджують закономірності еволюції міждисциплінарних категорій:

1) від злочину до кримінального протиправного діяння у формі кримінального правопорушення, що може існувати у вигляді злочину або кримінального проступку;

2) від покарання до заходів кримінально-правового реагування на кримінальні протиправні діяння.

Ось чому, характеристика кримінального правопорушення може бути залежно від галузі юридичної науки:

- 1) кримінально-правовою;
- 2) кримінологічною;

- 3) криміналістичною;
- 4) адміністративно-правовою;
- 5) кримінально-виконавчою;
- 6) кримінально-процесуальною;
- 7) оперативно-розшуковою [3, с. 265].

Поряд з традиційними засобами наукового пошуку, що базується на діалектичному методі пізнання реальності поняття (категорію) «кримінально-правова характеристика», зміст якої включає такі ознаки: сутність і зміст предмета наукового пізнання; його правова природа; склад його застосування (передумова, підстава, умови); види; кримінально-правові наслідки; порівняння із суміжними явищами і процесами доцільно використовувати не тільки для кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень, але й інших правових яви [6, с. 10, 14].

Водночас, Сабадаш В.П. та Ларкін М.О., діють таке визначення: «криміналістична характеристика злочинів – це типова інформаційна система, яка містить дані про ключові елементи механізму злочинної поведінки і слугує основою для планування розслідування і висування слідчих версій» [2, с. 144]. Структура криміналістичної характеристики та її складові залежать від типу злочину. Зазвичай до елементів криміналістичної характеристики злочинів включаються:

- 1) спосіб вчинення злочину;
- 2) об'єкт злочинного посягання;
- 3) слідова картина;
- 4) особа жертви (потерпілого);
- 5) особа злочинця;
- 6) місце, час і обставини вчинення злочину [2, с. 144-145].

Кримінально-правова, криміналістична, кримінально-процесуальна, оперативно-розшукова, кримінологічна та психологічні характеристики такої багатогранної міждисциплінарної категорії як «кримінальне

правопорушення», яка з огляду на чинне матеріальне кримінальне законодавство, витісняє дуумвірат категорій «злочин і покарання».

На зміну принципу «нема злочину без покарання» прийшов більш гуманніший та ефективніший принцип «невідворотності кримінально-правового реагування на кримінальне протиправне діяння (кримінальне правопорушення), найпоширенішими формами якого є злочин та кримінальний проступок.

З огляду на вищевикладене, на мою думку, подальше наукове наповнення криміналістичної характеристики як однієї з центральних категорій сучасної криміналістики, а також інших суміжних категорій (кримінально-правова характеристика, кримінологічна характеристика, оперативно-розшукова характеристика та ін.) доцільно з використанням терміну «кримінальне правопорушення», а не злочин, який вже не є єдиним видом кримінальних правопорушень.

Крім того, подальші наукові розвідки щодо сутності, змісту та зв'язків з іншими аналогічними категоріями правових наук, які є характеристиками певних суспільних явищ та процесів, та відображають той або інший бік (аспект) кримінальної та антикримінальної теорії та практики, доцільно використовувати дифенційований підхід. Маю на увазі, що окремо розглядати криміналістичну характеристику злочинів та криміналістичну характеристику кримінальних проступків як елементів більш загальної криміналістичної категорії – криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень вже на часі.

Список використаних джерел:

1. Вознюк А.А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 154-160.

2. Сабадаш В.П., Ларкін М.О. Криміналістика: навч. посібн. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 228 с.

3. Салтевський М.В. Криміналістика. Підручник: У 2 ч. Ч.2. Харків, 2001. 528 с.

4. Вознюк А.А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 154-160.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. та голов. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь, 2009. 1736 с.

6. Єрмак О.В. Конфіскація як захід кримінально-правового характеру: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.

Іванцов Володимир Олександрович,
начальник відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури,
професор кафедри адміністративної
діяльності, кандидат юридичних наук,
доцент

ІНТЕГРАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ В СИСТЕМУ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Проблема забруднення територій вибухонебезпечними предметами є однією з найсерйозніших загроз, які постають перед Україною після завершення війни. Міни та інші небезпечні залишки війни створюють не тільки гуманітарну проблему, але й перешкоджають економічному відновленню, створенню безпечних умов для життя населення та розвитку постраждалих регіонів. Успішна реалізація протимінної діяльності вимагає інтеграції найкращих світових практик, адаптації сучасних технологій та координації зусиль міжнародних партнерів.

Світовий досвід протимінної діяльності свідчить про те, що її ефективність значною мірою залежить від впровадження сучасних технологій, залучення широкого кола стейкхолдерів та тісної співпраці з міжнародними структурами. Одним із найбільш показових прикладів є Хорватія, яка після завершення збройного конфлікту на початку 1990-х років змогла створити комплексну систему розмінування.

В основу цієї системи покладено національну стратегію, яка забезпечила чітку координацію між державними установами, приватними підприємцями та міжнародними організаціями. Важливу роль у хорватському підході відіграли геоінформаційні системи, що дозволили значно оптимізувати картографування забруднених територій. Крім того, використовувалися безпілотні літальні апарати для моніторингу та спеціалізоване обладнання для розмінування, що дало змогу скоротити час і зменшити ризики для саперів[1]. Ще одним прикладом є досвід Камбоджі, де внаслідок багаторічного конфлікту значні території країни залишалися небезпечними через велику кількість мін і боєприпасів, що не вибухнули. Успішність протимінної діяльності в Камбоджі значною мірою залежала від підтримки міжнародної спільноти, зокрема ООН і таких організацій, як HALO Trust. Камбоджа зробила акцент на систематичному навчанні місцевих фахівців, забезпечуючи їх знаннями та навичками, необхідними для безпечного проведення розмінування. Важливою складовою стало інформування населення про мінну небезпеку через масштабні освітні кампанії, які сприяли зниженню кількості жертв серед цивільного населення. Аналізуючи міжнародний досвід, можна виділити кілька важливих компонентів, що забезпечують успіх протимінної діяльності. Насамперед це інтеграція передових технологій, які включають використання роботизованих систем, дистанційного зондування і сучасних аналітичних інструментів для оцінки ризиків. Ще одним важливим елементом є підготовка висококваліфікованих фахівців, які працюють відповідно до міжнародних стандартів і методологій. Окрім того, важливою є системна

інформаційно-просвітницька робота, спрямована на підвищення обізнаності населення про небезпеку мін. Нарешті, критичним фактором є забезпечення стабільного та довготривалого фінансування як на національному, так і на міжнародному рівнях, що дозволяє планувати операції розмінування з довгостроковою перспективою.

Світовий досвід свідчить, що успішне вирішення проблеми забруднення вибухонебезпечними предметами потребує комплексного підходу, в якому технології, навички, просвітництво і фінансова підтримка діють як єдина система.

Для ефективного впровадження міжнародного досвіду в систему протимінної діяльності України необхідно адаптувати сучасні підходи до національних умов. Одним із перших кроків має стати створення централізованого органу, який би забезпечував координацію усіх етапів роботи, від планування та збору даних до безпосереднього проведення операцій із розмінування[2]. Такий Національний центр протимінної діяльності має стати ключовою ланкою між урядовими структурами, міжнародними партнерами та виконавцями на місцях. Особливу увагу слід приділити технологічній складовій. Використання безпілотних літальних апаратів для моніторингу забруднених територій, впровадження геоінформаційних систем для аналізу ризиків і планування операцій, а також роботизованих систем для дистанційного знешкодження мін можуть значно підвищити ефективність розмінування. Водночас важливо розвивати партнерство з міжнародними організаціями, такими як GICHD чи UNMAS, які мають багаторічний досвід і готові надавати як технічну, так і консультативну підтримку. Не менш важливим напрямком є розвиток системи навчання саперів відповідно до міжнародних стандартів, зокрема IMAS. Запровадження таких програм дозволить забезпечити високу якість підготовки спеціалістів, що працюють у складних умовах, а також мінімізувати ризики для їхнього життя. Це також відкриє можливості для

сертифікації українських саперів, що сприятиме залученню до міжнародних місій.

Гуманітарний компонент є невід'ємною частиною комплексного підходу до протимінної діяльності. Інформування громадян про мінну небезпеку має стати пріоритетом, особливо в регіонах, де ризик контакту з вибухонебезпечними предметами є найвищим. Залучення освітніх програм у школах, проведення інформаційних кампаній та інтерактивних заходів для населення допоможе значно зменшити кількість нещасних випадків. Досвід Камбоджі, де подібні ініціативи стали основою зниження травматизму серед населення, може бути адаптований для українських реалій. Окремо варто приділити увагу реабілітації постраждалих від вибухонебезпечних предметів[3]. Запровадження спеціалізованих центрів фізичної, психологічної та соціальної допомоги, як це зроблено у В'єтнамі та Афганістані, дозволить постраждалим повертатися до нормального життя. Такі центри також можуть виконувати функцію освітніх платформ, поширюючи знання про методи безпеки та профілактики.

Ми дотримуємося позиції, що інтеграція міжнародного досвіду повинна бути комплексною і враховувати технічний, освітній, гуманітарний і соціальний аспекти. Лише за умов системного підходу та ефективної координації між усіма учасниками процесу можна забезпечити довготривалий результат у сфері протимінної діяльності.

Можемо зробити висновок, що інтеграція міжнародного досвіду в систему протимінної діяльності України є стратегічно важливим кроком для забезпечення безпеки населення, економічного відновлення та сталого розвитку. Україна має значний потенціал для адаптації передових технологій і методів, якщо зосередиться на створенні комплексної системи управління, навчанні кадрів та співпраці з міжнародними організаціями. Лише завдяки системному підходу та координації зусиль можна ефективно вирішити проблему мінної загрози та забезпечити довгострокову безпеку країни.

Список використаних джерел:

1.Ботнаренко О.М. Гендерна складова післявоєнної відбудови України в розрізі протимінної діяльності. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро. ДДУВС. 2024. С. 351-352.*

2.Каліневич О. С. Особливості проведення огляду місця події під час воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро. ДДУВС. 2024. С. 708-710*

3.Патик Л.А. Участь спеціалістів в огляді місця вчинення воєнних злочинів. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал. 2024. № 2 (129). С.277-284.*

Івасишин Тарас Михайлович,
кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Навчально-наукового
гуманітарного інституту
Національної академії Служби
безпеки України

Тонконог Ігор Олександрович,
старший викладач СК-2 «Боротьба
з тероризмом» центру захисту
національної державності,
Навчально-науковий інститут
державної безпеки Національної
академії Служби безпеки України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ІНЖЕНЕРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС РОЗВІДУВАЛЬНО-ПОШУКОВИХ ДІЙ

Питання проведення оперативно-розшукових заходів як на пересіченій місцевості, так і в населених пунктах розглядали і вивчали такі зарубіжні дослідники, як К.Е. Ларсен, Ф. Макнаб, У. Фаулер та інші. На основі їхніх теоретичних праць та рекомендацій були внесені зміни й доповнення до польових статутів армії США, Великої Британії, тактичних рекомендацій із проведення пошукових дій у гірській місцевості, в пустелі, лісах тощо [3].

Перед повномасштабним вторгненням в Україну в 2021 році міністерство оборони ерефії розробило методичні рекомендації щодо дій штурмових загонів (взвод, рота) для оволодіння населеними пунктами, а затвердили цю методичку вже в 2022 році, коли зрозуміли, що Україну завоювати не вдається. Водночас, в українських Збройних Силах такі роботи почали вестися (або відновлені) тільки з вересня 2022 року, а до цього використовувалися Бойові Статuti танкових і механізованих військ

Сухопутних військ ЗСУ, що були затверджені в 2011 та 2016 роках, в яких описані дії командирів різних ступенів у різних видах бою [1; 2].

Зазначене вище свідчить про актуальність дослідження і важливість узагальнення теоретичного та емпіричного матеріалу, обґрунтування на цій підставі напрямів вирішення поставлених завдань у сфері ведення розвідувально-пошукових дій на пересіченій місцевості та в населених пунктах, а також розроблення пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення навчально-теоретичної бази та тактики дій, які регулюють ці питання.

На сьогодні основні завдання інженерного забезпечення розвідувально-пошукових дій становить:

- 1) інженерна розвідка місцевості та об'єктів на наявність мінно-вибухових загороджень (далі – МВЗ) і вибухових пристроїв (далі – ВП);
- 2) пророблення проходів через МВЗ, подолання ділянок мінування на місцевості та об'єктах, у тому числі зі знешкодженням (знищенням) виявлених ВП;
- 3) підготовка й виконання руйнувань об'єктів, озброєння, матеріально-технічних та інших засобів, що використовуються противником або незаконними збройними формуваннями у злочинних цілях;
- 4) облаштування та встановлення МВЗ для прикриття позицій (об'єктів) своїх сил.

Сили й засоби інженерного забезпечення розвідувально-пошукових дій (далі – РПД).

У складі оперативно-бойового підрозділу (далі – ОБП) Служби безпеки України інженерне забезпечення РПД здійснюється силами й засобами зі складу ОБП Центру спеціальних операцій «А» СБУ, оперативно-технічних (вибухо-технічних) підрозділів територіальних органів, у зоні оперативної відповідальності яких проводиться оперативно-бойовий захід (далі – ОБЗ), а також інженерно-саперних підрозділів Національної гвардії України, МВС,

інженерних військ та інших видів (родів) військ Збройних Сил України, що дислокуються або діють у районі проведення.

У складі оперативно-бойової групи (далі – ОБГ) інженерне забезпечення РПД здійснюється наявними силами й засобами.

У кожної ОБГ доцільно призначати підгрупу інженерного забезпечення в кількості не менше трьох співробітників (залежно від завдання та обстановки) із числа найбільш підготовлених позаштатних мінерів-підричників бойових відділів для вирішення таких завдань [4, с. 96]:

- ведення по маршруту руху ОБГ (додатково бічних дозорів, що висилають) ретельної інженерної розвідки місцевості (об'єктів) на наявність МВЗ (ВП) у найбільш ймовірних місцях встановлення МВЗ (ВП) із використанням засобів пошуку та розмінування, в тому числі у випадках виявлення головним або бічним дозорами демаскувальних ознак мінування місцевості (об'єктів);

- ведення ретельної інженерної розвідки місць тимчасового розташування ОБГ на наявність МВЗ (ВП) із використанням засобів пошуку та розмінування;

- пророблення проходів у виявлених МВЗ або пошук маршрутів обходу замінованих ділянок місцевості;

- ведення інженерної розвідки ділянок місцевості на виявлених базах незаконних збройних формувань та диверсійно розвідувальних груп (далі – НЗФ та ДРГ відповідно), огляд окремих елементів баз і предметів на наявність ВП;

- облаштування МВЗ під час проведення засідки (нальоту), для прикриття місць тимчасового розташування і бойових позицій ОБГ під час боєзіткнень (із флангу, тилу, під час відходу);

- застосування наявних розвідувально-сигналізаційних комплексів для забезпечення охорони місць тимчасового розташування ОБГ, для ведення розвідки (контролю переміщень груп противника в районі пошуку).

Під час підготовки рішення щодо проведення РПД групою керування оперативно-бойового заходу повинні враховуватися всі можливі дії для збирання, узагальнення, аналізу та своєчасного доведення у встановленому порядку до керівників (командирів) ОБГ повної та максимально достовірної інформації, необхідної для визначення сил, засобів і способів виконання завдань інженерного забезпечення РПД. Для якісного проведення такої роботи у групу сил і засобів Служби безпеки України повинні включатися фахівці зі спеціальної інженерної підготовки.

Інформація про мінну обстановку в районі проведення РПД повинна містити в собі такі дані:

а) місце, межі, час, характер і характеристики встановлених (виявлених) МВЗ, а також ВП, установлені силами диверсійно-розвідувальних формувань противника та незаконних збройних груп (далі – ДРФ та НЗГ відповідно) для прикриття баз і районів їхнього розташування (типи ВП, принцип їхньої дії, місця, способи їхньої установки та маскування тощо);

б) випадки підриву особового складу та техніки органів ЗСУ, частин (підрозділів) інших міністерств і відомств тощо;

в) наявність, кількість і характер дій підрозділів інших міністерств та відомств у районі майбутніх дій, у тому числі стосовно завдань інженерного забезпечення, виконуваних ними;

г) оснащеність груп ДРФ або НЗФ, що є об'єктом РПД, мінно-вибуховими та іншими диверсійно-терористичними засобами, рівень підготовки її членів за напрямком мінно-вибухової справи (те ж відносно інших груп, що перебувають у районі майбутніх дій, у тому числі в прилеглих населених пунктах);

д) про найбільш імовірні місця (рубежі, об'єкти) установки вибухових пристроїв НЗФ.

Відомості, що дають змогу додатково оцінити мінну обстановку в районі майбутніх дій:

а) виявлені або найбільш імовірні маршрути пересування груп ДРГ чи НЗФ у районі пошуку, маршрути постачання продовольства та матеріально-технічних засобів до баз НЗФ, місця виставляння охорони ДРГ чи НЗФ у районах розташування баз;

б) наявність у районі майбутніх дій раніше виявлених (знищених, занедбаних) баз і таборів підготовки НЗФ, місць тимчасового розташування або бойових позицій, що раніше займалися частинами й підрозділами (від роти й вище) інших силових відомств (їхні координати);

в) інформація, отримана від населення прилеглих населених пунктів про МВЗ і ВП, установлених на місцевості й об'єктах, про умовні попереджувальні знаки й т.п., що стосується маршрутів пересування пастухів, мисливців із числа місцевих жителів у районі майбутніх дій, а також щодо ділянок місцевості (об'єктів), які вони уникають відвідувати;

г) передбачувані дії, маршрути (напрямку) пересування груп противника (ДРГ, НЗФ), на яких можна утруднити або заборонити їхнє пересування з використанням засобів інженерного озброєння;

д) інформація про метеоумови на період проведення РПД у районі дій, особливості умов місцевості, які не можна отримати з карти;

е) інша важлива для організації інженерного забезпечення РПД інформація.

Відповідальність за організацію та проведення бойових операцій покладається на керівника [5; 6].

Під час організації РПД командир ОБГ повинен:

1. З'ясувати, які завдання інженерного забезпечення будуть виконуватися:

- самостійно силами та засобами ОБГ;
- силами та засобами, що перебувають у розпорядженні старшого начальника (при цьому він повинен усвідомити можливості цих сил і засобів, порядок взаємодії з ними тощо).

2. Визначити заходи щодо підготовки до вирішення завдань інженерного забезпечення РПД.

3. Оцінити обстановку та за її результатами уточнити попередні розпорядження на проведення першочергових заходів.

4. Віддати попередні розпорядження на проведення першочергових заходів, спрямованих на одержання і підготовку засобів інженерного озброєння.

Оцінюючи свої сили і дії підрозділів інших силових відомств, командир ОБГ повинен проаналізувати:

а) ступінь підготовленості особового складу ОБГ загалом, у тому числі позаштатних мінерів-підричників («брітчерів»), здатних виконати майбутні завдання інженерного забезпечення розвідувально-пошукових дій;

б) забезпеченість ОБГ засобами інженерного озброєння та іншими матеріально-технічними засобами, необхідними для виконання завдань інженерного забезпечення;

в) можливості для вирішення завдань інженерного забезпечення в інтересах ОБГ, взаємодіючих частин (підрозділів) інших силових відомств;

г) мінну обстановку, створену частинами та підрозділами різних силових міністерств і відомств;

д) іншу важливу для організації інженерного забезпечення РПД інформацію.

Під час проведення оцінки місцевості командир ОБГ повинен визначити ступінь впливу характеру місцевості, пори року та доби, а також метеоумови (температура, опади) в районі РПД на виконання завдань інженерного забезпечення, в тому числі на роботу засобів інженерного озброєння.

У випадку виявлення встановлених радіокерованих вибухових пристроїв (далі – РКВП) або демаскуючих ознак їхньої установки, роботи з огляду можуть проводитися тільки під прикриттям роботи апаратури радіоелектронного придушення РКВП.

У випадках виявлення складних зразків підривачів, що мають електронні схеми, і самих ВП, у тому числі підготовлених, але не встановлених (РКВП, неконтактних ВП (з оптичними, магнітними та іншими датчиками цілі)) подальші роботи повинні виконуватися тільки спеціалістами вибухо-техніками оперативно-технічних підрозділів Служби безпеки або МВС України.

Висновки. Всебічна підготовка ОБГ суб'єктів боротьби з тероризмом до проведення розвідувально-пошукових дій як на пересіченій місцевості, так і в населених пунктах сільського (дачного) типу є запорукою успішних дій цих спеціальних підрозділів у боротьбі із силами і засобами противника (НЗФ). Важливими складовими успішних операцій є підготовка алгоритму дій керівника підрозділу в різних умовах, розподіл функцій і завдань, а також чітка взаємодія підрозділів.

Список використаних джерел:

1. Бойовий Статут механізованих і танкових військ СВ ЗСУ. Частина II (батальйон, рота). Київ: Вид-во «Центр учбової літератури», 2022. С. 105.
2. Бойовий Статут механізованих і танкових військ СВ ЗСУ. Частина II (батальйон, рота). Київ: Вид-во «Центр учбової літератури», 2022. С. 163.
3. Ларсен К. Е. Тактика легкої піхоти для малих підрозділів. Електронна версія 1.0. URL: [nashformat.ua/products/ taktika-legkoi-pehoti-dlya-malih-pidrozdiliv](http://nashformat.ua/products/taktika-legkoi-pehoti-dlya-malih-pidrozdiliv) (дата звернення 13.02.2023).
4. Мала війна. Організація і тактика бойових дій малих підрозділів: хрестоматія / укл. А.Є. Тарас. Київ: Вид-во Варта, 2005. 510 с.
5. Наказ Міністерства оборони України № 1 від 04 січня 2017 року «Про затвердження Керівництва з підривної (вибухової) справи у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України» н.т.
6. Наказ Міністерства оборони України № 2 від 04 січня 2017 року «Про затвердження Керівництва із застосування інженерних боєприпасів підрозділами Збройних Сил України» н.т.

Копин Валерія Миколаївна,

здобувачка вищої освіти ступеня
магістр Національна академія
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Приходько Юрій Павлович,

доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ЩОДО ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ

Взаємодія громадських організацій з Національною поліцією України, являє собою передбачену законами та підзаконними актами, узгоджену за своїми цілями, завданнями діяльність усіх суб'єктів щодо запобігання правопорушенням, яка спрямована на недопущення виникнення причин та умов, їх профілактику, налагодження зв'язків з населенням і громадськістю, розробку спільних заходів щодо профілактики правопорушень у країні з найменшими витратами сил, засобів і часу [1].

У ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» визначено, що свою діяльність поліція здійснює в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами і громадськими організаціями на засадах партнерства, вона спрямована на задоволення їхніх потреб [2].

З метою визначення причин або умов учинення правопорушень, планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних

громад. На наш погляд такою має бути і діяльність у сфері протимінної діяльності, зокрема з активним залученням різних верств населення та громадських організацій, які надають соціальну й іншу допомогу, а також реалізують програми щодо протимінної діяльності або іншими словами гуманітарного розмінування.

Важливим завданням формування партнерських відносин між Національною поліцією і населенням є раціоналізація такої взаємодії на засадах довіри, прозорості, взаємодопомоги в боротьбі зі злочинністю. Одним із визначальних положень Закону України «Про Національну поліцію» полягає у тому, що саме рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. Така позиція законодавця виглядає цілком закономірною, адже повсякденна діяльність поліції протікає на очах у населення, і авторитет та довіра поліції багато в чому залежить від поведінки її співробітників при спілкуванні з людьми [3].

Тобто, персонал поліції першочергово має орієнтуватися на реалізацію стратегії Community Policing – «партнерство заради спокою» (стратегії, апробованої в країнах англосаксонської правової системи), а також виявленні інноваційних форм діяльності поліції щодо формування безпечного суспільного простору [4].

Вочевидь, оптимізація роботи Національної поліції України, що ґрунтується на плідній співпраці з населенням, є актуальною проблемою. Іншими словами, населення має сприйматися як партнер поліції і повноправний учасник діяльності з покращання роботи поліції. Ефективність діяльності органів поліції, рівень професійної компетентності поліцейських впливають на громадську думку про роботу поліції загалом. Адже у законі прописано, що рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції.

Тому, стратегія «партнерство заради спокою» розрахована на усвідомлення поліцейськими необхідності налагодження взаємодії з населенням, яка ґрунтується на двох основних пріоритетах: 1) консультаціях – вивченні думки населення з метою подальшої оцінки ефективності поліцейської діяльності, обов'язкове урахування потреб територіальних громад; 2) співробітництві-співпраці заради досягнення спільних цілей з досягнення правопорядку в країні.

Позитивним прикладом партнерства поліції (насамперед поліцейських патрульної поліції) і громадськості є спільна діяльність з громадськими формуваннями, які вже тривалий час функціонують на підставі Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [5].

В умовах відсутності активних бойових дій на сході України останнім часом, однією із головних загроз життю як українських військовослужбовців, правоохоронців так і мирного населення, яке проживає в зоні проведення Операції Об'єднаних сил, стали міни, нерозірвані снаряди та залишки вибухових пристроїв, якими практично усіяна територія Донбасу. Саперні підрозділи Міністерства оборони (МО) і Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), Департаменту вибухотехнічної служби (ДВТС) Національної поліції України працюють над їх ліквідацією. Однак, досвід Західних Балкан, територія яких до цього часу ще не повністю очищена, показує, що комплексне й ефективне вирішення цієї проблеми можливе завдяки всеохоплюючому гуманітарному розмінуванню.

Розмінування (demining) гуманітарне розмінування — діяльність, внаслідок якої відбувається усунення загроз від мін та вибухонебезпечних залишків війни (ВЗВ), включаючи технічне обстеження, складання карт, очищення, маркування, складання документації після очищення, зв'язок з громадами з питань протимінної діяльності та передача очищеної території. Гуманітарне розмінування може виконуватися різними неурядовими організаціями, комерційними компаніями, національними органами з

протимінної діяльності або військовими підрозділами. Розмінування може здійснюватися, як при негайному реагуванні в аварійному порядку, так і під час звичайного перебігу подій.

Аналіз наукових джерел та керівних документів щодо професійної підготовки фахівців із розмінування показав, що розмінування поділяють на оперативне та гуманітарне. «Розмінування у військових цілях (оперативне розмінування)» обмежується проробленням проходів у мінних полях для виконання бойових завдань, а «гуманітарне розмінування» охоплює цілу низку видів діяльності щодо усунення мінної небезпеки та ризику, пов'язаного вибухонебезпечними предметами (ВНП) (малюнок 1).

Мал 1. Види розмінування

Ці види діяльності охоплюють: проведення технічних обстежень, складання топографічних карт, очищення територій від мін і ВНП, маркування, опрацювання документації, налагодження зв'язків з місцевим населенням з питань мінної безпеки та передачу розмінованих територій місцевим органам влади [6].

Однак не дивлячись на те, що в прямому відношенні органи правопорядку не приймають участі у розмінуванні, низка важливих питань таких як: окреслення небезпечних територій з наявними ВНП; фіксація правопорушень або нещасних випадків пов'язаних з вибухами; отримання інформації щодо неякісного виконання робіт по розмінуванню територій виконавцями цих робіт, все це дасть негативний відтінок у роботі правоохоронців.

Тому, на наш погляд взаємодія працівників правоохоронних органів, а в більшості випадків це стосується органів Національної поліції, з місцевими громадами, громадськими організаціями допоможе вчасно відреагувати на можливі порушення, виявлення нестандартних ситуацій, організувати роботу відповідних структур щодо якісного виконання робіт в тому числі і при очищенні територій від ВМП.

Підґрунтям цієї співпраці мають стати угоди, договори, меморандуми між громадськими організаціями і територіальними органами поліції. У межах цих угод сторони можуть складати й затверджувати відповідні плани спільних дій, які передбачатимуть заходи щодо зниження ризиків.

Іншою складовою співпраці поліції та громадських організацій є визначення відповідальних за координацію та співробітництво осіб чи підрозділів, як з боку правоохоронців, так і численних громадських організацій чи інших установ – учасників спеціальних програм, а також налагодження подальшої міжвідомчої взаємодії. Якщо в районі (місті) наявна значна кількість організацій та установ, які надають спеціальну допомогу щодо маркування територій та гуманітарного розмінування то в такому випадку, необхідно визначити координаційний центр, на який поліцейські будуть у більшості випадків орієнтовані. Такі центри повинні бути готові надавати відповідну допомогу на постійній основі, навіть цілодобово.

До того ж, як вважають фахівців центри гуманітарного розмінування мають бути окремою урядовою структурою, здатною взяти на себе функції координації робіт з розмінування на національному рівні, забезпечити співпрацю на міжнародному рівні та працювати за програмно-проектним принципом. Такий підхід дозволить об'єднати національні структури з розмінування (у складі МО, ДСНС, МВС, НП), залучити зовнішню допомогу від міжнародних фондів та задіяти приватних фахівців. Центр має здійснювати планування, координацію і контроль діяльності з гуманітарного розмінування. Безпосередньо роботи з розмінування мають проводити спеціалізовані підрозділи або компанії, які мають реєстрацію за

міжнародними стандартами, що є вимогою міжнародних донорів. Без створення такої структури Україні буде важко залучити необхідні ресурси для очищення забрудненої території від мін і вибухових пристроїв [7].

Отже, ми вважаємо, що після створення та ефективної діяльності такого центру «Гуманітарного розмінування» в нашій державі та при умові плідної взаємодії силових структур і громадськості, роботи з очищення територій де велись бойові дії або були окуповані, будуть проведені комплексно і якісно. Тільки після проведення робіт за схемою гуманітарного розмінування земля Донбасу дійсно стане безпечною для українців, щоб ніхто не наражався на небезпеку підірватись на залишках вибухових пристроїв, як це трапляється до цього часу.

Список використаних джерел:

1. Рамазанова У.В. Щодо поняття взаємодії громадських організацій з органами внутрішніх справ / У.В. Рамазанова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 3. – Т. 2. – С. 66–70.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
3. Балинська О.М. Нормативна основа співпраці поліцейського та громадян в Україні / О.М Балинська // Сучасні стратегії та перспективи оптимізації взаємодії поліції і населення в соціумі: Матеріали круглого столу 23 листопада 2017 р./упорядники З.Р. Кісіль, Л.Й. Гуменюк – Львів:2017 ЛьвДУВС, 2017.-С. 7-12.
4. Community Policing (CP) (burgernahe Polizeiarbeit): [Електронний ресурс].–2013.–Режим доступу: <http://www.sozialwiss.unihamburg.de/publish>.
5. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону; Закон України від 22 червн. 2000 р. № 1835-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 40. – Ст. 338.
6. Окіпняк Д.А., ОкіпнякА.С., Зубаль М.В. Педагогічні аспекти підготовки майбутніх фахівців із розмінування з урахуванням вимог сьогодення / Окіпняк Д.А., ОкіпнякА.С., Зубаль М.В. // Вісник Кам'янець-

Подільського Національного університету імені Івана Огієнка. Випуск 11 – Кам'янець-Подільськ, 2018.-С.274-282.

7. Матринюк В., Зварич О. Гуманітарне розмінування Донбасу - довгий шлях до безпеки людей: [Електронний ресурс].-2016.-Режим доступу: http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view.

Сова Юлія Миколаївна,

здобувачка вищої освіти ступеня
магістр Національна академія
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Приходько Юрій Павлович,

доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

СПОСОБИ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Внаслідок вторгнення росії на територію України, ще з 2014 року, Україна отримує першість у світі за обсягом замінованої території. Окупанти активно використовують проти мирного населення та військових, які стали на захист держави, заборонені вибухонебезпечні предмети, які можуть стати не лише причиною каліцтва або контузії, а й призвести до загибелі людей, тварин.

Війна Росії проти України, як перманентний терористичний акт, унікальна тим, що Росія здійснює його свідомо та показово. Одним із проявів цього є масове та хаотичне використання мін та саморобних вибухових пристроїв, що заборонені Конвенцією про конкретні види звичайної зброї від 1980 року, а також іншими міжнародними актами, що регламентують порядок використання та застосування вибухових пристроїв, а саме Конвенцією про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення від 1997 року, та Конвенцією про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невивіркову дію 1980 року. Варто зазначити, що росія є учасницею даних міжнародних актів, та взяла на себе передбачені ними зобов'язання, яких не дотрималась.

Диверсанти (до складу яких входять не лише росіяни, а й значна кількість українців) на території, що не може контролювати, вчиняють демонстративні акти підризу адміністративних будівель, волонтерських організацій, центрів допомоги бійцям, гуманітарних пунктів, залізничних колій. Але до початку повномасштабної війни також були випадки смертей людей – і цивільних осіб, які опинялись на місці вибуху випадково, і військових, політиків, журналістів, які ставали жертвами спланованих злочинів.

Згідно з повідомленням голови Державної служби України з надзвичайних ситуацій Сергія Крука, з початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації площа замінованих територій в Україні зросла в десять разів порівняно з довоєнним періодом, що становить приблизно 30% загальної площі країни або територію, вдвічі більшу за площу Австрії. Загалом, за оцінками Програми розвитку ООН, близько 180 000 кв. км території України можуть бути забруднені вибухонебезпечними предметами, що в 4,5 раза перевищує площу Швейцарії [1].

На тимчасово окупованих територіях фіксується використання саморобних вибухових пристроїв (СВП), спрямованих на завдання шкоди мирному населенню, зокрема дітям, а також тваринам. Через недосконалість конструкції та обмежену кількість вибухової речовини, ці пристрої часто спричиняють каліцтва та контузії, а не летальні наслідки.

На деокупованих територіях найчастіше можна зустріти протипіхотні міни, гранати, артилерійські снаряди та протитанкові міни. Особливо ці небезпеки можуть приховуватися в: у зонах активних воєнних дій або під час обстрілів ракетами чи артилерією; на залишених військових позиціях і в порожніх будівлях; в порожніх контейнерах та упаковках від мін; приховані в різних предметах побутового вжитку; поруч з іншими видами боєприпасів.

Протягом останніх майже двох років війни надзвичайно важливим питанням є виявлення вибухових пристроїв в місцях, які пов'язані з дітьми, людьми похилого віку, та попередження їхньої детонації.

Під час знищення боєприпасів, особливо у населених пунктах, за неможливості вилучити об'єкт для нейтралізації на спеціальному полігоні, вибухотехніками повинні вживатися заходи із зменшення дії уражаючих факторів вибуху (локалізації).

Локалізація вибухонебезпечних об'єктів, зокрема боєприпасів, визначається доступністю як імпровізованих, так і промислових засобів нейтралізації. Під терміном «локалізація» розуміють зниження до прийнятних рівнів параметрів вибухових впливів, зокрема бризантної, фугасної, осколкової, сейсмічної, теплової, акустичної дії та ударної хвилі.

У разі виявлення вибухонебезпечних предметів на відкритих ділянках їх можна локалізувати із застосуванням підручних матеріалів. Цей метод потребує значного обсягу додаткових робіт, проте забезпечує ефективне зниження ризиків ураження.

Одним із способів локалізації є використання мішків, заповнених піском або ґрунтом, для створення захисної конструкції навколо вибухового

пристрою. Мішки укладаються таким чином, щоб ізолювати об'єкт усередині бар'єрної структури. Цей метод характеризується високою трудомісткістю та значним часом на підготовчий етап. Міцність і ефективність такої конструкції залежать від кількості рядів мішків та висоти споруди. Водночас одним із суттєвих недоліків є відсутність захисту від розльоту осколкових елементів у вертикальному напрямку.

Захисні бар'єри з мішків, наповнених піском або ґрунтом, можуть формуватися двома основними методами: кільцевим (коли необхідно забезпечити всебічний захист об'єктів та інфраструктури) та секторним (застосовується для захисту будівель у певних напрямках або у випадках, коли неможливо виконати кільцеву обкладку через особливості місцевості чи розташування потенційно небезпечного об'єкта).

Альтернативним методом локалізації вибухонебезпечних предметів є використання земляних траншей або колодязів. Цей підхід доцільний у випадках, коли відсутні спеціалізовані засоби локалізації та існує можливість проведення земляних робіт. Метод потребує значного часу на підготовчий етап, зокрема на створення захисної виїмки в ґрунті.

Процес локалізації передбачає викопування земляного колодязя поблизу виявленого вибухонебезпечного предмета. Далі, за допомогою механізованих пристроїв або кішки з мотузкою, вибуховий об'єкт переміщується до підготовленого колодязя. Після цього здійснюється його засипання ґрунтом, що зменшує уражаючі фактори вибуху, а потім — контрольований підрив або нейтралізація іншим безпечним способом.

Згідно з сучасними дослідженнями у сфері вибухотехнічної безпеки, застосування земляних бар'єрів та траншей дозволяє знизити бризантний ефект вибуху на до 70%, а також суттєво обмежити розліт осколків. Проте ефективність цього методу залежить від типу ґрунту, глибини траншеї та характеристик вибухового пристрою [2].

Одним із найбільш ефективних методів локалізації вибухонебезпечних об'єктів є використання штучних і природних водойм. Висока щільність води

значно обмежує розповсюдження осколкових елементів і знижує енергію ударної хвилі, оскільки вода поглинає кінетичну енергію вибуху та сприяє розсіюванню тиску.

Альтернативним підходом є застосування спеціальних резервуарів, наповнених водою, які виконують функцію бар'єра. Для досягнення ефективної локалізації об'єм резервуара повинен у щонайменше 50 разів перевищувати сумарний об'єм вибухового пристрою та заряду вибухової речовини. Як штучні засоби локалізації також можуть застосовуватися: пластикові коробки та великогабаритні бочки, що заповнюються водою та розміщуються безпосередньо навколо вибухонебезпечного предмета; а також резервуари для води, які формують замкнену водяну оболонку навколо пристрою, мінімізуючи уражаючі фактори вибуху.

Дослідження у сфері вибухотехніки підтверджують, що застосування водяного бар'єру дозволяє знизити інтенсивність ударної хвилі до 60-80% та значно обмежити розліт осколків, що робить цей метод одним із найбільш безпечних у процесі нейтралізації вибухонебезпечних об'єктів.

Однак, таким ж способом користуються і військові РФ, які скидають у Чорне Море невідомі вибухові пристрої, які провокують детонацію морських мін. Саме таким чином, вони намагаються перешкодити роботі гуманітарного коридору.

Для розмінування застосовуються різні механічні засоби. Колійні трали створюють суцільний прохід у мінних полях, коткові мінні трали використовують важкі котки для детонації мін під тиском, а ножові мінні трали оснащені лезами, які прорізають ґрунт і знищують міни. Бойкові трали працюють шляхом нанесення ударів, що ініціюють детонацію вибухових пристроїв. Комбіновані мінні трали поєднують різні методи, що підвищує ефективність розмінування [2].

До робіт із розмінування залучені інженерно-саперні підрозділи Збройних Сил України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), а також міжнародні організації. Зокрема, на конференції в

Швейцарії у жовтні 2024 року Україна звернулася по міжнародну допомогу для вирішення цієї масштабної проблеми [3].

Військові та сапери використовують різноманітні засоби для знешкодження мін. Серед них – персональні та групові комплекти розмінування, металошукачі, щупи для зондування ґрунту, а також набори для дистанційного знешкодження мін, які дозволяють нейтралізувати вибухові пристрої на безпечній відстані.

Значну роль у процесі розмінування відіграють сучасні технології. Зокрема, застосовуються невеликі роботи, які допомагають саперам безпечно очищати території від вибухонебезпечних предметів. Ці пристрої керуються дистанційно за допомогою планшетів і здатні працювати в особливо забруднених районах. Крім того, використовуються великі дистанційно керовані машини для знешкодження протитанкових мін та безпілотники для картографування забруднених територій.

За оцінками експертів, процес повного очищення територій України від мін може зайняти до 70 років і потребуватиме значних фінансових та технологічних ресурсів. Водночас українці демонструють неабияку винахідливість у боротьбі з мінною загрозою. Наприклад, деякі фермери адаптували сільськогосподарську техніку для знешкодження мін, використовуючи важкі ланцюги для ініціювання детонації вибухових пристроїв.

Таким чином, ефективне розмінування територій України потребує координації зусиль національних і міжнародних організацій, впровадження сучасних технологій і залучення значних ресурсів для відновлення безпечного середовища.

Список використаних джерел:

1. *Ukraine: The world's biggest minefield*. OSW Commentary. 2023. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2023-11-22/ukraine-worlds-biggest-minefield>

2. *Подолання мінних полів: виклик для українського наступу.* Militarnyi. 2024. URL:<https://mil.in.ua/uk/articles/podolannya-minnyh-poliv-vyklyk-dlya-ukrayinskogo-nastupu/>

3. *Ukraine seeks global help with massive task of landmine clearance at Swiss meeting* . Reuters. 2024. URL:
<https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-seeks-global-help-with-massive-task-landmine-clearance-swiss-meeting-2024-10-17/>

Левицький Андрій Олегович,

кандидат юридичних наук
начальник управління
криміналістичного забезпечення
Головного слідчого управління
Національної поліції України,
полковник поліції

Москалюк Олена Михайлівна,

кандидат юридичних наук,
старший спеціаліст-криміналіст з
особливих доручень 2-го відділу
(криміналістичної аналітики)
управління криміналістичного
забезпечення Головного слідчого
управління Національної поліції
України, майор поліції

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У МЕЖАХ ПРОВЕДЕННЯ ДЕОКУПАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Проблемні питання техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій набувають особливого значення в умовах повномасштабної війни в Україні, оскільки стосуються одного з ключових напрямів роботи правоохоронних органів України – документування численних воєнних злочинів, вчинених російськими військовослужбовцями на території України. Проблематику, пов'язану із особливостями криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів розглядали у своїх працях О.М. Дуфенюк [1], Н.М. Татарин [2], Г. К. Тетерятник [3], Ю.Є. Філіпов [4], В.М. Щевчук [5, 6], В.І Шепітько та ін. вчені-криміналісти, однак, багато її важливих аспектів ще залишаються невисвітленими.

Характеризуючи воєнні злочини як правову категорію, спеціалісти зазначають, що: 1) названі діяння є новими видами кримінальних

правопорушень, які розслідують слідчі органи; 2) вони є складними у плані механізму учинення діями; 3) наслідки воєнних злочинів, як правило, постають у вигляді значної руйнацій об'єктів цивільної інфраструктури, великої кількості неідентифікованих загиблих; 4) здійснюють зазвичай знаряддями та у спосіб, з переважною більшістю яких до цього не стикалися ні органи досудового розслідування, ні криміналісти; 5) суб'єктами їх вчинення є особи, що змінюють місця своєї дислокації, в тому числі перебувають на території іншої держави [2, с. 40]. Не можна не погодитися із тією думкою, що злочини, скоєні військовими російської федерації на території України, є надзвичайно масштабними, їх фіксування та розслідування потребують дослідження чималого обсягу подій, ретельного збирання значного масиву доказів і проведення численних досліджень та експертиз [7, с.10].

Виходячи із зазначеного, констатуємо, що нині перед правоохоронною системою України та вітчизняною криміналістичною наукою постали нові виклики й завдання, які потребують новітніх підходів та методів вирішення.

Реалізуючи законодавчо визначені функції Національної поліції України у контексті виконання обумовлених дією воєнного стану завдань, спеціалісти-криміналісти від самого початку бойових дій проводять огляди місця події за фактами злочинів, вчинених військовослужбовцями російської федерації на деокупованих та прифронтових територіях з метою виявлення, фіксації та вилучення слідової інформації у справах, пов'язаних зі збройною агресією росії проти України. Якісне виявлення, фіксація та вилучення слідової інформації є невід'ємною частиною належного оформлення матеріалів кримінальних проваджень, які в подальшому слугуватимуть доказовою базою у Міжнародному кримінальному суді для притягнення до відповідальності як конкретних військовослужбовців-громадян російської федерації, винних у скоєнні воєнних злочинів, так і держави-агресорки у цілому та її військово-політичного керівництва.

Умови та специфіка проведення слідчих дій, змістом яких є виявлення, фіксація та вилученням слідової інформації у справах, пов'язаних із воєнними злочинами, вимагають новітніх підходів, що ґрунтуються на застосуванні спеціальних техніко-криміналістичних засобів (приладів, систем, комплексів), відповідного програмного забезпечення, а також залученні осіб, що володіють спеціальними знаннями і навичками роботи. Окремими напрямками роботи є подальше удосконалення процесуальних аспектів застосування зазначених техніко-криміналістичних засобів, а також відповідна підготовка спеціалістів.

Як свідчать військово-політичні реалії, російська військова агресія щодо України супроводжується явищами геноциду – масовим вбивством українського цивільного населення, а також скоєнням інших тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи, що зумовлює необхідність роботи з об'єктами біологічного походження. Комплексним завданням для підрозділів криміналістичного забезпечення Національної поліції України в умовах воєнного стану стало робота на місці події з загиблими (тілами та їх фрагментами) за напрямком відібрання біологічних зразків, відбір зразків букального епітелію у родичів загиблих і зниклих безвісти, а також швидкісне встановлення за допомогою спеціальних приладів ДНК-профілів зазначених категорій осіб та проведення подальшого порівняння з метою їх подальшої ідентифікації.

З весни 2022 року Національна поліція України розгорнула систему мобільних ДНК-лабораторій, що забезпечують швидкі, точні та ефективні результати роботи на місцях скоєння військових злочинів. У своїй роботі підрозділи криміналістичного забезпечення почали використовувати прилади «ANDE 6C», які за допомогою технології автоматичного швидкісного встановлення ДНК-профілю «Rapid DNA» дозволяють в межах дотриманням процедури протягом 90-105 хв часу встановити ДНК- профіль особи. Перевагою застосування даного приладу є можливість його використання безпосередньо «в польових умовах», що допомагає вирішити проблему

втрати доказів через несвоєчасність їх збирання та обробки. До того ж, як показує практика, прилад демонструє високу результативність при роботі зі «складними» зразками. Зокрема, йдеться про «кістковий» (довгий) протоколи – методику роботи з тілами та їх фрагментами, що зазнали значних змін у результаті впливу часу, температур або ж інших чинників.

За період застосування технології «Rapid DNA» було успішно встановлено декілька тисяч ДНК- профілів осіб. Дані профілі були занесені до бази «Fairs» для можливого подальшого використання шляхом порівняння. Результати були успішно використані для ідентифікації осіб, екстгумованих з місць масових поховань, загиблих у результаті масованих ракетних атак, пошуку зниклих безвісти, встановленні осіб загиблих військовослужбовців Збройних Сил України, тощо. Можливості програмного забезпечення приладів «ANDE 6C» дозволяють формувати та зберігати базу даних ДНК по всій Україні, що в подальшому слугуватиме вагомим доказовим інструментом для розслідування як воєнних, так і інших видів злочинів.

Не менш важливим напрямом застосування новітніх технічних засобів підрозділами криміналістичного забезпечення Національної поліції України у контексті сприяння розслідуванню воєнних злочинів є проведення оглядів місць події на деокупованих територіях із застосуванням 3D сканера. Огляди місця події, у випадку, якщо йдеться об'єкти, зруйновані у результаті ракетних та інших обстрілів і бомбардувань, зазвичай пов'язана із труднощами об'єктивного характеру через значні масштабами руйнувань і велику площу об'єктів (особливо, коли ними є об'єкти міської інфраструктури). Окрім того, в місцях розташування таких об'єктів зберігається ризик нанесення повторних ворожих ударів по об'єкту – тобто, існує ризик загибелі чи травмування особового складу слідчо-оперативної групи при проведенні ними слідчих дій. Застосування методу 3D- моделювання за допомогою 3D сканерів при оглядах місць події дозволяє якісно, з максимальним відтворенням всієї обстановки, зафіксувати

обставини події, причому, в найкоротші терміни та із мінімальним використанням людського ресурсу, а також створити 3D модель об'єкта (місця події). Метод 3D-сканування значно скорочує час проведення оглядів та перебування поліцейських в потенційно-небезпечній зоні, оскільки дозволяє дистанційно зафіксувати пошкодження великих будівель, споруд і територій (наприклад, багатоквартирних будинків, вулиць, торговельних центрів, мостів, об'єктів інфраструктури); відтворити моделювання та комбінування зображень відсканованих об'єктів; здійснити візуалізацію та презентацію збірної моделі. У цілому, фіксацію огляду місця події за допомогою 3D-сканера, оцінюємо як високорезультативний та ефективний напрям застосування сучасних техніко-криміналістичних засобів при проведенні слідчих дій у процесі розслідування воєнних злочинів, одну із актуальних складових воєнної криміналістики.

Ще одним новітнім напрямом діяльності підрозділів криміналістичного забезпечення Національної поліції України у процесі розслідування воєнних злочинів є фото- та відеофіксація територій за допомогою безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Зокрема, така методика використовується під час оглядів місця події для детальної фото- та відеофіксації масштабів руйнування населених пунктів, доріг, об'єктів цивільної та критичної інфраструктури та інших об'єктів. Використовуючи отримані матеріали, криміналісти разом зі слідчими складають плани, схеми, фототаблиці тощо, долучаючи їх до протоколів ОМП. Аналіз наявних даних підтверджує високу результативність зазначеного напрямку діяльності, особливо на прифронтових та деокупованих територіях, які залишаються замінованими чи досяжними для ворожого вогневого ураження. Використання ж БПЛА забезпечує умови відносно безпечного та якісного дистанційного огляду. Враховуючи зазначені позитивні аспекти використання БПЛА як напрямку діяльності підрозділів криміналістичного забезпечення у розслідуванні воєнних злочинів, виникає необхідність системної роботи щодо набуття спеціалістами-криміналістами Національної поліції України навичок

пілотування БПЛА, а також удосконалення навичок роботи з відповідним програмним забезпеченням, яке дозволяє створювати якісні орто-фотоплани та 3D моделі об'єктів.

Підсумовуючи зазначене наголосимо, що використання передового досвіду застосування сучасних техніко-криміналістичних засобів на місці події є пріоритетним завданням спеціалістів-криміналістів підрозділів криміналістичного забезпечення Національної поліції України у контексті забезпечення повноцінного, якісного та максимального збору доказів під час розслідування воєнних злочинів.

Визначаючи загальні перспективи розвитку криміналістичної науки та практики в умовах війни, зазначимо, що, незважаючи на певні позитивні зміни, криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції України потребує якісної модернізації і «перезавантаження», змістом яких мають стати, зокрема: подальший розвиток таких напрямів діяльності, як ідентифікація загиблих осіб з використанням приладу «ANDE 6C»; здійснення огляду місця події, територій та об'єктів допомогою 3D сканерів; здійснення детальної фото- та відеофіксації територій за допомогою БПЛА. Зазначені напрями пов'язані, передовсім із застосуванням новітніх методик та криміналістичних засобів, і розглядаються як ефективні засоби вирішення певних завдань в умовах активних бойових дій. Необхідними кроками у зазначеному напрямі є: 1) удосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства, пов'язаного із воєнними злочинами; 2) розроблення теоретико-методологічних засад і науково-практичних рекомендацій щодо зазначених напрямів діяльності криміналістичних підрозділів; 3) розвиток системи підготовки та перепідготовки спеціалістів-криміналістів у галузі воєнної криміналістики.

Список використаних джерел:

1. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. Юридичний науковий

електронний журнал. 2022. Вип. 4. С. 369—374. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-4/88 (дата звернення: 12.09.2022).

2. Татарин Н. М. Особливості організації розслідування воєнних злочинів. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*: тези доп. Між-народної наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.). Харків: ХНУВС, 2022. С. 40-44.

3. Тетерятник Г. К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи: монографія. Одеса, 2021. 500 с.

4. Філіпов Ю.Є. Особливості техніко-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: Зб. наукових праць. Київ, Нац. акад. внутр. справ. 2022. URL: <https://elar.naiau.kiev.ua/items/e36c3b54-f0f4-41ce-b760-1306df45d6d4> (дата звернення: 25.09. 2024).

5. Шевчук В. М. Перезавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи. *Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації*: тези наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 червня 2022 р.). - Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 40-47.

6. Шевчук, Віктор. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Випуск 3 (28). С. 11-27 URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal> (дата звернення 25.09.2024)

7. Шепітько В. Теоретико-методологічна модель криміналістики та її нові напрями. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 3 (25). С. 9-20. DOI: 10.32353/khrife.3.2021.02 (дата звернення: 25. 11. 2023).

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення
та судових експертиз навчально-
наукового інститут №2
Національної академії внутрішніх
справ

Ляшенко Єлизавета Ігорівна,
здобувачка вищої освіти ступеня
бакалавр навчально-наукового
інститут №2 Національної академії
внутрішніх справ

СУРОГАТНІ МАТЕРІ ЯК ЖЕРТВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОТИПРАВНОСТІ

Україна – одна з небагатьох країн, де комерційне сурогатне материнство дозволене на законодавчому рівні. А після того, як Таїланд та Індія заборонили народжувати дітей за рахунок допоміжних репродуктивних технологій, Україну почали називати «Меккою сурогатного материнства». З усього світу до нас почали приїжджати особи, які не можуть мати дітей. У відповідь на попит в Україні на швидку руку почали створювати ще більше агентств допоміжних репродуктивних технологій.

Відповідно до статистичних даних сурогатними матерями в Україні стають жінки, середній вік яких становить 30 років, які мають власну дитину/дітей (це є обов'язковою умовою для сурогатної матері) та низький рівень доходів. Мотивацією для переважної більшості жінок, що вирішують стати сурогатними матерями, є можливість заробітку. Адже під час укладання договорів з легальними клініками репродуктивної медицини сурогатні матері за свої послуги отримують від 15000 доларів. Також договорами передбачаються щомісячні соціальні виплати упродовж вагітності та інші соціальні виплати: оренда житла, обстеження, поїздки упродовж вагітності тощо. Україна стає одним зі світових центрів

сурогатного материнства, бездітні пари з усього світу їдуть до нас. Це і не дивно. Бо якщо, наприклад у США виношування чужої дитини коштує 100 тисяч доларів, а в Канаді 90 то в Україні – в рази дешевше. Перш за все клініку цікавить виключно отримання вигоди. Більше того, уклавши договір та завагітнівши, жінка стає певною заручницею ситуації, а механізмів, які б дозволяли їй відстоювати свої права, не існує.

В переважній більшості випадків, коли клініки «заощаджують» на виношуванні дітей, особливо, коли мова йде про іноземні пари, що не мають можливості контролювати умови перебігу вагітності, або в договорі навмисно прописано, що батьки не можуть спілкуватися з сурогатною матір'ю в упродовж цього часу.

Таким чином, тіло жінки перетворюється на певний «інкубатор», а сама жінка цікавить клініку виключно як засіб для отримання вигоди. Більш того, уклавши договір та завагітнівши, жінка стає певною заручницею ситуації, а механізмів, які б дозволяли їй відстоювати свої права, не існує.

Крім того, враховуючи заборону на послуги сурогатного материнства в окремих країнах, народження дитини українкою для іноземного подружжя іноді вимагає укладання фіктивного шлюбу з чоловіком, з тим, щоб в подальшому, жінка відмовлялася від народженої в шлюбі дитини, а чоловік-іноземець вивозив дитину в свою країну. Там він в подальшому одружується з жінкою, яка всиновлює дитину. Так схема цинічно перетворює жінку в товар... Але головне й найважливіше, що жінка це усвідомлює та свідомо йде на такі дії заради підвищення свого соціального рівня. Для багатьох жінок, враховуючи соціальні умови в Україні, сурогатне материнство виступає ледве не єдиною можливістю заробити гроші, щоб забезпечити життя собі та своїм дітям.

Нерідко усвідомлення жінкою того, що вона є частиною протиправної схеми, негативно відображається на її здоров'ї під час вагітності, й, відповідно, на здоров'ї дитини. Крім того, психологи відмічають численні психологічні проблеми у жінок, що ставали сурогатними матерями, пов'язані

з необхідністю віддати дитину, яку вони народили, неможливістю бачитися з нею та відсутністю інформації про умови її життя.

Враховуючи те, що бізнес, пов'язаний з комерційним сурогатним материнством, не завжди легальний, неможливо оцінити справжні масштаби щодо жінок, які стали жертвами такої протиправної діяльності. В Україні функціонує ціла низка закладів, основною діяльністю яких є підшукування за відповідну оплату здорової жінки для сурогатного материнства та врахування всіх подальших забаганок потенційних клієнтів. Правозахисники пригортають увагу до цієї проблеми, адже через неврегульованість на законодавчому рівні інституту сурогатного материнства як в Україні, так і в інших країнах, розв'язання проблем, пов'язаних з неможливістю легалізувати народжених в такий спосіб дітей, покладається на їх плечі. Така неврегульованість та безконтрольність призводить до того, що народжені діти не мають законних батьків, які б піклувалися про них. При цьому, відповідно до українського законодавства, жінки, які стали сурогатними матерями, виступають не лише жертвами, а й злочинцями, які продають власних дітей.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Конвенція ООН про права дитини, прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 р. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1997. – № 5. – С. 35–53.
3. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №25. – С. 131.
4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. №2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №21. – С. 135.

5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. №435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №40. – С. 356.

6. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - №4. – С. 19

7. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині: Закон України від 16 липня 1999 р. № 1007-14 // Відомості Верховної Ради України. - 1999. – №41. – С.377.

8. Про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, її покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Протокол від 15 листопада 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – №14. – С. 1057.

9. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 9 вересня 2013 р. № 787. - URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13>.

10. Про допоміжне материнство : проект Закону від 17 червня 2011 р. №8703. - URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=8703&skl=7.

11. Басай Н. М. Поняття сурогатного материнства / Н. М. Басай // Національний університет «Одеська юридична академія». - 2014. - №3(6). – С. 58-64

12. Ватрас В. А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя / В. А. Ватрас // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 4. – С. 73-74.

13. Верес Я. І. Проблеми правового регулювання сурогатного материнства / Я. І. Верес // Адвокат. – 2013. - №3 (150). - С. 27-31. 28

Приходько Юрій Павлович,

доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

Опанасенко Вероніка Рустамівна,

здобувачка вищої освіти ступеня
магістр Національна академія
внутрішніх справ

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ З ПИТАНЬ МІННОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Україна належить до найбільш постраждалих від мін та вибухонебезпечних предметів регіонів світу. Міни – це солдати, які ніколи не сплять. Вони не воюють як військові на полі бою, але завдають удару тоді, коли цього не очікує ніхто. Вони самостійно не обирають своїх жертв, незалежно від того друг це чи ворог, військовий чи цивільний, матір або дитина – постраждати може будь-хто. Люди, які живуть недалеко від зони або в регіоні збройного конфлікту, повинні враховувати небезпеку від можливої навколишньої присутності мін та інших вибухонебезпечних предметів, що не розірвалися. Тому залишається велика необхідність просвітницької роботи в закладах освіти, саме навчання учнів та студентів як правильно вести себе якщо поряд міна або вибухонебезпечний предмет.

За час широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України, через наземні міни та інші вибухонебезпечні залишки війни постраждало понад 1 000 осіб. Від мін загинули 124 особи в тому числі шестеро дітей, 286 наших громадян отримали поранення в тому числі 33 дитини. Інциденти, пов'язані з мінами, також були основною причиною

жертв серед дітей. У зв'язку з цим протимінна діяльність в Україні критично необхідна для захисту цивільних громадян та підвищення їхньої обізнаності щодо наявної мінної небезпеки.

У світовій практиці питання протимінної діяльності регулюються відповідними стандартами з протимінної діяльності. Міжнародні стандарти для програм у сфері гуманітарного розмінування були вперше запропоновані робочими групами на міжнародній технічній конференції, яка проводилася у Данії в липні 1996 року. Встановлені критерії для всіх аспектів процесу розмінування, рекомендовані стандарти й узгоджене нове універсальне визначення поняття «розмінування». Наприкінці 1996 року принципи, запропоновані у Данії, були розвинуті робочою групою під керівництвом Організації Об'єднаних Націй (ООН) і з'явилися «Міжнародні стандарти для проведення операцій з гуманітарного розмінування». Перше видання було опубліковане Службою Організації Об'єднаних Націй з питань протимінної діяльності (ЮНМАС) у березні 1997 року.

Сьогодні здійснюється програма «Навчання ризикам небезпек від мін та вибухонебезпечних залишків війни» (НРНМВЗВ), яка допомагає у сфері протимінної діяльності. НРНМВЗВ має гарантувати обізнаність чоловіків, жінок та дітей в громадах, які постраждали від застосування мін та вибухонебезпечних предметів, з різновидами ризику, створюваного мінами та вибухонебезпечними залишками війни, а також заохочувати таку модель поведінки, яка знижує ризик для людей, майна і навколишнього середовища. Завдання полягає в скороченні ризику до такого рівня, при якому люди зможуть жити безпечно, і зможуть відтворити середовище, в якому економічний і соціальний розвиток може відбуватися без обмежень, обумовлених забрудненням. Вибухонебезпечні залишки війни є невід'ємною частиною планування і здійснення протимінної діяльності.

У тематичному звіті ОБСЄ зазначено що: Управління ООН з координації гуманітарних питань наголосило на загрозі, яку становлять міни, боєприпаси які не вибухнули та інші вибухонебезпечні предмети, для

близько двох мільйонів цивільних осіб з обох боків лінії розмежування на сході України.

Національний орган з питань протимінної діяльності повідомляє, що на сьогоднішній день потенційно «забрудненими» вважаються всі території, на яких велися або ведуться активні бойові дії, а також території, які перебувають під окупацією та території, по яких були нанесені ракетні та авіаційні удари. На сьогодні, це приблизно 174 тис. кв. км, включаючи морські акваторії. Площа деокупованих територій, на яких проводяться обстеження, складає 45 тис. кв. км, з яких 17 тис. кв. км – це землі сільськогосподарського призначення.

Тому, можна з впевненістю зазначити, що внаслідок війни яка розв'язана росією проти України, Україна лідирує серед інших країн світу як найбільш забруднена мінами і вибухонебезпечними предметами країна. Про цей факт наголошують офіційні дані всіх світових гуманітарних організацій. Саме тому так важлива на даний період часу просвітницька робота у протимінній діяльності, щоб захистити наших громадян, дітей від впливу вибухонебезпечних предметів. Ми не можемо знати точно скільки років ще триватиме ця війна, і скільки наші співгромадяни будуть страждати від забруднення території України мінами та вибухонебезпечними залишками війни, але ми повинні бути готові і обізнані у протимінній діяльності, тобто про заходи безпеки у разі виявлення вибухонебезпечного предмету та наданню первинної домедичної допомоги у разі необхідності.

Список використаних джерел:

1. Гаваза А.О. Актуальні питання навчання населення з протимінної безпеки як складова системи управління цивільною безпекою. Інвестиції: практика та досвід № 15/2018. С.109-117.
2. Дужа І., Мельник Л. Глобальне лідерство США в розмінуванні та знищенні озброєння. Вісник Львівського університету. Серія філос.-

політолог. студії. 2021. Вип. 36, с. 196-208. DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.36.24>

3. Дуцик Д., Черниш В., Вороніна В., Рюче Н., Мороз І., Паперняк О., Калупаха І. АБВ. Збройний конфлікт в термінах (Путівник для України). К-2019. 90 с.

4. Окіпняк Д.А., Окіпняк А.С., Зубаль М.В. Педагогічні аспекти підготовки майбутніх фахівців із розмінування з урахуванням вимог сьогодення. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2018. Вип. 11. С. 274-282.

5. Пальчевська О.С., Губич П.В. Гуманітарне розмінування в Україні: Комунікація, термінологія, словник. Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис». №3, 2018. С. 197-200.

6. Стецюк Є.І. Методика попередження надзвичайних ситуацій, пов'язаних з загрозою вибуху малогабаритного вибухонебезпечного предмету. Матеріали дис. канд. тех. наук. Харків. 2019. 168 с.

7. Посібник з використання міжнародних стандартів протимінної діяльності (МСПМД) (IMAS) 01.10 Друге видання 1 січня 2003 р. Поправка 8, червень 2013 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mineactionstandards.org/>

8. Служба Організації Об'єднаних Націй з питань протимінної діяльності (ЮНМАС) URL: <https://www.mineactionstandards.org/>.

Чемерис Анастасія Олегівна,
здобувачка вищої освіти ступеня
магістр Національна академія
внутрішніх справ

Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

СПОСОБИ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Внаслідок вторгнення росії на територію України, ще з 2014 року, Україна отримує першість у світі за обсягом замінованої території. Окупанти активно використовують проти мирного населення та військових, які стали на захист держави, заборонені вибухонебезпечні предмети, які можуть стати не лише причиною каліцтва або контузії, а й призвести до загибелі людей, тварин.

Війна Росії проти України, як перманентний терористичний акт, унікальна тим, що Росія здійснює його свідомо та показово. Одним із проявів цього є масове та хаотичне використання мін та саморобних вибухових пристроїв, що заборонені Конвенцією про конкретні види звичайної зброї від 1980 року, а також іншими міжнародними актами, що регламентують порядок використання та застосування вибухових пристроїв, а саме Конвенцією про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення від 1997 року, та Конвенцією про заборону або обмеження застосування конкретних видів

звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невивіркову дію 1980 року. Варто зазначити, що росія є учасницею даних міжнародних актів, та взяла на себе передбачені ними зобов'язання, яких не дотрималась.

Диверсанти (до складу яких входять не лише росіяни, а й значна кількість українців) на території, що не може контролювати, вчиняють демонстративні акти підризу адміністративних будівель, волонтерських організацій, центрів допомоги бійцям, гуманітарних пунктів, залізничних колій. Але до початку повномасштабної війни також були випадки смертей людей – і цивільних осіб, які опинялись на місці вибуху випадково, і військових, політиків, журналістів, які ставали жертвами спланованих злочинів.

Згідно з повідомленням голови Державної служби України з надзвичайних ситуацій Сергія Крука, з початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації площа замінованих територій в Україні зросла в десять разів порівняно з довоєнним періодом, що становить приблизно 30% загальної площі країни або територію, вдвічі більшу за площу Австрії. Загалом, за оцінками Програми розвитку ООН, близько 180 000 кв. км території України можуть бути забруднені вибухонебезпечними предметами, що в 4,5 рази перевищує площу Швейцарії [1].

На тимчасово окупованих територіях фіксується використання саморобних вибухових пристроїв (СВП), спрямованих на завдання шкоди мирному населенню, зокрема дітям, а також тваринам. Через недосконалість конструкції та обмежену кількість вибухової речовини, ці пристрої часто спричиняють каліцтва та контузії, а не летальні наслідки.

На деокупованих територіях найчастіше можна зустріти протипіхотні міни, гранати, артилерійські снаряди та протитанкові міни. Особливо ці небезпеки можуть приховуватися в: у зонах активних воєнних дій або під час обстрілів ракетами чи артилерією; на залишених військових позиціях і в порожніх будівлях; в порожніх контейнерах та

упаковках від мін; приховані в різних предметах побутового вжитку; поруч з іншими видами боєприпасів.

Протягом останніх майже двох років війни надзвичайно важливим питанням є виявлення вибухових пристроїв в місцях, які пов'язані з дітьми, людьми похилого віку, та попередження їхньої детонації.

Під час знищення боєприпасів, особливо у населених пунктах, за неможливості вилучити об'єкт для нейтралізації на спеціальному полігоні, вибухотехніками повинні вживатися заходи із зменшення дії уражаючих факторів вибуху (локалізації).

Локалізація вибухонебезпечних об'єктів, зокрема боєприпасів, визначається доступністю як імпровізованих, так і промислових засобів нейтралізації. Під терміном «локалізація» розуміють зниження до прийнятних рівнів параметрів вибухових впливів, зокрема бризантної, фугасної, осколкової, сейсмічної, теплової, акустичної дії та ударної хвилі.

У разі виявлення вибухонебезпечних предметів на відкритих ділянках їх можна локалізувати із застосуванням підручних матеріалів. Цей метод потребує значного обсягу додаткових робіт, проте забезпечує ефективне зниження ризиків ураження.

Одним із способів локалізації є використання мішків, заповнених піском або ґрунтом, для створення захисної конструкції навколо вибухового пристрою. Мішки укладаються таким чином, щоб ізолювати об'єкт усередині бар'єрної структури. Цей метод характеризується високою трудомісткістю та значним часом на підготовчий етап. Міцність і ефективність такої конструкції залежать від кількості рядів мішків та висоти споруди. Водночас одним із суттєвих недоліків є відсутність захисту від розльоту осколкових елементів у вертикальному напрямку.

Захисні бар'єри з мішків, наповнених піском або ґрунтом, можуть формуватися двома основними методами: кільцевим (коли необхідно забезпечити всебічний захист об'єктів та інфраструктури) та секторним (застосовується для захисту будівель у певних напрямках або у випадках,

коли неможливо виконати кільцеву обкладку через особливості місцевості чи розташування потенційно небезпечного об'єкта).

Альтернативним методом локалізації вибухонебезпечних предметів є використання земляних траншей або колодязів. Цей підхід доцільний у випадках, коли відсутні спеціалізовані засоби локалізації та існує можливість проведення земляних робіт. Метод потребує значного часу на підготовчий етап, зокрема на створення захисної виїмки в ґрунті.

Процес локалізації передбачає викопування земляного колодязя поблизу виявленого вибухонебезпечного предмета. Далі, за допомогою механізованих пристроїв або кішки з мотузкою, вибуховий об'єкт переміщується до підготовленого колодязя. Після цього здійснюється його засипання ґрунтом, що зменшує уражаючі фактори вибуху, а потім — контрольований підрив або нейтралізація іншим безпечним способом.

Згідно з сучасними дослідженнями у сфері вибухотехнічної безпеки, застосування земляних бар'єрів та траншей дозволяє знизити бризантний ефект вибуху на до 70%, а також суттєво обмежити розліт осколків. Проте ефективність цього методу залежить від типу ґрунту, глибини траншеї та характеристик вибухового пристрою [2].

Одним із найбільш ефективних методів локалізації вибухонебезпечних об'єктів є використання штучних і природних водойм. Висока щільність води значно обмежує розповсюдження осколкових елементів і знижує енергію ударної хвилі, оскільки вода поглинає кінетичну енергію вибуху та сприяє розсіюванню тиску.

Альтернативним підходом є застосування спеціальних резервуарів, наповнених водою, які виконують функцію бар'єра. Для досягнення ефективної локалізації об'єм резервуара повинен у щонайменше 50 разів перевищувати сумарний об'єм вибухового пристрою та заряду вибухової речовини. Як штучні засоби локалізації також можуть застосовуватися: пластикові коробки та великогабаритні бочки, що заповнюються водою та розміщуються безпосередньо навколо вибухонебезпечного предмета; а також

резервуари для води, які формують замкнену водяну оболонку навколо пристрою, мінімізуючи уражаючі фактори вибуху.

Дослідження у сфері вибухотехніки підтверджують, що застосування водяного бар'єру дозволяє знизити інтенсивність ударної хвилі до 60-80% та значно обмежити розліт осколків, що робить цей метод одним із найбільш безпечних у процесі нейтралізації вибухонебезпечних об'єктів.

Однак, таким ж способом користуються і військові РФ, які скидають у Чорне Море невідомі вибухові пристрої, які провокують детонацію морських мін. Саме таким чином, вони намагаються перешкодити роботі гуманітарного коридору.

Для розмінування застосовуються різні механічні засоби. Колійні трали створюють суцільний прохід у мінних полях, коткові мінні трали використовують важкі котки для детонації мін під тиском, а ножові мінні трали оснащені лезами, які прорізають ґрунт і знищують міни. Бойкові трали працюють шляхом нанесення ударів, що ініціюють детонацію вибухових пристроїв. Комбіновані мінні трали поєднують різні методи, що підвищує ефективність розмінування [2].

До робіт із розмінування залучені інженерно-саперні підрозділи Збройних Сил України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), а також міжнародні організації. Зокрема, на конференції в Швейцарії у жовтні 2024 року Україна звернулася по міжнародну допомогу для вирішення цієї масштабної проблеми [3].

Військові та сапери використовують різноманітні засоби для знешкодження мін. Серед них – персональні та групові комплекти розмінування, металошукачі, щупи для зондування ґрунту, а також набори для дистанційного знешкодження мін, які дозволяють нейтралізувати вибухові пристрої на безпечній відстані.

Значну роль у процесі розмінування відіграють сучасні технології. Зокрема, застосовуються невеликі роботи, які допомагають саперам безпечно очищати території від вибухонебезпечних предметів. Ці пристрої керуються

дистанційно за допомогою планшетів і здатні працювати в особливо забруднених районах. Крім того, використовуються великі дистанційно керовані машини для знешкодження протитанкових мін та безпілотники для картографування забруднених територій.

За оцінками експертів, процес повного очищення територій України від мін може зайняти до 70 років і потребуватиме значних фінансових та технологічних ресурсів. Водночас українці демонструють неабияку винахідливість у боротьбі з мінною загрозою. Наприклад, деякі фермери адаптували сільськогосподарську техніку для знешкодження мін, використовуючи важкі ланцюги для ініціювання детонації вибухових пристроїв.

Таким чином, ефективне розмінування територій України потребує координації зусиль національних і міжнародних організацій, впровадження сучасних технологій і залучення значних ресурсів для відновлення безпечного середовища.

Список використаних джерел:

1. *Ukraine: The world's biggest minefield*. OSW Commentary. 2023. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2023-11-22/ukraine-worlds-biggest-minefield>
2. *Подолання мінних полів: виклик для українського наступу*. Militarnyi. 2024. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/podolannya-minnyh-poliv-vyklyk-dlya-ukrayinskogo-nastupu/>
3. *Ukraine seeks global help with massive task of landmine clearance at Swiss meeting*. Reuters. 2024. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-seeks-global-help-with-massive-task-landmine-clearance-swiss-meeting-2024-10-17/>

Юрченко Артем Олексійович,
здобувач вищої освіти ступеня
магістр Національна академія
внутрішніх справ

Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

МЕТОДИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ОБ'ЄКТІВ

Внаслідок повномасштабного вторгнення в Україну наприкінці 2022 року, через небезпеку мінування та виявлення вибухових речовин звичайними громадянами, велика кількість регіонів стала небезпечною для проживання, пересування та здійснення своєї діяльності. Для захисту цивільного населення, у 2015 році, за програмою SPS, був започаткований проект «Підтримка гуманітарного розмінування в Україні». Він значно посилив спроможність ДСНСУ здійснювати операції з розмінування території України, це був один із важливих кроків, який дав змогу здійснювати розчищення більш ефективно і скоротив час на цю роботу на територіях, які постраждали під час збройної агресії. Сапери Державної служби з надзвичайних ситуацій щодня проводять пошук, знешкодження та знищення вибухових речовин у різних місцях на території України. Виявлені вибухові речовини II категорії зазвичай знищуються піротехнічним підрозділом Державної служби з надзвичайних ситуацій України в тому місті, де вони були виявлені. Знищення вибухової речовини відбувається

шляхом розміщення на ньому концентрованого вибухової речовини і використання "маскувального" методу підриву. [1]

Спосіб знешкодження боєприпасу з використанням маскування - дуже трудомісткий процес, облаштування якого практично повністю включає в себе розрахунок піротехнічних засобів. Завдання розрахунку феєрверків полягає в тому, щоб знешкодити боєприпаси у важливих місцях поховання або встановити вибухозахищений захист. При проведенні робіт зі знищення вибухових речовин рекомендується використовувати інженерне обладнання, в залежності від калібру і ваги, але умови і місцевість, в яких це необхідно виконувати, не завжди підходять для його застосування. [2,4]

Методи розмінування, такі як використання спеціальних зарядів, що спричиняють займання вибухових речовин, у піротехнічних підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій не використовуються.

Дефлаграція-це процес дозвукового Gorenje, при якому утворюється зона (фронт) хімічних перетворень, яка швидко рухається. Передача енергії із зони реакції Gorenje в напрямку поступального руху відбувається в основному за рахунок конвективного теплообміну. Він принципово відрізняється від детонації, де зона перетворення поширюється з надзвуковими швидкостями, а передача енергії відбувається за рахунок нагрівання від внутрішнього тертя в речовині при проходженні через неї поздовжньої хвилі (ударної хвилі в процесі детонації). [3,4]

З досвіду європейських країн по знешкодженню вибухових речовин в несприятливих умовах і їх швидкому, безпечному і зручному знешкодженню використовуються спеціальні заряди, що проробляють отвори в гільзі за допомогою накопичених зарядів, розрахованих на практиці. Вибухового імпульсу заряду недостатньо для детонації вибухових речовин, якими начинені боєприпаси, але достатньо для створення спалаху вибуху в закритому корпусі боєприпасу. Після того, як вибухова речовина швидко згорає, залишається порожня упаковка, і після підтвердження наявності вибухових речовин піротехніки утилізують її. [4]

Переваги цього методу дуже важливі: швидка нейтралізація боєприпасів у складних умовах, дуже низька ймовірність детонації боєприпасів, швидка та безпечна нейтралізація боєприпасів у складних умовах війни та захист навколишнього середовища, оскільки немає необхідності повністю знищувати боєприпаси поблизу об'єктів, які можуть постраждати від вибуху корпусу та уламки. [2,4]

Враховуючи всі фактори та широке використання спеціальних тарифів піротехнічними підрозділами держав-членів НАТО, було б цілком доречно запровадити використання таких спеціальних тарифів у піротехнічних підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Знешкодження вибухових речовин-складний і відповідальний процес, що вимагає спеціальних знань, навичок і застосування сучасних технологій. Використання різних підходів до вирішення цього завдання допомагає знизити ризики для суспільства, протистояти загрозі тероризму і забезпечити загальну безпеку. Враховуючи постійні зміни в технологіях і загрозах, важливо продовжувати розробляти нові методи і стратегії для ефективної нейтралізації вибухових речовин.

Список використаних джерел:

1. ЗУ "Про ведення воєнного стану в Україні " від 24 лютого 2022 року - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
2. ЗУ "Про інформацію" від 02.10.1992 року - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
3. ЗУ "Про протимінну діяльність в Україні", редакція від 01.01.2024 - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text>
4. Посібник "Міжнародний досвід державного регулювання протимінної діяльності" - <https://infocenter.rada.gov.ua/>

ФОТОІЛЮСТРАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ КОНФЕРЕНЦІЇ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Наукове видання

ПРОТИМІННА ДІЯЛЬНІСТЬ, ЯК СКЛАДОВА
ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Матеріали І-ї Науково-практичної конференції

(Україна, м. Київ 15 жовтня 2024 року)